

„VAN-E ÚJ A NAP ALATT?”

AVAGY A KATONAI BŰNCSELEKMÉNYEK TÖRVÉNYI SZABÁLYOZÁSÁNAK
MÓDOSULÁSAI A XX. SZÁZADBAN ÉS EGY LEHETSÉGES VÁLTOZTATÁSI JAVASLAT.¹

FARKAS ÁDÁM

¹ Jelen dolgozat a Legfőbb Ügyész által Kozma Sándor emlékére kiírt tudományos pályázatra 2011-ben joghallgatói tagozatban, büntetőjogi területre leadott és ott a Katonai Főügyészség Különdíjával jutalmazott dolgozat bővített, átdolgozott változata.

„Szükséges volna tehát, hogy szakítva azon gyakorlattal, mely az ez idő szerinti katonai büntető igazságszolgáltatást gáncsolja ugyan, de magával az elégedetlenség ily kitörésével be is éri, - jövőre az idevágó kérdések valódibb érdeklődésre, beható megvizsgálásra érdemesítsenek, s ez által ugy a szakkörök, mint általában a közvélemény előtt kellőképen tisztába hozassék...”

Pap Kálmán Honvéd őrnagy, hadbíró, 1890.²

² PAP Kálmán: Adatok a katonai büntető igazságszolgáltatás reformjához, az Atheneum társulat könyvnyomdája, Budapest, 1890. 4. o.

TARTALOM

Előszó	4
1. Fejezet: A katonai büntetőjogról általában	6
1.1. A katonai karakterű szervek az állam és társadalom rendszereiben	7
1.2. A katonai büntetőjog fogalma	10
1.3. A katonai büntetőjog és - igazságszolgáltatás feladatrendszere és sajátosságai	13
1.4. A katonai büntetőjog és –igazságszolgáltatás létének és sajátosságainak létjogosultságáról	14
2. Fejezet: A katonai bűncselekmények törvényi szabályozásának módosulásai a xx. század kezdetétől napjainkig	18
2.1. A magyar hadsereg első – oktrojált – katonai kódexe	19
Az 1855. évi kódex általános ismertetése	19
A katonai bűncselekmények szabályozása az 1855. évi kódexben	21
Az osztrák kódex szabályainak átfogó jellemzése és történeti utóélete	30
2.2. Az első önálló magyar katonai büntetőtörvénykönyv megalkotása és rendszere	32
Egy szükségszerű és időszerű reform	32
Katonai bűncselekmények az 1930:2. törvénycikk rendszerében	36
Az első önálló magyar katonai büntetőkódex jellemzése és reformjellege	41
2.3. Az 1948. évi katonai büntetőkódex	44
Katonai büntetőjogunk a második világháború utáni zavaros politikai térben	44
1948. évi LXII. tv.: Újdonságok a nap alatt	47
A permanens fejlődés végnapjai, vagyis az 1948. évi kódex rövid utóélete	53
2.4. A Magyar Népköztársaság büntető törvénykönyve	54
Az egységes szabályozáshoz vezető út	54
Katonai bűncselekmények a Népköztársaság egységes kódexében	56
2.5. Máig ható szabályozás: az 1978. évi IV. törvény	61
Azok a hetvenes évek, avagy új büntetőjogi mechanizmus?	61
Katonai bűncselekmények szabályozása 1978-ban	61
Katonai bűncselekmények szabályozása napjainkban	64
3. Fejezet: A jövő lehetséges útja katonai büntetőjogunk xx. századi fejlődésének áttekintése alapján	67
Felhasznált irodalom	72

ELŐSZÓ

„Van-e új a nap alatt?” fogalmazódik meg a kérdés a katonai bűncselekmények szabályozása kapcsán a XX. századra és annak folyományaként napjainkra vonatkozóan.

Olyan kérdés ez, melynek megválaszolására két szinten törekedtünk jelen dolgozat keretei között. Első szintű, rendkívül rövid, de meggyőződésünk szerint annál beszédesebb válaszunkat a dolgozat mottójaként választott idézettel adtuk meg, míg második szintű, terjedelmileg és érvelésileg is bővebb válaszunkat a dolgozat egészében.

Pap Kálmán hadbíró úr 1890-es gondolatáról úgy véljük, méltán értelmezhető a mai állapotokra és magára a kérdésre is, hiszen a közelmúlt tapasztalatai alapján némi prekoncepciót magában hordozó kérdés megítéléséhez és kimunkált, mindenre kiterjedő megválaszolásához egyrészt nem elégséges csupán a katonai bűncselekmények szabályozását vizsgálni, másrészt nem állnak rendelkezésre a megfelelő mértékű szakirodalmi, történelmi és iratanyagbeli források. Egy ilyen kérdés eldöntéséhez tehát elsődlegesen egy átfogó szemléletváltásra volna szükség egy olyan korszakban, mely az elmúlt húsz esztendőben a fegyveres testületek, illetve a katonai büntetőjog perifériára szorulását idézte elő úgy, hogy közben sem történeti, sem nemzetközi kitekintés terén nem rendelkezett kellő alapokkal. Jelenkorunk jog és történelemtudománya, valamint jog- és történelemtudó értelmisége tehát adósa maradt a magyar nemzetnek ezen kérdések széleskörű, objektív és értékorientált feldolgozásával.

Ha azonban ennél mélyebben kívánjuk megválaszolni a kérdést, akkor azt kell mondanunk, jelen munka felhívásban³ előírányzott témája a fent említett adósság kicsiny részben való törlesztésére ad módot összhangban az elmúlt évek néhány tiszteletre méltó szerzői törekvésével. Innen nézve pedig kulcsfontosságúnak tekintjük magát a kérdést és annak megválaszolását is.

Hogy van-e új a nap alatt a katonai bűncselekmények szabályozása körében, annak kapcsán fel kell hívnunk a figyelmet arra az antik filozófiai bölcsességre, hogy kétszer nem léphetünk ugyanabba a folyóba, valamint arra a meggyőződésünk szerint nehezen vitatható körülményre is, hogy az új megítélése meglehetősen nehézkes és minden körülmények között valamihez való viszonyítást jelent.

Prima facie mai szabályozásunk az 1978. évi szabályozáshoz mérten kevés újdonságot tud felmutatni, holott a jogalkotónak már évekkel ezelőtt meg kellett volna reformálnia a Btk. XX. fejezetét a rendszerváltozás, a haderőreform és a bűnözés struktúrájában, a büntetőjogi

³ Lásd A Legfőbb Ügyész Úr által Kozma Sándor emlékére 2011. évre kiírt tudományos pályázati felhívást.

értelemben vett katonák körében bekövetkezett változások okán. Hisszük, hogy e reformnak egy különálló, integrált ágazati kódexben kellett volna, illetve kellene megtörténnie, mely egyúttal rehabilitálhatta volna azt a katonai büntetőjogot⁴, melyet a pártállami rendszer fejlődésében megtört és eszközként használt, majd a rendszerváltozás ahelyett, hogy hagyományaink tisztelete és sajátos nemzeti fejlődésünk okán felkarolt volna, bűnbakká tett és évről-évre lehetlenebb helyzetbe hozott.

Az összehasonlítás azonban a téma körében a XX. századra szól, s e megközelítésben, még napjaink méltán kritizálható szabályozása is oly fokú fejlődést és újszerűséget mutathat fel, ami meggyőződésünk szerint folyamatában és tartalmában nézve – különös tekintettel az 1948. évi kódexre – kiváló táptalajt nyújthat egy hagyománytisztelő és értékközpontú elemző, értékelő munkának, majd az alapján egy hön áhított nemzeti jogalkotási programnak.

Jelen dolgozattal tehát az a célunk, hogy napvilágra tárjuk, milyen nagy és becsülendő eredményeket is ért el hazánk katonai büntetőjogi fejlődése az 1948-as kommunista fordulatig, illetve egyes szegmenseiben az után is. Emellett fel kívánjuk hívni a figyelmet arra, hogy az utolsó szakaszában Schultheisz Emil Professor által fémjelzett, az 1948. évi kódexben kiteljesedő fejlődési folyamat folytatására és megújítására volna szükség, mivel az egy szakmailag megalapozott, európai mércéknek is megfelelő, a nemzetközi tapasztalatok alapján is Európa gyakorlatába integrálható, mégis nemzeti, hagyománytisztelő, ennél fogva sajátos és részint elkülönült önálló katonai büntetőjogi rendszer felé mutatott utat.

Farkas Ádám

⁴ És természetesen a katonai büntetőjoggal egyetemben a Magyar Köztársaság védelmére hivatott fegyveres testületeket, azok megítélésének jogi vetületeit.

1. FEJEZET

A KATONAI BÜNTETŐJOGRÓL ÁLTALÁBAN

Véleményünk szerint a katonai büntetőjog, ahogy maguk a katona fogalma alá tartozó szervek többsége is, történelmi áldozatává váltak előbb az állam-szocialista berendezkedésnek⁵, utóbb pedig a Rákosi- és Kádár-korszak eseményeit számon kérni kívánó elmúlt húsz esztendőnek.⁶ Kemény szavak ezek, melyek akkor nyernek igazán legitimitációt, amikor megvizsgáljuk például a katona fogalma alá 1941-ben eső testületek⁷ következő mintegy ötven, majd az azt követő húsz évét, illetve amikor arra szánjuk el magunkat, hogy áttekintsük a katonai büntetőjog hazai irodalmát a fent említett időszakokra fókuszálva.⁸ Az így elénk tárulkozó tapasztalat ugyanis azt fogja megmutatni, hogy az imént „áldozatnak” titulát kérdések irodalma a jogszabályváltozásokra így, vagy úgy reagáló tanulmányoktól és a legutóbbi idők hiánypótlónak szánt műveitől eltekintve 1945 és a 2000-es évek között meglehetősen hiányos és az esetek többségében aktuálpolitikailag determinált volt. Elmondható, hogy a szakirodalom ilyen hiányosságaival is összefüggésben a kialakított számonkérési ítéletek táptalaja politikai érdek, populista szándék, vagy a „legjobb” esetben is Janus arcú szakmai érvek, illetve egyes önkényesen kiemelt⁹ ügyek citálásának gyenge gyűjteménye lehetett csak,

⁵ Amit kiválóan szemléltet egyrészt a hadsereg (és más fegyveres testületek) teljes politikai átnevelésének szándéka, a szervezetek politikai funkcionáriusokkal való totális feltöltése, vagy épp ezen szervezetek politikai vezetők általi önkényes hatalmi, illetve magáncélú felhasználása, de hasonlóképpen az elkülönült és korszakos eredményeket felmutató katonai büntetőjogi rendszer szabályozási különállásának megszűnése a szocialista egyenlőség jegyében.

⁶ Melyek során a fegyveres testületek morálisan megtépzottá, funkcionálisan meggyengültté és politikailag áldozati bárányá lettek degradálva, akárcsak az ezeket korábban átfogóan kontroll alatt tartó és presztízsüket növelő és részben garantáló katonai igazságszolgáltatási szervrendszer.

⁷ Ide tartoznak: Folyamőrség, testőrség, csendőrség, méneskar, képviselőházi őrség, vámőrség, Honvédség, a meghatározott törvények által ezekhez sorolt tényleges szolgálaton kívüli egyének, illetve az ezek fogságában lévő hadifoglyok. Lásd: OSVÁRTH Ferenc: Katonai Büntető törvénykönyv, in: ANGYAL Pál, ISAÁK Gyula: Büntető Törvénykönyv, Grill Károly Kiadóvállalata, Budapest, 1941. 625. o.

⁸ Ennek az elhatározásnak a katonai büntetőjogi tapasztalata álláspontunk szerint, hogy 1867 és 1945 között a katonai büntetőjog számos (hosszú éveken át a később több lépcsőben eredményessé váló reformot és kodifikációt sürgető és segíteni kívánó) szakirodalmi forrását lelhetjük fel, melyek közül nem ritka a legnevesebb hazai szerzőktől való mű, mint például Finkey Ferenc, Schulteis Emil, vagy épp Cziáky Ferenc munkái. 1945 után azonban csak kis számú szakmai-tudományos írás született e témakörben és a legtöbb ezek közül közvetlen gyakorlati céllal, az egyes testületek tagjainak szánt iránymutatásként, a szocialista állam érdekeinek és elvárásainak közvetítőjeként állhat előttünk. (Természetesen e tétel alól elvétve és terjedelmileg az 1867-1945 közötti időszakhoz véleményünk szerint nem hasonlítható mértékű kivételek akadnak, mint például Habony János munkái.)

⁹ Amire kiváló példát ad Elspeth Guild, mikor is az Egyesült Királyság SAS különleges katonai alakulata által Gibraltáron (jogi értelemben vett államhatáron belül), három feltételezett IRA terrorista ellen végrehajtott akcióját; Törökország több PKK (kurd munkáspárt, szeparatista mozgalom) elleni műveletét, illetve egyes tüntetések során megvalósult karhatalmi jogsértéseit, vagy épp Oroszország csecsenföldi légitámadásait és más katonai akcióit citálja negatív példaként. Lásd: GUILD Elspeth: Mikor bűncselekmény a háború, L'Harmattan kiadó, Budapest, 2009, 57-64. o.

mely ellen e testületek, e speciális jogterület és intézmények megvédése meglehetősen nehézkessé vált.

Ahhoz tehát, hogy érdemben lehessen áttekinteni a katonai bűncselekmények XX. századi szabályozásának hazai jogtörténetét, illetve a XX. század ilyen irányú nemzetközi tapasztalatait, elkerülhetetlen a fundamentum megteremtése a téma számára, vagyis a katonai karakterű szervek és az állam, illetve társadalom viszonyának, illetve ezen szervek és hivatások sajátosságainak áttekintése, a katonai büntetőjog fogalmának, rendeltetésének, specialitásának ismertetése, végül pedig szükségességének és létjogosultságának vizsgálata. Jelen tanulmány első, általános áttekintést nyújtó fejezetét e feladatok ellátására szánjuk, mely feladatok teljesítése során nem feledkezünk meg arról, hogy a fenti kérdéseket és általában a katonai büntetőjog témáját az elmúlt évek átfogó kép adására törekvő néhány munkája, illetve részkérdésekre nézve hasonló célú hosszabb-rövidebb tanulmányai és cikkei ellenére könyvtárnyi terjedelemben lehetne és kellene feldolgozni. Úgy véljük ugyanis, hogy csak egy ilyen feldolgozás útján állíthatnánk, hogy eleink iránti tisztelettel teljes és valóban értékközpontú képet kaptunk Magyarország példaértékű és méltatlanul elhanyagolt katonai jog- és katonai büntetőjog-történetének évszázadairól, mely nélkül a jövőre vonatkozó megalapozott döntések meghozatala lehetetlen.

1.1. A KATONAI KARAKTERŰ SZERVEK AZ ÁLLAM ÉS TÁRSADALOM RENDSZEREIBEN

A katonai karakterű szervek¹⁰, vagyis a legális erőszak állami és társadalmi érdekből történő alkalmazására szervezetileg felhatalmazott fegyveres testületek különleges fontosságú és specialitásokban gazdag alrendszerei az állam és társadalom rendszerének.¹¹ Akkor ugyanis, amikor Max Weber egy üzemszerű, politikai intézményt, mely a rend megteremtéséhez és felhasználásához a legitim fizikai kényszer monopóliumát eredményesen alkalmazza, államnak nevez¹², vagy Hermann Heller a tudatos emberi cselekvések záróakkordjaként létrejött, hatalommal bíró szervezett egységet, mely döntési és hatélegység

¹⁰ E fogalom alatt jelen körülmények között minden katonai rendfokozati hierarchiában, parancsuralmi vezetési rendszerben és a szervezet egészét általánosságban jellemző fegyveres jellegű működő testületeket értjük.

¹¹ Mely rendszereket nyilvánvalóan a kölcsönös, de nem arányos egymásra hatási képesség jellemzi. Ennek a jellezőnek pedig szükségszerű következménye, hogy akár a rendszer, akár az alrendszer diszfunkciói komoly hatást fejtenek ki a másokra nézve, így közös és kölcsönös érdek a megfelelő funkcionalitásért való fellépés, aminek a társadalmi elem okán kulcsfontosságú kérdései: a megbecsültség, a bizalom, a biztonságérzet és a hagyományok. Ezen rendszerek kapcsolatáról pedig a XX. században és napjainkban csak elvakultsággal lehet azt mondani, hogy „a hadseregnek – az antagonisztikus osztálytársadalmakra jellemző – elkülönültsége és zártsága” [MOLNÁR Károly (szerk.): Az egyén és a hadsereg, Zrínyi kiadó, 1975. 5.o.] volna, vagy lett volna a XX. század döntő részében.

¹² Takács Péter (szerk.): Államtan, Előadások az államelmélet és az állambölcselet köréből, Bíbor kiadó, Miskolc, 2001. 23.

is egyben, jelöl ekként¹³, jól láthatjuk, hogy az állam fogalmában meghatározó jellegű a hatalom, a legitim kényszer alkalmazhatósága és alkalmazása. Ez a jelleg kimutatható Carl Schmitt politikai államkoncepciójában is, mivel az államot olyan egységként írja le, mely képes a belső ellentétek fölé helyezkedni, egységesíteni azokat, méghozzá úgy, hogy a ius belliével összefüggésben (de nem kizárólag az által) meghatározza, hogy létezik-e ellenség, ki tartozik annak fogalma alá, és miként kell (és lehet) legyőzni az e kategóriába tartozókat.¹⁴ Ehelyütt ugyanis az az ellenség, aki veszélyezteti magát az államot és a barát fogalma alá esőket, vagyis akitől az államot, az állam érdekszférájába pozitíve tartozókat, legtágabb értelemben pedig a társadalmat oltalmazni kell. Mindezen koncepciókat pedig ki kell egészítenünk azzal a már-már nyilvánvaló felfogással, miszerint az állam a társadalom szervezett, intézményesült kerete, mely szervezetrendszer útján hivatott a társadalom rendjét, békéjét, fejlődését és gyarapodását garantálni, melynek, mint láthattuk, nyilvánvaló és fundamentális kelleke az erőszak alkalmazása, alkalmazhatósága meghatározott intézmények és szervek útján, de meghatározott és szigorúan vett keretek között.

Ezen szervek és intézmények közül a fent említett különleges fontosságú és specialitásokban gazdag fegyveres testületek azok, melyek a legitim fizikai erőszak monopóliumának alkalmazásával az állam működésének zárókövei, s melyek az egykori harcos társadalmi rétegből kifejlődött szervezett és egységes haderőből nőttek ki és váltak szakosodott szervekké, magyar viszonylatban megtartva számos a klasszikus haderőre jellemző tulajdonságukat.¹⁵ Ilyenként szemlélve e szervekre (legalább) részben igaz, hogy „a haderő »kifelé pajzs és kard, az országon belül pedig a trón és a törvényes rend támasza.«¹⁶ E feladatának betöltéséhez szükséges, hogy minden olyan »támadást« megtorolja, amely véd- és ütőképessége ellen irányul.»¹⁷

Az elméleti megközelítésből érezhető, hogy ezen katonai karakterű szervek tehát az állam működésének végső zálogai, a rend és a biztonság kikényszeríthetőségének szervezett garanciái, melyeknek hatalmi karaktere azonban többletelvárások, többletgaranciák és sajátos személyi, szervezeti jellegek, illetőleg többletkövetelmények szükségképpen táptalaja is egyben.

¹³ Takács Péter i.m. 24. o.

¹⁴ Takács Péter i.m. 26. o.

¹⁵ Így például a katonai rendfokozati rendszert, a katonai jellegű parancsuralmi belső működést és hierarchiát, valamint a klasszikus katonai testületekre jellemző alaki és protokolláris szabályokat.

¹⁶ A Császári és Királyi Hadsereg Szolgálati Szabályzata, 1875. 1.§ 2. pont

¹⁷ FARKAS Gyöngyi (szerk.): A Hadtörténelmi Levéltár katonai igazságügyi szerveinek, iratainak repertórium 1802-1991, Hadtörténelmi Levéltár, 2003, Budapest, 6.o.

Ezek az intézmények az állam és társadalom rendszerében speciális alrendszerként értelmezendők, melyek számos szálon szorosan kötődnek a rendszerhez magához, mégis számos részben elkülönítő sajátossággal rendelkeznek és kell, hogy rendelkezzenek. Ezen testületek szervezete és szervezeten belüli hierarchiája, vezetési és feladat-ellátási metodikája sajátos kell, hogy legyen, mivel csak ezek útján garantálható a határozott, kemény, gyors és hatékony fellépés az alapvető feladatok ellátása érdekében.¹⁸

Ezeket a sajátosságokat a modern államokban a jogi szabályozók legszélesebb skálán megjelenő speciális megoldásai garantálják, melyekkel kapcsolatban alapvető fontosságúnak tekintendők az adott állam sajátosságai, történelmi hagyományai, társadalmi-politikai ismérvei, hiszen minden állam egyik (ha nem a) legfontosabb kérdése a tág értelemben vett nemzetbiztonság, melyet jelentős mértékben ezek a katonai karakterű szervek hivatottak garantálni az adott állam népének elvárásai, illetve hagyományai szerint meghatározott elvárás-rendszernek megfelelően.

Ha mindezt alkotmányos szintről vizsgáljuk, – mivel az alkotmány az egyes állam társadalmának alapvető kereteit és legmeghatározóbb szabályait meghatározó fundamentum – azt fogjuk látni, hogy lényegében minden állam sajátos módon szabályozza a nemzetvédelem, honvédelem, rendvédelem kérdéseit, mely változatosság mögött az adott állam sajátos történelmi hagyományai és társadalmi-politikai elvárásai állnak. Példának okáért, míg hazánk jelenlegi alkotmánya – az 1949. évi XX. tv. – önálló VIII. fejezetében és e fejezeten kívül máshol elhelyezett alkotmányos normákban szabályozza a Magyar Honvédséget és az egyes rendvédelmi szerveket, meghatározva azok rendeltetését és legfontosabb kérdéseit, addig Csehország, Dánia, vagy épp Franciaország esetében nem találhatunk ilyen plasztikusan elkülönített alkotmányos szintű normákat. Ebből persze nem az következik, hogy a magyar alkotmányos szabályozás anakronisztikus volna, hiszen hazánkhoz hasonlóan elkülönült, jól kitapintható alkotmányos szabályokkal is operál az osztrák¹⁹, a belga²⁰, az észt²¹, a finn²²,

¹⁸ Meggyőződésünk szerint mindezekből annak a következtetésnek kell kikristályosodnia, hogy az ilyen módon részben elkülönült, speciális felhatalmazottsággal és feladatokkal bíró szervezetek körében, pontosan a katonai karakterű sajátosságokkal összefüggésben, sajátos, szintén részben elkülönült igazságszolgáltatási és nyomozó szervekre, illetve önálló büntetőjogi szabályozásra van szükség. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a „polgári” szervezetrendszerrel és szabályozással teljes egészében függetlenített és elkülönített megoldásokban kellene gondolkodni, azt azonban mindenképp, hogy az ilyen szervekre vonatkozó történelmileg meghatározott igazságszolgáltatás és szabályozás nem olvasható teljesen a polgári rendszerbe.

¹⁹ Lásd: TRÓCSÁNYI László, BADÓ Attila (szerk.): Nemzeti alkotmányok az Európai Unióban, KJK-Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó, Budapest, 2005, 66-68. o.

²⁰ Lásd: TRÓCSÁNYI László, BADÓ Attila (szerk.) i.m. 2005. 145. o.

²¹ Lásd: TRÓCSÁNYI László, BADÓ Attila (szerk.) i.m. 2005. 340-341. o.

²² Lásd: TRÓCSÁNYI László, BADÓ Attila (szerk.) i.m. 2005. 373. o.

vagy épp a litván²³ alkotmány. A helyes következtetés mindezekből az, hogy az egyes fegyveres testületek (és az ezek feletti igazságszolgáltatás) szabályozása olyan nemzeti sajátosságokkal bír, melyekre egyes belső megoldásaikban hatást kell, hogy gyakoroljanak a nemzetközi megoldások, de melyek egésze nem határozható meg valamely önkényesen kijelölt külföldi példa alapján. Ennek legnyilvánvalóbb oka, hogy nehéz lenne a számos eltérő megoldásból egy „mindenek feletti” optimális mintát kiválasztani, mivel minden minta nemzeti, társadalmi sajátosságokon és egyedi történelmi hagyományokon alapul, mely nem lehet azonos egy más állam és nemzet sajátosságaival.

Ezt a sajátosságot, ha úgy tetszik, sajátképűséget Huntington úgy egészíti és teljesíti ki, hogy „bármely társadalom katonai intézményeit két erő alakítja: egy, a társadalom biztonságát veszélyeztető fenyegetésből fakadó funkcionális parancs, s egy, a társadalmi erők, ideológiák és a társadalomban uralkodó intézmények következményeként kialakult társadalmi parancs. A csakis társadalmi értékeket tükröző katonai intézmények esetleg képtelenek hatékonyan eleget tenni katonai funkciójuknak. Másrészt, lehetetlenek bizonyulhat csakis funkcionális szükségzerűségek által formált katonai intézményeket beilleszteni a társadalomba.”²⁴

Összegezve tehát a katonai karakterű szervek az állam és társadalom működésének, rendjének és biztonságának végső garanciái, melyeket a valóságban az egyes államok tekintetében éppúgy, ahogy azok alkotmányos és társadalmi berendezkedését, történeti, helyi, nemzeti sajátosságok és hagyományok határoznak meg úgy szabályozási, mint elvárési és működési oldalról nézve. Ezek a szervek meggyőződésünk szerint, a megfelelő társadalmi elfogadottság, presztízs és hatékonyság érdekében jelentős mértékben hagyományok által meghatározottan kell, hogy működjenek, s ugyanez igaz azokra a szervekre is, melyek a katonai karakterű testületek törvényes, szabályszerű és megfelelő működésének ellenőrzésére és kikényszerítésére hivatottak, így ezek az elvárások magyar vonatkozásban a katonai büntetőjoggal szemben is fennállnak, akárcsak a sajátosság és specialitás ismerve.

1.2. A KATONAI BÜNTETŐJOG FOGALMA

A katonai büntetőjog elvitathatatlanul hazai jogunk és általában véve az egyes nemzeti jogok egyik speciális területe, azt is mondhatnánk, hogy a hadijoghoz és a tágabb kategóriát adó „katonai joghoz hasonlóan a katonai büntetőjog is speciális szabályrendszerként értelmezendő, mivel a katonára egyszerre vonatkoznak az általános, minden természetes

²³ Ez utóbbi például a tágabb Nemzetvédelem címet használja. Lásd: TRÓCSÁNYI László, BADÓ Attila (szerk.) i.m. 2005. 604-606. o.

²⁴ HUNTINGTON Samuel P.: A katona és az állam, Zrínyi Kiadó, Budapest, 1994. 9. o.

személyre hatályos szabályok és a katonai életviszonyokat behatóró speciális normák.”²⁵ E speciális jogterület sajátosan épül a társadalomtudományok szövedékébe és szoros kapcsolatban van egyebek mellett a hadtudománnyal, a szociológiával, a pszichológiával, a rendszertudománnyal, a kriminológiával és kriminalisztikával, melyek közül több területén is sajátos alrendszereket képzett.²⁶

„A katonai bíraskodás mindig különálló szervezetet jelentett.”²⁷ E jogterületet évezredes történelme a háborúskodás és a belső béke kikényszerítésének történeti változásaival és fejlődésével összefonódva rendelte sajátos és az emberi társadalmak létrejötte óta tartó jogfejlődésre. E fejlődés fundamentuma az állam és haderő fent leírt viszonyán túl Vincze Miklós szerint napjainkban és a római korban éppúgy az és az volt, hogy a katonai büntetőjog szükségképpen ismérve, hogy „az általános büntetőjoghoz, lex generalis-hoz képest mind anyagi jogi értelemben, mind eljárásjogi értelemben, mind a büntetés-végrehajtás egyes eseteiben speciális szabályokat határoz meg: lex specialis.”²⁸ Egy másik forrás citálásával azt is mondhatnánk talán, hogy „...a katonai élet és hivatás sokban eltér a polgáritól . A szolgálatban több olyan cselekményt kell súlytani, amely a polgári életben elő sem fordulhat, pl. függelemsértés, őrszolgálati vétség, gyávaság.”²⁹

E viszonyrendszert szemléltetendő kell, hogy tisztázzuk, Földvári József szerint „a büntetőjog azoknak a jogszabályoknak az összessége, amelyek meghatározzák, mely cselekmények minősülnek bűncselekményeknek, ezek elkövetőit hogyan kell felelősségre vonni és velük szemben milyen szankciókat és hogyan kell alkalmazni.”³⁰

E tág értelemben vett meghatározás, valamint Nagy Ferenc hasonló, a jogászképzésben szintén használt büntetőjogi definíciója alapján azt mondhatnánk: „a katonai büntetőjog azoknak a jogszabályoknak az összessége, amelyek meghatározzák, mely, a katonai büntetőtörvénykönyv hatálya alá tartozó személyek által elkövetett, cselekmények minősülnek – katonai – bűncselekménynek, ezek elkövetőit hogyan kell felelősségre vonni és velük szemben milyen szankciókat és hogyan kell alkalmazni.”³¹

²⁵ HAUTZINGER Zoltán: A katonai büntetőjog rendszertana, AndAnn, 2010, Pécs, 15.o.

²⁶ Bővebben lásd: HAUTZINGER Zoltán: A katonai büntetőjog határterületei, Jogelméleti Szemle 2009/2. szám, <http://jesz.ajk.elte.hu/hautzinger38.mht> (letöltés ideje: 2010. 12. 09.)

²⁷ MEZEY Barna (szerk.): Magyar alkotmánytörténet, Osiris kiadó, Budapest, 2003, 199. o.

²⁸ VINCZE Miklós: A katonai büntetőjog kétezzer éves tükre (De re militari), Úgyészek lapja, 2006/6. szám, 37.o.

²⁹ FARKAS Gyöngyi i.m. 2003. 31. o.

³⁰ FÖLDVÁRI József: Magyar büntetőjog általános rész, Osiris Kiadó Bp. 2002, 27. o.

³¹ FARKAS Ádám: Az első önálló magyar katonai büntető törvénykönyv megalkotásának története, in: Optimi Nostri, Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar, (Universitas-Győr Nonprofit Kht.) Győr 2009. 114. o.

E behatárolás azonban nem mást tükröz, mint a büntetőjog tagolódásának mintájára kialakított katonai anyagi jogi, alaki jogi, végrehajtási jogi felosztást, melyet jelen keretek között nem tekintünk elégséges alapnak dolgozatunk számára. Ez a meghatározás ugyanis számos a katonai hivatásból, a legitim fizikai erőszak monopóliumát alkalmazó szervek történetiségéből, hagyományaiból, jellegéből és működéséből eredő tényezőt figyelmen kívül hagy. Ez a megközelítés arra sem hívja fel a figyelmet, hogy míg a polgári büntetőjogban az esetek döntő többségében passzív, azaz tartózkodó magatartás az elvárás, vagyis a tartózkodás megszegése von maga után büntetést, addig a „katonai büntetőjog nem csak passzív magatartást, hanem sok esetben a legsúlyosabb aktivitást követeli meg a katonától: hogy őrszolgálatba menjen, hogy parancsokat hajtson végre... stb.”³²

A fenti hiányérzetet részben orvosolja Hautzinger Zoltán, mikor a katonai büntető anyagi, eljárási és végrehajtási jog tagolása mellett *expressis verbis* kiemeli a katonai büntetőjogban kulcsfontossággal bíró egyéb normákat³³, azonban ezen orvoslás mellett is fontosnak tartjuk a katonai büntetőjog következőkben megragadható munkafogalmát:

„A katonai büntetőjog legtágabb – történetileg is leíró – fogalma a katonákra vonatkozó anyagi, eljárásjogi és büntetés végrehajtási jogszabályokon túl, szerves kapcsolatban áll mindazon tényezőkkel, melyek az adott jogszabályokban foglalt körülményeket nem tisztán jogi eszközökkel határozzák meg. Ilyen formán a mindenkori katonai büntetőtörvény egy tükör, melynek képe jogszabályok mellett, a katonai nevelés és tisztképzés alapelveiből, a hadsereg struktúrájából és jellegéből adódó sajátos – egyben nemzeti – mentalitásból, »a katonai hierarchiában elhelyezkedő vezetőktől származó belső szabályozókból, vagy a katonai életviszonyokat jellemző, sokszor íratlan erkölcsi elvekből, szokásokból« áll össze.”³⁴

E munkafogalmat mintegy alátámasztandó idézzük meg a sokszor és sokhelyütt visszatérő frázist, miszerint „a fegyelem pedig a hadsereg lelke, amely nélkül a hadsereg háborúban hasznavehetetlen, békében veszedelmes”.³⁵ A mindenkori katonák fegyelmét, rendezettségét és precizitását ugyanis nem csupán a szűk értelemben vett jog adta lehetőségek és eszközök biztosítják, hanem e jogi megoldások hierarchián belüli formális és informális cselekményekkel és protokollokkal, történeti eredetű hagyományokkal és gyakorlatokkal való kiegészülése, vagy inkább felvértezése.

³² CZIÁKY Ferenc: A magyar katonai büntető és fegyelmi jog ezeréves története, Dunántúl Kiadó, Budapest, 1924. 7. o.

³³ Lásd bővebben: HAUTZINGER Zoltán: A katonai büntetőjog fogalma és forrásai, *Hadtudomány*, 2008. elektronikus szám, http://mhtt.eu/hadtudomany/2008/2008_elektronikus/2008_e_3.pdf (letöltés ideje: 2009.09.12.)

³⁴ FARKAS Ádám i.m. 2009. 114. o.

³⁵ Helmuth von Moltke

A katonai büntetőjog elsődleges feladata tehát a „si vis pacem, para bellum”³⁶ elvét érvényesítendő a katonai alakulatok és más fegyveres testületek körében a pontosság, szabályszerűség, professzionalitás és fegyelem garantálása. E feladat ellátásának fundamentumát a nevelés, kiképzés, fenyítés és jutalmazás alkalmazása mellett a szükség esetén példastatuálásra is alkalmas, de arányos és igazságos büntetések, a gyors és átlátható eljárás, a toleráns és emberséges, az alkotmány elveinek és a polgári büntetőjog gyakorlatának is megfelelő, de ha kell szigorú és legalább részben elkülönült katonai igazságszolgáltatás és a sajátos anyagi és eljárásjogi szabályozás képi, vagy inkább kell, hogy képezze.

Alapvető fontosságú mindezek alapján, hogy a büntetőjogi értelemben vett számonkérés egyszerre jelentsen kellő garanciát a társadalom, és sajátos társadalmi alrendszerbe tartozó terhelt, valamint maga az alrendszer számára is. Ez utóbbit pedig álláspontunk szerint a következő felismerés szervezeti üzenetének, napjaink elvárásaihoz igazítása biztosíthatja, miszerint „a különös katonai szolgálati kötelességek megszegésének, a különös katonai életviszonyokkal összefüggő egyéb bűncselekményeknek megtorlását a katonaságon belül alakított [...] bíróságokra kell bízni, mert ezeknek tajgai ismerik legjobban közvetlen élettapasztalat alapján a szóban forgó szolgálati kötelezettségeket és életviszonyokat”³⁷.

1.3. A KATONAI BÜNTETŐJOG ÉS - IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS FELADATRENDSZERE ÉS SAJÁTOSSÁGAI

A katonai igazságszolgáltatás feladata, pontosabban feladat-rendszere elméleti síkon egy több szintű értelmezés és vizsgálat révén közelítendő meg. Prima facie az alapvető feladat nagyban, szinte teljes mértékben hasonlít a polgári (civil) büntetőjog és büntető igazságszolgáltatás feladatrendszeréhez.

„A katonai igazságszolgáltatás célja, hogy a hadsereg rendjét és fegyelmét a jog eszközeivel biztosítsa.”³⁸ Innen vizsgálva tehát a kérdést „a katonai büntetőjog feladata ultima ratio jelleggel a hadsereg³⁹ kötelékében szolgálók közösségi együttélésének védelme, a kiadott parancsok és elvárt magatartások kikényszeríthetőségének-, valamint a tiltott magatartások szankcionálhatóságának garantálása, a hadseregbeli rend alapértékeinek védelme, a hierarchia és tekintélyrendszer feltétlen működésének biztosítása, s mindezen

³⁶ „Ha békét akarsz, készülj a háborúra!”

³⁷ Kiemelés „A katonai igazságügyi szervezet, valamint a katonai büntetőbíráskodásban a fellebbvitel módosításáról” szóló 1948. évi LXIII. tv. általános indoklásából.

³⁸ FARKAS Gyöngyi im. 2003. 6.o.

³⁹ E kifejezés alatt értendők jelen keretek között az egyéb fegyveres testületek is, melyeknek „veleszületett” joga a legitim fizikai erőszak állami monopóliumának alkalmazása.

keresztül a társadalom és az állam egészének védelme ez utóbbiak épségének, szuverenitásának, biztonságának és rendjének védelmi kötelezettsége okán.”⁴⁰

Az első megközelítésben való értelmezés azonban úgy véljük, felületes képet ad a feladat-rendszerről, ezért indokoltnak tartjuk, hogy a katonai büntetőjog és igazságszolgáltatás céljait, feladatait és kötelezettségeit a tág értelemben vett katonák feladataival analógiában, fokozottabb elemzés tárgyává tegyük.

A katonai karakterű testületek, és ilyen értelemben ezen szervek tagjainak feladata elsődlegesen az ország védelme a külső és belső „ellenség” ellen. A „*hostis*”⁴¹ elleni magabiztos és sikeres harc érdekében azonban szükségszerű egyrészt ezen szervek, másrészt a társadalom soraiból rideg vasfegyelemmel kiiktatni az „*inimicus*”⁴² magatartást, mely szükségszerűségek kielégítése ma már szervezeti tagolásban jelenik meg ugyan, de a társadalom egésze felől nézve egy tevékenységi és elvárás csoportot alkot, melyekkel szemben alapvető fontosságú⁴³ Szun Ce mester alábbi tétele:

„A mi rendünk segítségével várhatjuk ki a felfordulást (az ellenségnél), a mi nyugalmunk segítségével várhatjuk ki a nyugtalanságot (az ellenségnél).”⁴⁴

Elméleti síkon a már említett „*si vis pacem, para bellum*”, az életben maradás akaratával, a veszteségek csökkentésének szándékával és a biztonság és rend megerősítésének küldetésével azonos. Itt tehát egy békeharcként is nevezhető folyamatról, tevékenységről van szó, melyben a jogalkotók, a katonák, az egyenruhás-taláros jogalkalmazók mind-mind részt vesznek, és ilyen formán a függelmi rendből és hierarchiából következőleg a teljes (tág értelemben vett) katonai állomány szinte egésze küzd a nem tolerálható, büntetendő szervezeten belüli magatartások ellen, hogy valóban hatékonyan tudjon fellépni a társadalomra veszélyesség okán büntetni rendelt szervezeten kívüli magatartásokkal szemben.

1.4. A KATONAI BÜNTETŐJOG ÉS –IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS LÉTÉNEK ÉS SAJÁTOSSÁGAINAK LÉTJOGOSULTSÁGÁRÓL

A katonai büntetőjog feladata az általános szintjén tehát azonos az összes többi jogterületével, a társadalmi rend biztosítása és védelme. Ennek fontossága kapcsán idézhető,

⁴⁰ FARKAS Ádám i.m. 2009. 115. o.

⁴¹ A *hostis* Fisichella megközelítésében a politikai értelemben vett külső ellenséget jelenti, ld. FISICHELLA Domenico: A politikatudomány alapvonalai, Osiris kiadó, Bp., 2004., 47. o.

⁴² Az *inimicus* a politikai, társadalmi értelemben vett belső- vagy magánellenséget jelenti, ld. FISICHELLA Domenico i.m. 2004. 47. o.

⁴³ Ez a fontosság az egyes katonai karakterű szervek társadalmi presztízse, hatékonysága és belső rendje szempontjából éppúgy megjelenik, mint a társadalom és állam egésze vonatkozásában a törvényes rend és biztonság, vagy épp a nemzetközi porondon való megjelenés, a külső szuverenitás megerősítése, vagy az esetleges külső ellenségek vonatkozásában.

⁴⁴ Uo.

hogy „»A katonai igazságszolgáltatásnak nem csak pártatlannak kell lennie, hanem tisztességesnek és igazságosnak is kell látszania. A katonai igazságszolgáltatás pozitív nyilvános megítélése nélkül a fegyveres erők általánosságban sem fognak pozitív megítélést kapni; a fegyveres erők pozitív megítélése nélkül a nemzeti akarat szenved csorbát [...].«⁴⁵

A különös szintjén azonban a körébe tartozó, a társadalom részeire és egészére fizikailag és pszichikailag egyaránt veszélyes magatartásoktól történő védelem jelentékeny differentia specificájaként értelmezhető a katonai büntetőjognak és vele a katonai igazságszolgáltatásnak, melynek döntő súllyal nemzeti szinten meghatározott, sajátos és elkülönült szabályozási és részben elkülönült, komplex összefüggésekkel tarkított szervezeti megoldásokban kell manifesztálnia. Hautzinger Zoltán álláspontját osztva elmondhatjuk, hogy a katonai karakterű szervek szabályozása kapcsán fent elmondottak a katonai büntetőjog vonatkozásában is helytállóak, hiszen annak „legjelentősebb forrásai a nemzeti jog szintjén keresendők. Szinte minden állam, amely fontosnak érzi külső és belső biztonságát a fegyvelmen alapuló és felépülő fegyveres szerven keresztül védeni vagy fenntartani, kidolgozott olyan szabályokat, amelyek az hierarchikus alá-fölérendeltséget oltalmazzák, támogatják.”⁴⁶

Ez a markáns és ésszerű, józan keretek között fel nem oldható (és álláspontunk szerint magyar viszonylatban racionálisan tovább nem enyhíthető) elkülönülés pedig egyik, ha nem a legfontosabb tartóoszlopa a katonai büntetőjog és igazságszolgáltatás önállósági gondolatának, mivel ebből következőleg a katonai büntetőjognak saját alapelvei⁴⁷, fogalmai, hatálya⁴⁸, büntetései⁴⁹, tényállásai⁵⁰ és eljárási alanyai, szabályai⁵¹ vannak.

Megállapítható tehát, hogy a katonai büntetőjog egy teljesen sajátos, speciális területe a jognak, melynek álláspontunk szerint történelmi hagyományoktól meghatározott, különleges és legalább részben elkülönített igazságszolgáltatási szervezetre, valamint a lehető legnagyobb mértékben depolitizált, teljes körűen önálló szabályozásra volna szüksége. Ez azonban nem jelent teljes elszeparálást a polgári büntetőjogtól és általában a civil jogalkalmazástól, vagyis a katonai igazságszolgáltatás és büntetőjog éppúgy nem lenne corpus

⁴⁵ DANSBY Mickey R., STEWART James B., WEBB Schuler C.: *Managing diversity in the military*, Transaction Publisher, New Brunswick (U.S.A.) – London (U.K.), 2001, 393. o. (saját fordítás alapján)

⁴⁶ HAUTZINGER Zoltán i.m. 2010. 19. o.

⁴⁷ Lásd bővebben: HAUTZINGER Zoltán: A büntető eljárásjog alapelveinek hatása a katonai büntetőeljárásra, *Miskolci Jogi Szemle* 4. évfolyam (2009.) 1. szám, 43-62. o.; HAUTZINGER Zoltán i.m. 2010. 21-36. o.

⁴⁸ Lásd: 1978. évi IV. törvény: A büntető törvénykönyvről 122.§, 122/A. §; 1998. évi XIX. törvény: A büntetőeljárásról 470. §.

⁴⁹ Lásd: 1978. évi IV. tv: A büntető törvénykönyvről 129/A-130. §.

⁵⁰ Lásd: 1978. évi IV. tv: A büntető törvénykönyvről XX. fejezete.

⁵¹ Lásd: 1998. évi XIX. tv: A büntetőeljárásról XXII. fejezete.

separatum a jogban, mint ahogy a katona, mint csoport sem az a társadalomban. A speciális szabályozás és sajátos szervezet mindenkor a modern jogállamban elfogadottaknak megfelelően az alkotmányjog és polgári büntetőjog elvi alapjainak talaján kell, hogy álljon, s nem hagyhatja figyelmen kívül, hogy a katona továbbra is állampolgár, s mint ilyennek meghatározott jogai vannak, melyek korlátozhatóságát az alkotmányos jogállam kritériumrendszere szabja meg.

Nem lehet ugyanis figyelmen kívül hagyni, hogy „a katonai élethivatással együtt járó többletkötelezettségek, a szigorú hierarchián alapuló munkaszervezési kérdések, a fegyelem (harckészültség) folyamatos fenntartásához fűződő érdek, nem utolsó sorban a katonához... mint az adott állam fegyveres szolgálatában álló személyhez kötődő erkölcsi követelmények azt indokolják, hogy a katonákhoz kötődő igazságszolgáltatási rendszer jogszabályi és szervezeti igazgatási szinten egyaránt az általánostól elkülönüljön.”⁵² Ugyanezt megerősítendő kell, hogy a „nyugati” példa alapján is elfogadjuk:

„A katonai környezetnek egyedi szervezeti struktúrája van, olyan jellegzetességekkel, amiket a civil szektorban nem lehet megtalálni. A katonai szervezetet gyakran azonosítják szigorú, szabályszerű, konzervatív szervezetként, amit merev hierarchikus működés, átható tekintélyelvűség, elvárások a szabályok pontos betartására, szigorú megkötések az egyéni megnyilvánulásokra, illetve a beosztásra, magaviseletre vonatkozó szigorúan meghatározott társadalmi [alrendszeri – a szerző] elvárások jellemeznek.”⁵³

Mindezek alapján tehát a katonai büncselekmények XX. századi törvényi szabályozását álláspontunk szerint úgy kell áttekinteni és ismertetni, hogy abban felleljük a ma, egy esetleges katonai büntetőjogi reform során felhasználható hagyományokat és bevált megoldásokat, valamint hogy az elmúlt évszázad történeti tapasztalatai alapján ésszerű, a magyar nemzet hagyományainak, szellemének és egyben a jelenkor elvárásainak is megfelelő javaslatot tudjunk adni, melyet nem valamiféle irracionális hagyományimádat, de nem is egy politikai, vagy populista okokból erőltetett fals koncepció és cselekvési program határoz meg. Azért is kell ekképp eljárunk, mert meggyőződésünk, hogy az önálló magyar katonai büntetőjog létjogosultsága nem vonható ésszerű keretek között kétségbe, mivel „az állandó hadseregek szervezése óta beszélhetünk a katonai büntetőjog létezésének szükségességéről, hiszen minden olyan társadalomban, ahol a katonaság természetszerű része és támasza az uralkodó hatalomnak, szükséges egy olyan normarendszer felállítása, amely valamilyen

⁵² Hautzinger Zoltán: Az önálló katonai büntetőkódex, Rendészeti Szemle 2007/10. 23.

⁵³ DANSBY Mickey R., STEWART James B., WEBB Schuler C. i.m. 2001. 394. o.

szinten szabályozza a katonai életviszonyokat [...].”⁵⁴ Más kérdés persze, hogy e kérdés vizsgálata kapcsán gyorsan vonható le az a következtetés, hogy „a katonai jog és ezen belül a katonai büntető jog, a sajnálatosan hosszú ideig a tudomány által mellőzött, közjognak az egyik speciális területe.”⁵⁵

Meggyőződésünk az is, hogy a magyar jogrendszernek és a korrupciótól sújtott magyar államnak szüksége van egy megreformált, de nem eltörölt, vagy megbénított, hanem épphogy megerősített katonai büntetőjogi rendszerre, mely fel tud lépni a legitim fizikai erőszak monopóliumát cselekvések útján megtestesítő szerveken belüli újszerű devianciákkal szemben.

⁵⁴ HAUTZINGER Zoltán: A magyar katonai büntető igazságszolgáltatás története, Jogtudományi Közlöny 2007/6. szám, 263. o.

⁵⁵ VARGA Péter: De re militari, Acta Juridicata et politica, József Attila Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának tudományos bizottsága, Szeged, 1999. 3.o.

2. FEJEZET

A KATONAI BŰNCSELEKMÉNYEK TÖRVÉNYI SZABÁLYOZÁSÁNAK MÓDOSULÁSAI A XX. SZÁZAD KEZDETÉTŐL NAPJAINKIG

A katonai bűncselekmények szabályozásának XX. századi módosulásainak bemutatásához meggyőződésünk szerint szükséges, hogy rövid áttekintést nyújtsunk hazánk XX. századi katonai büntetőjog-történetének közvetlen előzményeiről. Annál is inkább fontos ez, mert az első önálló magyar katonai büntetőkódex, az 1930:2. törvénycikk megalkotásáig a század mintegy első harmadában hazánk katonáira nézve hatályukban maradtak Cziáky Ferenc szavai, miszerint „az 1855-ik évben egy császári pátenssel kihirdetve életbe lépett az új katonai büntetőtörvénykönyv, mely teljesen az 1852-ik évi osztrák polgári büntetőtörvénykönyv elvein épült fel, sőt sok helyen annak rendelkezéseit szó szerint vette át.”⁵⁶

A katonai bűncselekmények szabályozásának változásai álláspontunk szerint nem egyszerűen az egyes kódexek mondhatni különös részében fellelhető tényállásainak változását jelenti, hanem kiterjesztően értelmezendő annyiban, amennyiben vizsgálandó az is, hogy ezen bűncselekményeket ki követheti el az egyes változások időszakában, illetve hogy az egyes kodifikált katonai bűncselekmények együttesen milyen szabályozási koncepcióról adnak képet a XX. század meghatározó változásai után. Ennek ellenére jelen keretek között az egyes kódexek által hozott változások tükrében kívánjuk kiutalásokkal és megjegyzésekkel bemutatni a szabályozási változásokat az előző évszázadra nézve.

A XX. században, a katonai bűncselekmények szabályozása körében történt változások fő oszlopai az 1855. évi osztrák katonai büntető kódex, melyet az 1930:2 törvénycikk, mint első önálló magyar katonai büntetőkódex váltott fel, majd ezt követően az 1948. évi LXII. törvény a katonai büntetőtörvénykönyvről, az 1961. évi V. törvény a Magyar Népköztársaság büntető törvénykönyvéről, végül pedig az 1978. évi IV. törvény a büntető törvénykönyvről. Fontos azonban kiemelni, hogy ezen kódexek között időben felmerültek bizonyos kiegészítő normák, melyek eseti jelleggel fogalmazták meg katonai bűncselekményeket, vagy épp utaltak addig nem katonai eljárás alá tartozó cselekményeket a katonai igazságszolgáltatás elé⁵⁷.

⁵⁶ CZIÁKY Ferenc i.m. 1924. 160. o.

⁵⁷ Ez utóbbi eset különösen háborús időkben, illetve a rögtönbíráskodás elrendelésekor volt jellemző a történelmileg, vagy politikailag zavaros időszakokban, melyek közül e tekintetben az igazságszolgáltatás egészét eszközként használó és szinte határok nélkül beszározó pártállami időszak emelkedett ki, melynek első húsz esztendejében a katonai eljárás hatályát több alkalommal és módfeletti terjedelemben módosították rendeletekkel és törvény erejű rendeletekkel.

Munkánk történeti áttekintő részére vonatkozóan főként a fenti kódexeket és az általuk megtestesített változásokat tartottuk irányadónak azzal a kiegészítéssel, hogy az 1978. évi IV. törvény tekintetében külön figyelmet fordítottunk a megalkotás ideje és napjaink normaszövegei közti viszonyra. Az irányt másik oldalról a történelmi változások szabályozást meghatározó egyéb történéseire való kitekintés határozza meg meg, hiszen úgy véljük, nem lehet megalapozottan egy kor jogát jellemezni politikai, társadalmi rendjének ismerete nélkül.

2.1. A MAGYAR HADSEREG ELSŐ – OKTROJÁLT – KATONAI KÓDEXE

AZ 1855. ÉVI KÓDEX ÁLTALÁNOS ISMERTETÉSE

A XX. század elején katonai anyagi büntetőjogunkat a „Magyarország korabeli hivatalos lapjában, a Magyarországot illető Országos Kormánylap VI. évfolyam I. kötetében”⁵⁸ közzétett 1855. január 15-én kelt császári nyíltparancs határozta meg, „mellyel a büntettek és vétségek tárgyában egy új katonai büntető törvénykönyv hirdettetett ki, s 1855. évi július 1-ső napjától fogva életbe léptettetett.”⁵⁹ Ezen kódex életbeléptetésének hivatkozási alapja az 1852. május 27-i nyíltparanccsal hatályba léptetett, kiegészített és megújított (1803. évből származó) osztrák büntetőtörvénykönyv volt, melyet követően a császár a következőképp rendelkezett: „Mi Első Ferencz József [...] miniszterek, hadsereg – főparancsnokságunk és birodalmi tanácsunk meghallgatása után, a mellékelt katonai büntető törvénykönyvet szentesítjük”⁶⁰.

A kódex első cikkének rendelkezése egy általános hatályon kívül helyező klauzula volt, mely minden a tárgyra vonatkozó korábbi szabályt hatályon kívül helyezte. Ezt követően a második cikk úgy rendelkezik, hogy a kódex „tárgyát a következő bűncselekmények és mulasztások képezik:

1. azok a katonai büntettek és katonai vétségek, amelyek a katonai állásból folyó, vagy a szolgálati kötelesség ellen követtetnek el;
2. az állam hadi ereje ellen irányuló büntettek;
3. más (közönséges) büntettek és vétségek.”⁶¹

A törvénykönyv szerkezeti felépítése szerint:

- (a.) a kihirdetési nyílt parancs cikkeiből, mintegy általános rendelkezésekből;

⁵⁸ KARDOS Sándor: A magyar katonai büntetőjog múltja és jelene, PhD értekezés, Debrecen, 2003. <http://www.debreceniitlotabla.hu/doc/bunteto/Kardos/MagyarKatonaiBuntetojog.pdf> (letöltés ideje: 2010. 02.14.) 91. o.

⁵⁹ A katonai büntetőtörvénykönyv fordítása (továbbiakban O. Ktbtk.), Légrády Testvérek, Budapest, 1878, 11. o.

⁶⁰ O. Ktbtk. 11. o.

⁶¹ O. Ktbtk. 12. o.

- (b.) az „általános határozatok a büntettekről és vétségekről és azoknak megbüntetéséről” címet viselő 141. §-ig tartó első részből;
- (c.) „a katonai büntettekről és katonai vétségekről s azoknak megbüntetéséről általában” címet viselő, 303. §-ig tartó második részből;
- (d.) „az állam hadereje elleni büntettekről és azok megbüntetéséről” címet viselő, 331. §-ig tartó harmadik részből;
- (e.) a „más büntettekről és azoknak megbüntetéséről” címet viselő 525.§-ig tartó negyedik részből;
- (f.) valamint a „közönséges vétségekről és azoknak büntetéseiről” címet viselő, 799.§-ig tartó ötödik részből áll, melyeken belül meghatározásra kerülnek az egyes tényállások.

Ezen szerkezet alapján mondhatjuk, hogy a klasszikus értelemben vett katonai bűncselekmények kizárólag a második részben kerültek szabályozásra. Ezt Kardos úgy fogalmazza meg, hogy „a katonai büntető törvénykönyv jelentős részben megegyezik az osztrák Bergmayer által 1852-ben közzétett ausztriai polgári büntető törvénykönyvvel, attól lényegében csak annyiban és ott tér el, amennyiben azt a katonai viszonyok indokolják.”⁶²

A kódexben szabályozott katonai bűncselekmények tételes ismertetése előtt fontos leszögezni, hogy „a törvényben foglalt határozatoknak csak azok az egyének vetvék alá, akik a katonai szolgálati eskü letétele által a katonai állásból folyó különös kötelességek teljesítését ünnepélyesen fogadták.”⁶³ E megközelítésben tehát az esküt letett katonák és csendőrök a kódex hatálya alá kerültek, azonban a kódex századforduló utáni hivatalos kiadása már megfogalmaz speciális kiegészítő megjegyzéseket, melyek alapján kimondható, hogy a hadsereg és csendőrség tényleges állományú tagjai⁶⁴ tartoztak a katonai büntetőjogi fogalom alá a kódex életbeléptetésének idején.

A Kiegészítést követő időszakra nézve kulcsfontosságú Cziáky 1924-es azon áttekintése, miszerint: „Ezen büntetőtörvénykönyv a császári hadseregben, majd a kiegyezés utáni császári és királyi hadseregben, a magyar királyi honvédség megszervezésének percétől fogva a magyar királyi honvédségben és csendőrségben is uralkodó anyagi jogszabályt képezett. Sőt a jelenlegi magyar nemzeti hadseregünkben ma is teljes egészében – lényegileg változatlanul – érvényben van.”⁶⁵ Hasonlóan fontos Hautzinger azon állítása, miszerint „az 1855. évi katonai büntetőtörvénykönyv kiegyezést követő hatályában tartását magyar törvények biztosították, egyenként kifejezve, hogy a katonai törvényeket kell alkalmazni a tetteleg szolgálatban lévőkre (közös hadsereg, hadi tengerészet, honvédség teljes állományára), a

⁶² KARDOS Sándor i.m. 2003. 92. o.

⁶³ O. Ktbt. 12-13. o.

⁶⁴ Mint a kor katonai jellegű szerveinek tagjai.

⁶⁵ CZIÁKY Ferenc i.m. 1924, 160. o.

népfölkelőkre, valamint a magyar királyi csendőrség állományára.”⁶⁶ Ezen Kiegészítést követő megerősítések és az 1930-ig tartó hatályosság „iróniája”, hogy Bonts Gyula 1891-es munkája szerint „egy újabb s rendszeres, a jelenkor követelményeinek megfelelő katonai büntető törvény meghozatala továbbra elodázhatatlanná vált”.⁶⁷

A kódex egyik sajátosságaként is kezelhető, hogy a nullum crimen sine lege ötödik cikkben történő rögzítését követően a hatodik cikkben olyan speciális szabályt fogalmaz meg, miszerint: „Jelen büntető törvény az általa büntettnék vagy vétségnek nyilvánított bűncselekményekre nézve akkor is irányadóul szolgál, ha azok nyomtatványok által követetnek el.” A megidézett cikk bekezdései szerint tehát a kódex már az alapvető rendelkezési körében speciális jelleggel terjeszti ki a benne később meghatározott bűncselekményeket azokra az esetekre, melyekben azokat nyomtatványok útján követik el, s egyúttal a nyomtatvány⁶⁸ fogalmát is a lehető legszélesebb körben határozza meg.

Hasonlóan fontos általános rendelkezése a kódexnek, hogy a hatálybalépés előtt is folyamatban lévő ügyek elbírálására csak annyiban irányadó, amennyiben nem eredményezne szigorúbb elbánást, mint a korábbi törvények.

Ezen áttekintések után tehát célszerű az 1855. évi kódex által szabályozott katonai bűncselekményekre térni, s képet adni egy olyan szabályozási rendszerről, melynek „megalkotására V. Ferdinánd 1837-ben adott utasítást”⁶⁹, de melyet már a XIX. századi osztrák neoabszolutizmus szellemében szentesített az új császár, s mely egészen az 1930. évi hatályban volt Magyarországon.

A KATONAI BŰNCSELEKMÉNYEK SZABÁLYOZÁSA AZ 1855. ÉVI KÓDEXBEN

Az osztrák kódex szabályozási rendszerének lényege, hogy az egyes csoportosítható cselekménytípusokat gyűjti az egyes címek alá, melyekhez rendszerint több szakasz tartozik, s a konkrét történeti tényállásokra szubszumálható jogilag releváns magatartásokat e szakaszokban határozza meg. Címek szerint tehát az osztrák büntetőtörvénykönyv a következő katonai bűncselekménycsoportokat határozta meg:

1. A katonai szolgálati és a katona állás iránt tartozó kötelességek megsértéséről általában (142-144.§)

⁶⁶ HAUTZINGER Zoltán: A magyar katonai büntető igazságszolgáltatás története, Jogtudományi Közlöny, 2007/6. sz. 272. o.

⁶⁷ BONTS Gyula: A katonai büntető törvénykönyv és eljárás revisiójának kérdéshez, Magyar Jogászegyleti Értekezések VII. kötet 9. füzet, Budapest, 1891. 299. o.

⁶⁸ A kódex rendszerében „ez alatt nemcsak a sajtó termékei értendőek, hanem kő-, fém-, vagy fa-nyomattal, érmével, mintázással, vagy bármilyen erőművi avagy vegyészeti eszközzel többszörösített szellemi és képzőművészeti termékek (irodalmi és művészeti művek) is.” – O. Ktbt. 15. o.

⁶⁹ FARKAS Gyöngyi i.m. 2003. 8.o.

2. Függelmsértés (145-158.§)
3. Zendülés és lázadás (159-171.§)
4. „A katonai öröknek való ellenszegülésről és az ezek iránt való tiszteletellenes magaviseletről”⁷⁰ (172-182.§)
5. Szökés és önkényes eltávozás (183-215.§)
6. „Szökésre való szövetkezés alakításáról”⁷¹ (216-229.§)
7. Örszolgálati kötelesség megszegése (230-242.§)
8. Gyávaság (240-260.§)
9. Fegyelem és rendháborítás (261-270.§)
10. Szolgálati szabályok mellözése (271-292.§)
11. Öncsonkítás (293-298.§)
12. „A mások, különösen a kartársak részéről becsülésre való igény vesztésről”⁷² (299-303.§)

A katonai szolgálati és a katona állás iránt tartozó kötelességek megsértéséről általában cím alatt lévő cselekményekkel büntett és vétség egyaránt elkövethető „a következmények káros voltának fokához képest”⁷³ az esküt letett (ideértve a III. cikkhez fűzött magyarázatokban megjelöltek) tényleges katonai egyének által. Ezen cím lényegében egyfajta értelmező rendelkezése a kódex további részében meghatározott bűncselekményeknek, hiszen fő célja, hogy nevesítse az úgynevezett „különös katonai szolgálati- és álláskötelességek”⁷⁴ elemeit, melyek „az engedelmisség, a hűség, az éberség, a bátorság, a fegyelemnek és rendnek, valamint a szolgálati szabályoknak megtartása általában, nemkülönben a katonai becsület megóvása.”⁷⁵

Az ilyen formán élénk tárulkozó „értelmező”, vagy „bevezető” rendelkezés 142-143. §-aiban meghatározott magyarázó elemeit a fent leírt kötelességek megsértésének nevesítése követi, mely lényegében a fenti katonai bűncselekményeket tételezi, mint a szolgálati és álláskötelességek megszegésének módozatait. Ezek tartalmát és jelentését a következőkben példálózóan ismertetjük.

Függelmsértés az O. Ktbt. rendszerében, ha valaki „aki oly időpontban, amidőn valódi szolgálatban áll, vagy azon kívül is, az előljáró szolgálatára vonatkozó parancsának kötelességszerűleg nem engedelmeskedik, vagy ki az előljáró iránt csak a tartozó tiszteletet is bármikor vagy bárhol szándékosan mellözi”.⁷⁶ Ebből láthatjuk, hogy függelmsértést a katona

⁷⁰ O. Ktbt. 172-182.§ (98. o.)

⁷¹ O. Ktbt. 216-229.§ (124. o.)

⁷² O. Ktbt. 299-303.§ (170. o.)

⁷³ O. Ktbt. 142.§

⁷⁴ O. Ktbt. 143.§ (1)

⁷⁵ O. Ktbt. 143. § (2)

⁷⁶ O. Ktbt. 145.§

nem csak a szó szoros értelmében vett szolgálat ideje alatt (mondhatni munkaidőben) követhet el, hanem a szolgálaton kívül is, jogviszonyának fennállása alatt, mely mai szemmel nézve meglehetősen merev, anakronisztikus és egyben visszaélésekre módot adó szabályozás.

A függelemsértés 146.§-ban meghatározott módozatai: (a.) az előljárónak való erőszakos ellenszegülés, vagy ellene intézett erőszakos támadás, (b.) a tiszteletellenes, vagy „heveskedő” magatartás, illetve (c.) a felsőbb – azaz rangban feljebb álló – valamely parancsának, utasításának nem teljesítése.

A függelemsértés kategóriájába számos magatartást sorolt a kódex, melyek között megtaláljuk a mai szemmel nézve is valóban súlyos és büntetendő cselekményeket éppúgy, mint a mai elvárások szerint e körbe nem tartozó, de a kor szellemiségének ismeretében is csak részben szükségszerű magatartásokat. A függelemsértés legsúlyosabb esete a harcos állomány⁷⁷ tagja által fegyverrel, vagy közvetlen fizikai erőszakkal elkövetett előljáró elleni erőszak volt, illetve a feljebbvaló ellen gyilkos szándékkal intézett támadás, az eredménytől függetlenül.⁷⁸

A *parancsmegtagadás* esetei a függelemsértésen belül kerültek szabályozásra, melyek tekintetében a büntetési tételek több fokozatban kerültek meghatározásra, így mondhatni alapesetben a büntetés háromtól öt évig terjedő, míg minősített esetben, vagyis háború idején öttől tíz évig terjedő szabadságvesztés, illetve a szolgálatra nagy hátrányt jelentő eredmény beállta esetén halál⁷⁹ volt. Ezt a magatartást mintegy enyhítendő fogalmazza meg a kódex, hogy abban az esetben, ha súlyosító körülmények nem álltak fenn és tetemes szolgálati hátrány a cselekményből nem származott, akkor a büntetés egytől három évig terjedő, illetve ha semmilyen hátrány nem származott hat hónaptól egy évig terjedő börtön volt. A harcos állomány vonatkozásában ismerte a kódex a gondatlan elkövetést is, valamint külön rendelte büntetni a parancsmegtagadás azon esetét, mikor a parancs a katona kitanult mesterségének gyakorlására irányul oly módon, hogy annak alkalmazása csak áttételesen, közvetve szolgálja a haderő érdekeit. E magatartás büntetési tételei a megtagadás jellegének függvényében, a fenti büntetési tételek kombinációi szerint alakultak.

Az O. Ktbtk. függelemsértésként rendelte büntetni továbbá:

⁷⁷ E körbe tartoznak mindazok a tényleges fegyveres szolgálatra rendelt katonák, akik a hadicikkre tették le esküjüket (combattans).

⁷⁸ Ezek büntetése az eredménytől függetlenül golyó általi halál volt, illetve a körülmények indokoltsága esetén rögtönítélő eljárás keretében való elbírálás.

⁷⁹ A kódex előszeretettel használta az agyonlövést, mint a katonai rendre jellemző speciális halálnemet, amit csak a méltatlan, vagy alantas magatartással megvalósított cselekmények zárhattak ki, melyeket kötél általi halállal rendelték büntetni.

1. a csend- vagy rendháborításon kapott alárendeltet rendre utasító előjáró parancsának nem teljesítését, vagy heveskedő – méltatlan – módon történő vonakodását,
2. az előjáró szolgálaton kívüli tetteleges bántalmazását,
3. az előjáró korábbi sérelem miatt való párbajra, vagy megverekedésre hívását,
4. valamint vétségi alakzatban minden más a kódex által nem szabályozott függelemsértő magatartást.

Az osztrák katonai büntető törvénykönyv a vétségi klauzulával mintegy nyitva hagyott – a nullum crimen sine lege elvét kiüresítő – szabályát követően, a függelemsértés szabályainak sorát zárandó tünteti fel a büntethetőséget kizáró eseteket. Nem büntethető ezek szerint parancsmegtagadásért a katona, ha

1. a parancs a szolgálattal vagy a fejedelem iránti hűséggel ellentétes
2. a parancs tárgyát oly cselekmény, vagy mulasztás képi, mely nyilvánvalóan bűncselekménye
3. a parancs olyan feljebbvalótól származik, aki a szolgálati szabályok által a meghatározott parancs kiadására nem jogosult,
4. az alárendelt saját közvetlen parancsnokától más utasítást kapott, vagy a parancsadást követően oly körülmények álltak be, melyekkel előre számolni nem lehetett, s melyek ellenében a parancs teljesítése a szolgálat ellen ható hátrányokat keletkeztetne.

Zendülés az O. Ktbt. rendszerében, ha (a.) a kódex által meghatározott katonai egyének másokkal együtt a katonai szolgálati rendnek, feljebbvalójuknak, vagy azok parancsainak ellenszegülnek, vagy az ellenszegülést előkészítendő összebeszélnek, (b.) illetve egyénileg lázító, vagy mások közreműködésére célzó cselekményekre „vetemednek”, melyekből a fenti ellenszegülés támadhatna. Jól érezhető tehát, hogy a csoportosan elkövetett függelemsértés már zendülésnek minősül, illetve büntetendő ennek előkészítése, és minden olyan cselekmény, vagy nyilatkozat, melyekből legalább feltételesen következhet a zendülés beállta. Ez a szabályozás pedig meglehetősen szigorúnak tekinthető mai szemmel nézve, különösen ha figyelembe vesszük a nyílt parancs nyomtatványokra vonatkozó szabályait.

A kódex megfogalmazza a zendülés különös eseteit a „különösen” példálózó szó alkalmazásával, mely újabb a nullum crimen sine lege elleni „támadásként” értelmezhető. Az O. Ktbt. rendszerében tehát zendülés:

1. ha valaki tényleges katonai személyekkel való összejövétel alkalmával a szolgálatra, előjárókra, azok parancsaira, vagy a legfőbb hadúrra nézve olyan megjegyzéseket tesz, melyek a szolgálattal ellentétes hangulatot idézhetnek elő,
2. ha valaki egy előjárót szóban, írásban, rajzon (stb.) oly módon karikíroz, vagy „támad”, hogy ezzel több alárendeltje előtt aláássa annak tekintélyét,

3. ha a harckészültségben lévő, vagy sorban felállt katonák között valaki az élelmezésre, fáradságokra, egyéb szolgálati nehézségekre nézve olyan módon panaszkodik, hogy ezzel megkísérelje azok erőszakos orvoslására mozgósítani a jelenlévőket,
4. ha a katona uszító magatartása valamely parancs felfüggesztésére, visszavonására irányul,
5. ha egy, vagy több katona a mozgósítással kapcsolatos parancsokat megtagadja, vagy erre uszít,
6. ha egy, vagy több katona elfogása, vagy büntetésének kihirdetése, illetve végrehajtása ellen hív fel, illetve ilyen körülmények között harmadik személy oltalmára lép fel.

A zendülés kiváltására törekvés egyes eseteinek büntetési tételeit befolyásolja az eredmény, különböző minősítő körülmények (így például háború), a bujtogatás ténye és annak kapcsolata az ellenállási szándékkal és annak mértékével. A büntetés a legsúlyosabb esetben rögtönítélő bíróság által kiszabott golyóáltali halál, illetve a különböző esetekben hat hónaptól tíz évig terjedő börtön. Súlyosabbak a büntetések a heveskedő magatartással, vagy tetteleg megvalósított (közvetlen) zendülés esetén.

A zendülésről, annak előkészítéséről, vagy arra való felhívásról tudomást szerző előljárókat büntetni rendeli a törvény, amennyiben a tudomásukra jutott körülményekkel szemben azonnal fel nem lépnek és arról saját feljebbvalóiknak azonnal be nem számolnak.

Lázadás (mint sui generis zendülés) az osztrák büntetőkódex rendszerében, ha a felfegyverzett legénység valamely csoportja összebeszélés folytán, vagy bármely indokból történt gyülekezése során olyan körülményeket idézett elő, melyek fennállását csak letörésükre hivatott fegyveres erővel lehet megszüntetni. A lázadás büntetése generálisan golyó általi halál, míg a résztvevők túlzott létszáma esetén megtizedelés⁸⁰ és csak rendkívül speciális esetekben, például gyilkosságnál való társ-tettességnél, illetve a lázadás ellenerő kirendelése előtti feladása esetén börtön.

A katonai örnek való ellenszegülés, illetve az ezek iránti tiszteletlenség az O. Ktbtk-ban a függelem iránti engedelmességre való visszautalással került szabályozásra, s ekként lényegében az előjáró iránti engedelmisséget és tisztelet-kényszert a katonai örre is kiterjesztő sui generis bűncselekményeket jelöl. Az ör fogalmát a lehető legtágabban határozza meg a kódex⁸¹ és az ör ellen elkövethető cselekményeket is hasonlóan széles skálán fogalmazza meg, mintegy parttalanná téve az örök feladatának és tekintélyének büntetőjogi oltalmát. Ezen oltalmat olyannyira megerősíti a kódex, hogy expressis verbis felhatalmazza az

⁸⁰ Ezen büntetés alatt a kor azt értette, hogy amennyiben az elkövetők száma olya nagyra rúg, hogy mindenkin a halálbüntetést végrehajtani ésszerűségi és hadszervezeti okokból nem lehet, akkor minden tizedik elkövetőt kell agyonlövés által kivégezni.

⁸¹ Örnek minősítette a klasszikus őrszolgálatot, a járőr vagy egyéb mozgó őri feladatokat, a személyek, foglyok, anyagok védelmére, kíséretére rendelt személyeket, illetve mindazokat akik speciális őrzési utasítást kaptak.

örököt lőfegyverhasználatra a menekülőkkal, erőszakos sértegetőkkel, gyanús és kielégítő választ nem adó menekülőkkal, vagy elfogandó „körözött” személyekkel szemben. A bűncselekménynek büntetési és vétségi alakzata is van, utóbbi körébe tartoznak a tekintélyt enyhén sértő, vagy rendbontó magatartások, míg előbbibe a tetteg történő ellenállási módok. A büntetés az alakzattól, annak elkövetési módjától és eszközétől, illetve a minősítő körülményektől függően golyó általi halál, vagy meghatározott tartamú (büntett esetén három évtől tíz évig, vétség esetén egy héttől három hónapig terjedő) börtön.

Szökésként határozza meg a kódex mindazon magatartásokat, melyek az alakulat önkényes elhagyását, vagy attól való önkényes távolmaradást azzal a céllal valósítja meg, hogy a szolgálati kötelezettségek alóli végleges kivonást idézze elő. Ilyen szándékot a törvény altiszteknél, illetve azoknál alacsonyabb rendfokozatúaknál akkor tekint bizonyítottnak, ha a törvényben meghatározott esetek fennforognak, vagy azok ellenkezőjét, illetve fenn nem állását a terhelt nem tudja hitelt érdemlően bizonyítani. (Az állomány ezen részére tehát nem érvényesül a ma már elfogadott *in dubio pro reo* elve.) A tisztekre vonatkozóan is fennáll az *in dubio pro reo* hiánya, azonban számos enyhítő szabályt iktatnak be velük szemben a követelményrendszerbe.⁸²

Az ítéletet meghatározza, hogy a szökés ellenséghez történt vagy sem, illetve, hogy a szökés során ellenállás miként valósult meg. Kötél általi halállal büntetendő az ellenséghez szökés, míg golyó általi halállal a szökés, ha súlyos sérülést okozó ellenállással párosul, illetve azt a harcoss állomány tagja követi el a törvényben meghatározott módokon. A törvény azonban megfogalmaz a halálbüntetést kizáró körülményeket, ha annak kiszabását az elkövető nem érdemelte és például az elfogás önkéntes visszatérésnek, vagy polgári egyének általi letartóztatásnak tudható be. Ezen esetekre megfogalmazza a törvény, hogy egy évtől öt évig tejedő súlyos börtön, vagy börtön mikor szabható ki.

A szökés megítélésénél kulcsfontosságú, hogy a szökés során az elkövető milyen magatartást tanúsít, illetve milyen céllal követi el a szökést. A kiszabható büntetések mellett a kódex a szökés napjától elrendelhető kiegészítő rendelkezéseket tartalmaz, melyek célja a szökést elősegítő körülmények ellehetetlenítése. Ilyenek például a szökevény vagyonának zár alá vétele, a szökés előtti végrendelet érvénytelenítése, a szökevényt jogutódlás címén illető vagyon kiesés szabályai szerinti eltérítése, vagy épp az eltulajdonított kincstári vagyontétellel arányos kompenzálás.

⁸² Ilyen például a tisztekre vonatkozó eltérő bizonyítási szabályok rendszere, vagy az eltérő időmértékek meghatározása a tiszti szökevények körében.

Önálló bűncselekményként határozza meg a kódex a szökés előkészítésére való szövetkezést, melyre főként a szökés szabályozása irányadó a csoportos, eltervezett jelleg szerinti minősítő körülmények figyelembevételével. (Lásd: *a szökésszövetkezés alakításáról*⁸³)

Önkényes eltávozásról rendelkezik a kódex, amennyiben az elkövető alakulatát (vagy szolgálati helyét) szabályszerű engedély nélkül, legalább egy éjen át tartó időre elhagyja, vagy ahhoz nem tér vissza és a szolgálati kötelezettségek alóli végleges kivonást tagadja. Az önkényes eltávozást a kódex, ha más körülménye büntetési minősítést nem indokol, vétségként határozza meg és büntetéseit ennek megfelelően határozza meg.

Őrszolgálati kötelességsértést a kódex rendszerében nem csak a klasszikus értelemben vett örök, hanem mindazok a harcos állományúak megvalósíthatnak, akik valamely kincstári jószág, vagy elfogott egyén megőrzésére, szállítására lettek kirendelve. Az őrszolgálati kötelezettségek megszegésének eseteit a kódex részletekbe menően szabályozza, ideértve például:

1. az őrhely elhagyását;
2. az őrszolgálat ittas vagy ellátásra alkalmatlan módon történő megkezdését, véghezvitelét;
3. az őr tekintélyének és tevékenységének védelmére való eszközök alkalmazásának elmulasztását;
4. a kár vagy veszély elvárható elhárításának elmulasztását;
5. az őrségváltás során tanúsított bűnös, megvetendő, méltatlan magatartásokat és mulasztásokat;
6. a fogolyszökés gondatlan, szándékos elősegítését;
7. a járőrben észlelt veszély vagy rendetlenség elhárításának elmulasztását;
8. vagy épp az őrparancsnok által megvalósítandó oktatás és tájékoztatás elmulasztását.

Ezen magatartásokat a kódex a szolgálatra, hadrendre való fenyegetés mértéke szerint csoportosítja és párosítja meghatározott büntetési tételekkel bűncselekményi, vagy vétségi alakzatban, részletező szabályokkal nyomatékosítva az őrszolgálati tevékenység és a precíz ellátás fontosságát.

Gyávaság bűncselekményét valósítja meg az a harcos állományú egyén, „aki a kül- vagy belellenséggel szemben, saját biztonsága iránt való aggodalomból, nem oly fokú ellenállást fejt ki, mint amilyenre szolgálati kötelemeinél fogva köteles és képes, vagy aki a személyes

⁸³ O. Kbtbk. 216-229. §

veszélyt kötelességellenesen kikerülni törekszik, vagy bár csak szavak vagy jelek által is oly érzületet nyilvánít, amely a bátortalanságnak másokban való előidézésére alkalmas.”⁸⁴

A gyávaság egyes eseteinek tételezéseinél a kódex elsőként a parancsnoki gyávaság eseteit határozza meg és büntársként minősíti mindazon mellé- vagy alárendelt tiszteket, akik a gyáva magatartásba beleegyeznek, belenyugszanak. A büntetés fő szabály szerint golyó általi halál, míg a büntársaknál a gyáva parancsnokhoz legközelebb állótól eltekintve börtön.

A gyávaság további esetei között a meghatározott, akár kis létszámú, csapatok legénysége által parancs ellenében elkövetett gyávaság, a speciális fegyvernemi jellegű – például tüzérek által megvalósított – gyávaság, illetve az harcoss állományú egyének által elkövetett gyávaság jelenik meg. A büntetés ezeknél rendszerint golyó általi halál, míg a gyávaságot észlelő előljáró intézkedési mulasztásának büntetése hat hónaptól öt évig terjedő börtön. Az egyéni gyávaság enyhébb esetei legfeljebb öt évig terjedő börtönnel, tisztek esetében a börtönbüntetésen túl tisztségtől való megfosztással is büntethető.

A kódex gyávaságként határozza meg azon bátortalan nyilatkozatokat is, melyeket ostromlott vagy ellenség által körülvárt erősségekben, harcban álló hadihajón, vagy ellenséges körülmények között a bátortalanság terjedését idézheti elő. Ezen esetekben, ha a nyilatkozatot káros következmények követik, a büntetés azonnali felkoncolás (!), vagy rögtönbíráskodás, illetve az azt indokoló körülmények fenn nem állása esetén haditörvényszék által kiszabott golyó általi halál. A következmények be nem állta esetén a büntetés legfeljebb öt évig terjedő börtön. A bátortalan nyilatkozatok szabályozási rendszerére hivatkozva szabályozza a kódex a kedvezőtlen hadi hírek terjesztését, illetve a legsúlyosabban büntetendő cselekményként bármely magatartást, melynek motivációja az ellenséghez való átállás reménye, vagy az ellenség megsegítése.

A fegyelem és rend háborítása cím alatt a kódex egy meglehetősen átfogó felsorolást ad mindazon magatartásokról, melyekkel a fennálló szabályok, illetve a kiadott parancsok megsértése valósul meg. Ilyenek büntetési alakzatban:

1. a büntetés végrehajtása alá vetés elleni fellépés,
2. a büntetés végrehajtására kirendelt személyek elleni erőszakos fellépés,
3. a parancs, illetve engedély nélküli zsákmányolás,
4. a védekezésre képtelen, sebesült, beteg ellenség megszegyenyítése, bántalmazása,
5. az ellenség közelében az erősség vagy hajó szokatlan úton való elhagyása, különösen ha ezzel az erősség, vagy hajó ellenséges behatolás veszélyének van kitéve,
6. a menetoszlop, csapat, vagy különítmény nem szökési szándékú, a lakosok háborgatására irányuló engedély nélküli elhagyása,

⁸⁴ O. Ktbtk. 243.§

7. az őrszolgálaton kívül bármely szolgálatra rendeltség ellehetetlenítése megittasodás, vagy más hasonló oknál fogva.

E körben vétségi cselekményeket is felsorol a kódex, melyek átfogóan a szolgálat szabályszerű, felelősségteljes, a katonai tekintélynek és méltóságnak megfelelő ellátása ellen irányulnak.

A szolgálati szabályok mellőzéséről általában cím alatt mindazon cselekmények jelennek meg, melyek a fentiekben nem jelentek meg és nem merítik ki sem az öncsonkítás tényállási elemeit. Ezek a cselekmények mindazok, melyek a fentebb leírt szabálysértések súlyát nem érik el, vagy jellegükben azokkal nem azonosíthatók, de a harcképesség, fegyelem és rend elleni hatásaik miatt büntetni rendeltettek. Ezt a kódex a következőképp fogalmazza meg: „Azok a cselekmények vagy mulasztások, amelyek az ebben a részben eddig felsorolt törvényszegéseken kívül, a szolgálati szabályzattal, különös szabványokkal vagy az időről-időre kiadott rendeletekkel és parancsokkal ellenkeznek, katonai büntettek vagy katonai vétségek gyanánt büntetnek, ha az ilye cselekmény vagy mulasztás:

- I. a hadseregnek, egyik osztályának vagy valamely erősített helynek biztonságát veszélyezteti;
- II. a haderőt csorbítja;
- III. a kül- vagy belveszély elhárítására vagy általában a szolgálat előmozdítására célzó intézkedésekkel ellenkezik;
- IV. az e célok egyikére vagy másikára szükséges eszközök hiányát vagy használhatatlanságát okozza vagy
- V. ha általa a szolgálati hatalom áthágatik.”⁸⁵

A fenti pontok alá tartozó konkrét magatartásokat a kódex mintegy húsz szakaszon át részletezi, s e körben tünteti fel egyebek mellett:

1. a szolgálati-, illetve hadititok megsértését;
2. jelszó, vagy jelnév kiadását;
3. a hamis vagy téves jelentések tételét;
4. a védelmi intézkedések elmulasztását; a hadtudománnyal és hadvezetéssel ellentétes, vétkes parancsnoklás;
5. az előjárói gondoskodás elmulasztása;
6. a katonák magáncélra való feladatuktól történő elvonása;
7. a sebesülés, betegség vagy más ok miatti szabadságolás utáni vissza nem térés;
8. a parancsnoki mulasztások;
9. a sürgős parancsok továbbításának elmaradása;
10. a vezetői ellenőrzés elmulasztása, vagy hanyag teljesítése;
11. az előjáró által elkövetett bántalmazás;

⁸⁵ O. Ktbtk. 271. §

12. az előjárók által törvényes ok nélkül elrendelt elzárás, fenytés.

Ezen cselekmények szabályozása meglehetősen kazuisztikus és az alárendeltekkel szembeni garanciarendszere több helyen hiányosságokat mutat, azonban jól érezhető, hogy azzal a szándékkal került megszövegezésre, hogy a korábbi visszaéléseknek gátat vessen és a hadrendet a lehető legteljesebb mértékig oltalmazza.

A kódex a fent ismertetett katonai bűncselekmények mellett szabályozza az *önckonkítást* és sajátos jelleggel a *mások s különösen a kartársak becsülésére való igény elvesztését*, mely a szolgálatból kilépett katonák által idegen hatalom körében elkövetett cselekményeire nézve határoz meg sajátos, utólagos jogkövetkezményeket.

AZ OSZTRÁK KÓDEX SZABÁLYAINAK ÁTFOGÓ JELLEMZÉSE ÉS TÖRTÉNETI UTÓÉLETE

A nyiltparancsal oktrojált osztrák katonai kódexről összességében elmondhatjuk, hogy szabályozási rendszere meglehetősen kazuisztikus, azonban mindemellett arra a törekvésre enged következtetni, hogy a katonai bűncselekményeket a lehető legszélesebb körben szabályozza, s egyúttal gátat vessen a korábban főként zsoldosvezérek által gyakorolt önkénynek, aminek azonban a büntetések súlyozása és sokrétűen meghatározott cselekmények kiskapukat nyitottak a kódexben. Megállapítható, hogy a kódex bár kinyilvánítja a *nullum crimen sine lege* elvét, azt több ponton áthágja, melyekre fentebb példálózó jelleggel fel is hívtuk a figyelmet.

Fontos kiemelni egyúttal, hogy a kódex büntetési rendszere meglehetősen idejétmúlt (lásd: felkoncolás, megtizedelés, gúzsba kötés, stb.) még a maga korához viszonyítva is, melyet a neoabszolutista hatalomgyakorlás egyik kellékeként tarthatunk számon. Ezen anakronizmusról a századforduló előtt nem sokkal Gulner Gyula így fogalmaz: „Az a katonai büntető törvénykönyv, t. ház, a mely, mint mondám, 1855. július 1-én »Für das Kaiserthum Oesterreich« életbe lépett és azon eljárás, melynek gyökerei visszanyulnak 1768-i és a mely a legsúlyosabb intézkedéseket tartalmazza, talán már akkor is, midőn meghozattatott, anachronismus volt”.⁸⁶ Különösen fontos az a körülmény, hogy a kódex több helyen tartalmaz rögtönbíráskodási klauzulákat, illetve szélsőséges esetben különböző felhatalmazó rendelkezéseket, mint például a katonai ör lőfegyverhasználatra jogosító szabálya, vagy a gyávaság egyes eseteinél a parancsnokok felkoncolással kapcsolatos jogosultsága. Ezen szabályok negatív képét pedig csak tovább erősíti az a tény, hogy 1912-ig a Mária Terézia korabeli eljárási szabályok útján érvényesültek az anyagi jog normái.

⁸⁶Az Országgyűlés Képviselőházi naplója 1891-1897, I. kötet, 148. o.

Nem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy „jellegzetes szabályozása a törvénynek, hogy amíg a büntettek a Csemegi-kódex szerint általában csak úgynevezett „gonosz szándékkal” követhetők el, addig a kisebb súlyú, és főleg speciális katonai büntettek és vétségek elkövetése nem a fenti „gonosz szándék”, hanem egyszerűen szándékos gondatlanságból vagy mulasztásból, sőt a gyávaság esetében még a lelkiállapot „el nem palástolása” révén is megvalósíthatók.”⁸⁷

A kódex fő jellemzője, hogy tekintélyelvű, szabályozását a túlzott szigor és a rend minden áron való védelme és kikényszerítése jellemzi, amiből több helyen a tisztekkel szembeni túlzó részrehajlás, illetve a legénységi állománnyal szembeni garanciák gyengesége is következik, amit csak fokoz, hogy a súlyosító körülmények felsorolása nyitott a kódexben, míg „az enyhítő körülmények kizárólag taxatív felsorolásban szerepelnek.”⁸⁸ Elmondható ugyanakkor, hogy az alárendeltek védelmére hivatott szabályok önmagukban véve előrelépést jelentenek a korábbi önkényes állapotokhoz képest, valamint, hogy bizonyos esetekben az előjárói tisztséggel járó többletkötelezettségeket is büntetőjogi relevanciával ruházták fel, bár a tisztek előjogai még így is kirívó védelemben részesültek, és kiskapuk kerültek létesítésre a parancsnoki hatalom erőteljes oltalma érdekében.

Azonban, ahogy azt később bemutatjuk, ez a kódex már a századfordulón, a XX. század hajnalán is jelentős hiányosságokkal és kritikákkal kellett, hogy szembenézzon, melyeknek fő forrása az esetek többségében nem kizárólag a kiegyezést követő alkotmányos helyzet, illetve az önálló szabályozást kívánó nemzeti érzület volt. Ezt támasztják alá mások mellett Gulner Gyula képviselőházi interpellációja Bialovszkurszky Géza és társai ügyében⁸⁹, vagy épp Finkey Ferenc alább citált mondatai, illetőleg Bonts Gyula azon a reform szükségességét hirdető munkájában lejegyzett gondolata, miszerint „hogy azonban a törvényhozás a közel mult évtizedben a katonai büntető igazságszolgáltatás intézményét újjá alkotni elmulasztotta, megbocsáthatatlan mulasztást képez.”⁹⁰ Ezen kritikák mellett azonban célszerűnek tartjuk megidézni a korabeli szaksajtó egyik meghatározó lapját a Magyar Themist, melyben 1878-

⁸⁷ KARDOS Sándor i.m. 2003. 93. o.

⁸⁸ KARDOS Sándor i.m. 2003. 96. o.

⁸⁹ Lásd például az 1892. március 12-én szombaton tartott képviselőházi ülés naplóját, melyekben Gulner Gyula a Magyar Hírlap 1892. március 10-i számára hivatkozva ismerteti Bialovszkurszky Géza hadapród hadnagy és társai ügyét, melynek lényege abban ragadható meg, hogy fent nevezett alakulatának századosa ismeretlen célból adott ki függelmi karakterű utasítást az alakulat egy másik katonájának a Bialovszkurszkyval történő kapcsolatok megszakítására, melyet az nem hajtott végre, hanem ismertetett a fent nevezettel. Bialovszkurszky ezután két hadnagy bevonásával kért közvetve magyarázatot a századostól és hívta fel az ügy lovagias elintézésére, melyre válaszul a százados a tiszthelyettest és segítőit függelemsértés miatt feljelentette. A bíróság ezt követően a vizsgálatot lefolytatta és az 1855. évi kódex szabályainak megfelelően a vádlottakat lefokozta és egyenként három évi börtönrre ítélte. (Lásd: Képviselőházi napló 1891-1897, I. kötet, 147-149. o.)

⁹⁰ BONTS Gyula i.m. 1891. 317. o.

ban több cikk is megjelent a témakörben, így például egy rémhírre alapuló írás is sürgeti már egy új katonai büntetőkódex megalkotását⁹¹, valamint két az eljárással kapcsolatos kritikai hangvételű közlemény is megjelent.⁹²

Ezen kritikák és a történelmi események kényszerítő hatása ellenére hazai jogfejlődésünkben csak késve, 1930-ban történt meg az önálló nemzeti kodifikáció, melyre, osztva a korabeli gondolkodók, így ifj. Szabó Sándor, Cziáky Ferenc, Finkey Ferenc, Fabinyi Gusztáv, vagy Bonts Gyula véleményét, már a Kiegyezést követően szükség lett volna, de legkésőbb a katonai büntető eljárás 1912-es megújításával egy időben.

2.2. AZ ELSŐ ÖNÁLLÓ MAGYAR KATONAI BÜNTETŐTÖRVÉNYKÖNYV MEGALKOTÁSA ÉS RENDSZERE

EGY SZÜKSÉGSZERŰ ÉS IDŐSZERŰ REFORM

Az 1930. évi katonai büntetőtörvénykönyv (továbbiakban: Ktbtk.) az első önálló magyar katonai büntetőkódex, melynek korai elődjeként tartjuk számon a Rákóczi Ferenc idejében megalkotott „Hadi Regulák, Artikulusok, Edictumok és Törvények” c. gyűjteményt, majd az azt követő különböző osztrák szabályozásokat, a fent ismertetett 1855 januárjában császári nyíltparancssal bevezetett katonai büntetőtörvénykönyvvel bezárólag. Önálló nemzeti katonai büntetőtörvénykönyvünk azonban az 1930: 2. törvénycikk előtt jogi értelemben nem volt.

Mint fentebb leírtuk, a büntetőjogi értelemben katonának tekintett magyarokra az új törvény hatálybalépésének napjáig az az osztrák szabályozás vonatkozott, melyet minden szigorával, anakronizmusával és egyenetlenségével, de egyben hatékonyságával és következetességével Ferenc József császár 1855-ben oktrojált, s melyet a kiegyezés és a monarchia politikai elitje, mindennemű alkotmányossági viták ellenére helybenhagyott.

Az 1930:2. tc. megalkotása tehát nem csupán az I. világháború utáni önálló államiság létrejöttéből fakadó átalakítások lezárásaként volt idő- és szükségszerű, hanem a magyar katonai büntetőjog nemzeti önállósításának és korszerűsítésének, felzárkózásának kérdésében is, hiszen ekkorra hazánkban az osztrák jogfejlődéshez mérten is mintegy nyolcvan év, azaz majd egy évszázad késedelme volt az önálló katonai büntető kodifikáció terén.

Ezt a megkésettiséget tovább fokozta az 1912-es katonai perrendtartási reform, ami ilyen formán megtörte a katonai büntetőjog elvi egységét, hiszen egyebek mellett az 1855. évi

⁹¹ Tekintettel arra, hogy a cikk szerint az a hír terjedt az országban, hogy a Boszniába bevonuló haderő egyik ezredében lázadás miatt a legsúlyosabb büntetést, az 1855. évi kódex rendszerében meghatározott megtizedelést alkalmazták, melyről a cikk ugyan közli, hogy rémhír, mégis felhívja a figyelmet a polgári büntető kódex „testvéreként” a katonai büntetőtörvény megalkotásának szükségességére. Lásd: Magyar Themis, a Magyar Jogászegyesülés Napilapja, 1878. augusztus 29.

⁹² Lásd: Magyar Themis, a Magyar Jogászegyesülés Napilapja, 1878. október 24.

„Ktbt. a középkorias megtorlás elvét ismeri el, míg az 1912-es katonai büntető perrendtartás a modern jogban képviselt megjavítás elvét.”⁹³

Hazánk katonai büntetőjogi kodifikációja tehát fokozhatatlanul aktuális volt már a századfordulón, s még inkább az 1910-es, 1920-as évek végére. Ezt jól szemlélteti az a Schultheisz Emil hagyatékából még nem publikált jegyzőkönyvekre hivatkozva ismertetett, a Hadügyminisztériumban 1919. február 6-án tartott értekezlet, melyen Kardos Sándor szerint lényegében a kormányzati, igazságszolgáltatási, katonai és egyetemi körök is képviseltették magukat.⁹⁴ Ez a fajta aktualitás és megkésetttség azonban kiváltképp igaz, ha figyelembe vesszük, hogy a törvényalkotás szükségességéről már mintegy ötven évvel az első önálló nemzeti kódex elfogadása előtt is viták folytak, előbb csak az önálló haderő kérdésének immanens elemeként, utóbb, ahogy azt az osztrák kódex utóélete kapcsán már tárgyaltuk, önálló kérdésként is.

A XIX. század végének, illetve a XX. század elejének gondolkodói közül Bonts Gyula, Schultheisz Emil, Cziáky Ferenc, ifj. Szabó Sándor vagy épp Finkey Ferenc, míg jelenkorunk szakirodalmi szerzői közül Kardos Sándor, Hautzinger Zoltán, illetve Farkas Gyöngyi is kiemeli, hogy a lehetőség az 1868:40. tc. révén adott volt az önálló, korszerű nemzeti katonai büntetőjogi törvényalkotásra, azonban az országgyűlés és a hatalmi elit ezzel a lehetőséggel nem élt. Ezzel kapcsolatban azonban fontos ismertetni, hogy még az 1920-as évek kapcsán is a következőket jegyzi le az utókor:

„Bármily sürgősnek kellett is az anyagi katonai büntetőjog reformját tekinteni, nem lehetett elzárkózni annak a felismerése elől sem, hogy ilyen reformnak alépítményét a fegyveres erő szervezete, illetőleg az azzal kapcsolatos védtörvény és szolgálati utasítások alkotják és hogy nem lehet ilyen mélyreható reformhoz fogni a nélkül, hogy kellőképpen előkészítették és főleg hogy a lefolyt háború tapasztalatai és az idegen államok hasonló törvényalkotásai és reformtörekvései egybegyűjtetnének”⁹⁵.

A nemzeti önérzetet és a magyar autonómiát sértő tények mellett azonban fontos felhívni a figyelmet arra, hogy a kiegyezéssel megkezdődhetett a magyar katonai büntetőjog és igazságszolgáltatás önállósulása és felzárkózása. A honvédtörvényszékek felállításával, a magyar katonai jogalkalmazó személyzet részleges önállósításával, majd a különböző katonai büntetőjogot érintő szabályozókkal hazánk egyre közelebb került a szükségszerű és

⁹³ FARKAS Gyöngyi i.m. 2003. 32. o.

⁹⁴ Bővebben lásd: KARDOS Sándor: Az első magyar katonai büntető törvénykönyv, <http://www.debreceniitlotabla.hu/doc/bunteto/Kardos/1MagyarKatonaiBtk.pdf>, (letöltés ideje: 2010.11.25.), 1. o.

⁹⁵ FARKAS Gyöngyi i.m. 2003. 32-33. o.

megkésett, de korszakhatárt és komoly jogtörténeti eredményeket felmutató anyagi jogi kodifikációhoz.

Természetes az önálló hadsereg és vele az új katonai büntető anyagi- és eljárásjog kérdésén nem lépett túl nyomtalanul a történelem, s nem hagyta szem elől a kiegyezés éveinek elutasított koncepcióit és mulasztásait sem.

A XIX. század utolsó éveiben „az 1890. V. tc. 15. §-a a tényleges szolgálatban álló egyéneket a behívás napjától az elbocsátás napjáig katonai büntető és fegyelmi szabályok alá helyezte, ezzel visszatértek az 1855. január 15-i osztrák rendelkezéshez.”⁹⁶ Ez azonban egy ilyen politikailag vitathatatlanul puskaporos korszakban, csak a dualista rendszerben alapjaiban ott rejlő ellentétek felszínre kerülésének kedvezett, ahogy a különböző katonai büntetőjogi törvényjavaslatok megfeneklése is⁹⁷. Ezt igazolja Finkey Ferenc politikai, közjogi kapcsolató megítélése is miszerint:

„Sajnos a magyar katonai Btk. még mindig nincs készen, dacára annak, hogy ma már az 1855-iki osztrák katonai büntető törvény fenntartása igazán szégyenfoltja az oly véres áldozatok árán elért nemzeti önállóságunknak.”⁹⁸

Leszögezhető tehát, hogy az 1855-ös nyíltparanccsal életbe léptetett törvény bevált rendelkezésein túl a kiegyezés lényegében csak szervezeti szinten tudott alapokat szolgáltatni a később megalkotásra került önálló magyar katonai büntetőtörvénykönyvnek, de mindezt olyan áron tette, hogy a kor jeles gondolkodóinak némelyike szerint megsértette az 1790. évi X. tc-t, miszerint Magyarországot csak saját alkotmánya és szokásai szerint lehet kormányozni, nem pedig más tartományok módjára. A változás lehetősége azonban az eljárásjog tekintetében a politikai csatározások miatt nyitva állt.

Az 1912:32. és az 1912:33. tc. megszüntette a Mária Terézia kora óta fenntartott inkvizitórius, titkos eljárást⁹⁹, és a megreformált polgári büntető eljáráshoz tette hasonlatossá a katonai büntető perrendet, persze nem teljes mértékű másolás útján. „A polgári normáktól eltérő követelményként fogalmazódott meg az eljárás gyorsítása és egyszerűsítése, mivel »a

⁹⁶ FARKAS Gyöngyi i.m. 2003. 30. o.

⁹⁷ Például Horváth Boldizsár igazságügyi miniszter javaslata és az azt követő betérjesztések. Bővebben Lásd: FARKAS Gyöngyi i.m. 2003. 29-31. o.

⁹⁸ FINKEY Ferenc: A magyar anyagi büntetőjog jelen állapota, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1923. 16.o.

⁹⁹ Amit Erődi-Harrach Tihamér is megidéz az 1930:2. tc. országgyűlési vitája során, mint a véleményezésre felkért bizottság szónoka. Lásd: Az 1927. évi Január hó 25-ére hirdetett Országgyűlés Képviselőházának Naplója, XXIII. Kötet, Atheneum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság Könyvnyomdája, Budapest, 1929., 170.

fegyelem csak úgy tartható fenn, ha a büntetendő cselekményt a büntetés lehetőleg nyomon követi»¹⁰⁰.

Megítélésünk szerint, a világháború folyamán a háborús szükségleteken túlmutató, átütő erejű reform nem valósulhatott meg a katonai büntetőjog terén¹⁰¹, s történelmünk ismeretében az 1918-1920 közötti időszakról sem várható ilyesfajta eredmény. Érdemi változások csupán a kormányzói jogkör megalkotásának időszakától váltak és válhattak újra nyomon követhetővé.

„A polgári Magyarország világháborút követő első jelentős katonai igazságszolgáltatást érintő jogforrása a Magyar Királyi Honvédségről szóló – 1921. évi XLIX. – törvénycikk volt, amely azon túl, hogy a békeszerződésben foglaltak szerint újraszabályozta a magyar honvédség szervezeti felépítését, rendelkezéseket tartalmazott a katonai bírászkodásról és fenyítő hatalomról is. A törvény egyrészt meghatározta a tényleges katonai egyén fogalmát, ... másrészt kimondta, hogy a tényleges katonai egyénekkal szembeni eljárás továbbra is a katonai bíróságokat és fegyelmi hatóságokat illette meg.”¹⁰²

Az 1921:49. tc. mindezek mellett még rendelkezett arról is, hogy „a katonai büntető bírászkodás terjedelmét külön törvény szabályozza.”¹⁰³ Fontos továbbá, hogy a Honvédségről szóló törvény sajátos bűncselekményeket is meghatározott például a hadsereg kiegészítésével kapcsolatos magatartások tekintetében, melyeket a katonai bírászkodás hatáskörébe rendel, ezzel időleges gyógyírt kínálva e kérdések szabályozási hiányosságaira. Gazdasági aspektusból bír jelentőséggel a katonai büntetőjogot érintően az 1922:18. törvénycikk, mely kimondta, hogy „a katonai büntető jogszabályokban valamely cselekmény büntetőjogi elbírálására mértékadóként megállapított minden pénzösszeg tízszeresére emeltetik fel.”¹⁰⁴ Ezen szabályozási módosításokat az igazságszolgáltatási szervezetet ért változtatások követték, melynek keretében az 1925:13. törvénycikk egyéb szabályai mellett felszámolta például a hadosztálybíróságokat és úgy rendelkezett, hogy „a »hadosztálybíróság« elnevezés (katonai bűnvádi perrendtartás 19. §) helyébe a "honvéd törvényszék" elnevezés lép, és a katonák vonatkozásában az ítélezési jogot, minden korábban tanács elé utalt ügyben, első fokon kizárólag a honvéd törvényszékek gyakorolják.

¹⁰⁰ HAUTZINGER Zoltán i.m. 2007. 273. o. A magyar katonai büntető igazságszolgáltatás története, in: Jogtudományi közlöny 6/2007.

¹⁰¹ Hiszen ezt sugallja a régi bölcsesség is: Inter arma silent musae. (Fegyverek közt hallgatnak a múzsák.)

¹⁰² HAUTZINGER Zoltán i.m. 2007. 274. o. A magyar katonai büntető igazságszolgáltatás története, in: Jogtudományi közlöny 6/2007.

¹⁰³ „A magyar királyi honvédségről” szóló 1921:49. törvénycikk 25.§

¹⁰⁴ „A katonai büntető jogszabályokban megállapított értékhatároknak, valamint a pénzbüntetések és pénzbírságok ugyane jogszabályokban meghatározott mértékének ideiglenes felemeléséről” szóló 1922:18. törvénycikk 1.§

Ezen anyagi, eljárásjogi és szervezeti változások voltak tehát azok, melyek az önálló államiság és a történelmi helyzet követelményeihez igazították az új katonai büntető törvénykönyv – és perrendtartási módosító törvény – előkészítésének idejére a katonai büntetőjog egyes kérdéseit, illetve a katonai igazságszolgáltatást, s igyekeztek garantálni annak hatékony működését. Ezek megalkotása után a jogalkotónak a Ktbtk. tekintetében már nem volt más feladata, mint magát az új kódexet megalkotni és becikkelyezni. Ennek érdekében pedig „az új törvény tervezetének elkészítésével az akkori honvédelmi miniszter Gerő Gyula ny. áll. hadbíró altábornagyot, a katonai büntetőjog kiváló és nagytekintélyű művelőjét bízta meg.”¹⁰⁵ E tervezet pedig a következők szerint szabályozta a katonai bűncselekményeket.

KATONAI BŰNCSELEKMÉNYEK AZ 1930:2. TÖRVÉNYCIKK RENDSZERÉBEN

Az 1930:2 törvény cikk szerkezetében már nagyobb hasonlóságot mutat korunk büntető törvénykönyveivel, s így első (általános) és második (különös) részekre osztható, melyek közül az utóbbiban szabályozza a katonai büntetteket, vétségeket és azok büntetéseit. Ez a második rész kilenc bűncselekményt leíró és egy záró rendelkezéseket tartalmazó fejezetre tagolható. A kódex fejezeti címei több ponton hasonlóságot mutatnak az 1855. évi kódex rendszerével, szabályozási módja, illetve maga a szabályozási tartalom azonban jelentős eltérésekkel bír. Mindezek fényében a kódex fejezetcímei a következők:

1. Függelomsértés;
2. Zendülés és bujtogatás;
3. Katonai őr elleni büntettek és vétségek;
4. Szökés és önkényes eltávozás;
5. Őrszolgálati büntettek és vétségek;
6. Gyávaság;
7. Fegyelem és rend elleni bűncselekmények;
8. Szolgálati bűncselekmények;
9. Öncsonkítás, más megcsonkítása és színlelés.

Ezen címek közül lényegében jelentős részben, vagy szinte egészben mind a kilenc megfelel az osztrák kódex címeinek, azonban magának a kódexnek a terjedelme, szerkesztési jellege és az egyes címekhez tartozó szabályok megmutatják, hogy a korábbi és sok tekintetben avított hadicikkeken alapuló O. Ktbtk. szabályaihoz képest az első önálló magyar katonai büntetőkódex szabályai komoly előrelépésről tesznek tanúbizonyságot, kiemelve itt különösen a megtorlástól a prevenció felé történő markáns elmozdulást. Az ily módon elének

¹⁰⁵ SCHULTHEISZ Emil: A katonai büntető törvény zsebkönyve, Politzer Zsigmond és fia kiadása, Budapest, 1943, 10. o.

tárulkozó bűncselekmények szabályozását körüllegi, hogy „az úgynevezett „katonai” bűncselekmények alapját tehát olyan cselekvési szabályok képzik, amelyek a katonák hivatásszerű viszonyait rendezik.”¹⁰⁶

Függelemsértés alatt a kódex az (a.) előjáró, vagy feljebbvaló iránti tisztelet elmulasztását, (b.) a parancs iránti szándékos, vagy gondatlan engedetlenséget érti, melynél speciális esetben helye van magánindítványnak, ha az elkövetés becsületsértés, vagy rágalmazás formájában történik. Ehelyütt azonban sajátos büntethetőséget megszüntető ok a tényállítás valódiságának bizonyítása, kivéve ha a tényállítás közlésének formája önmagában alkalmas a függelemsértés megvalósítására.

A kódex az absztrakció megfelelő szintjén szabályozza a függelemsértés egyes eseteit így a becsületsértéssel, vagy rágalmazással; erőszakkal, vagy fenyegetéssel; elégtételre, párbajra hívással; szándékos, vagy gondatlan parancsmegtagadással elkövetett eseteit, melyekhez az esetek döntő többségében a kor elvárásainak megfelelő, de a polgári viszonyoknál némileg súlyosabb büntetéseket rendel. A kódex azonban megtart bizonyos korábbi normákat, melyek meggyőződésünk szerint már a kor szintjén sem voltak elfogadhatóak, mint büntetőjogi szabály. Ilyen például a sorban, rendben, háborúban lévő katona által előjárója ellen elkövetett erőszak agyonlövés általi büntetése, vagy épp az előjáró elégtételre hívásának esete.

Fontos azonban a szabályozásról elmondani, hogy a büntetési tételek csökkentésén túl több az állományra nézve kedvező és garanciális szabályt fogalmaz meg. Ilyen például a már említett rágalmazó, becsületsértő tényállítás bizonyításának esete, vagy az előjárótól elszenvedett súlyos sérelem miatti erős felindulásból elkövetett függelemsértés enyhébb minősítése.

Zendülésként határozza meg a kódex azt az esetet, „ha három vagy több katonai egyén közösen és egyetértve a katonai szolgálati renddel, előjáróval vagy előjárónak pancsával szembeszáll, vagy e végből összebeszél”. Hasonlóan szabályozza a kódex az ilyen célból történő összebeszélést is.

A szabályozás e körben jelentős mértékben, de a megtizedelés elhagyásával, racionalitással épít az osztrák kódex szigorára, mikor viszonylag széles körben rendeli e cselekményt agyonlövéssel büntetni. Bizonyos enyhítő karakterű normák azonban itt is megjelennek az állományra nézve, mikor a kódex kiköti, hogy „a rendfokozattal bíró zendülőt

¹⁰⁶ SCHULTHEISZ Emil: A katonai büntető törvény magyarázata, Politzer Zsigmond és fia kiadása, Budapest, 1931, 14. o.

úgy kell büntetni, mint a vezetőt”¹⁰⁷. Ebből ugyanis egyértelműen következik, hogy a rendfokozattal nem rendelkező zendülők főszabály szerint nem emelhetők a zendülés vezetőjének felelősségi szintjére.

A zendülés körében az eredményt előidéző felbujtást is büntetni rendeli a kódex, s emellett A zendülés előkészületének feljelentésére a kódex minden tudomásszerzőt kötelez és annak gondatlan elmulasztását is bünteti. A gondatlan alakzat büntetése mellett azonban az 1930:2 törvénycikk lehetőséget nyit az összebeszélésen alapuló zendüléstől elállóknak a büntethetőség kizárására, amennyiben feljelentési kötelezettségüknek idejében eleget tesznek.

Az osztrák kódex hagyományaira épülve, mint *bujtogatót* bünteti a kódex „azt a katonai egyént, aki katonai egyének közt általában a katonai fegyelmet megbontani, az előjárói tekintélyt aláásni, a katonai hivatást lealacsonyítani, a katonai szolgálat iránt ellenszenvet avagy a szolgálati rendelkezések vagy szolgálati viszonyok iránt elégtelenséget szítani törekszik”¹⁰⁸. Elhagyja azonban az osztrák kódex hagyományait a Ktbtk. amikor a lázadás cselekményét nem szabályozza önálló és sajátos katonai bűncselekményként.

A katonai őr elleni büntettek és vétségek tekintetében a Ktbtk. szűkebbre szabja az őr fogalmát, mint osztrák elődje, és csak a szolgálati utasítások szerint őrszolgálatot teljesíteni kötelezettet tekinti őrnek. A katonai őr elleni büntett az őr ellen alkalmazott erőszak, vagy fenyegetés; az őr sérelmére elkövetett emberölés, vagy annak kísérlete; az őr által adott parancs szándékos megtagadása, ha abból komoly hátrány származott. Amennyiben az őr elleni erőszakot, vagy fenyegetést csoportosan követik el, illetve arra csoportosan összebeszélnek, úgy azt zendülésként kell elbírálni. Vétségként büntetendő az őrrel szemben tanúsítandó tisztelet elmulasztása.

A szabályozás jól mutatja, hogy az őrök fokozott büntetőjogi oltalmát a törvényalkotó megtartani törekedett, igyekezett egyúttal kigyomlálni annak köréből az osztrák kódex túlzó, kazuisztikus rendelkezéseit, illetve nehezen indokolható parttalanságát.

„*Szökés* büntettét követi el az a katonai egyén, aki abból a célból, hogy végleg kivonja magát a szolgálati kötelezettsége alól vagy legalább is a hadra kelt seregnél való szolgálatteljesítés alól, önkényesen elhagyja beosztását vagy rendeltetési helyét, vagy attól távol marad.”¹⁰⁹ Minősítő körülmény e körben, mint a legtöbb kódexben szabályozott cselekmény esetén, ha azt háború idején követik el. További minősítő körülmény, melyet a legsúlyosabb büntetéssel kell sújtani, ha háború idején kiemelt őrállásból, vagy szolgálatból

¹⁰⁷ 1930:2 törvénycikk „a katonai büntető törvénykönyvről” (továbbiakban: Ktbtk.) 78.§ (2)

¹⁰⁸ Ktbtk. 85.§ (1)

¹⁰⁹ Ktbtk. 93.§

történik a szökés. Ezekkel szemben enyhítő körülmény, ha a szökevény a szökésétől számított harminc napon belül önként feladja magát.

A kódex, bár nem külön cím alatt, de megtartja a szökésre történő szövetkezést, mint bűncselekményt, melyet súlyosabban rendel büntetni, mint az egyénileg elkövetett szökést, ami így a szökés *sui generis* csoportos alakjaként értelmezhető. Ezen felül a kódex megtartja a szökés feljelentésére kötelezést, melynek elmaradását szintén büntetni rendeli.

A Ktbtk. *önkéntes eltávozásként* határozza meg a szökés azon eseteit, melyeknél a távollét a huszonnégy órát meghaladja, de nem párosul a szolgálat alóli végső kivonás szándékával. Ezt a magatartást a kódex vétségként rendeli büntetni, kivéve azt az esetet, amikor az önkéntes eltávozást hadra kelt sereg tagja követi el.

Őrszolgálati büntettet vagy vétséget követ el a „meghatározott őrállás elfoglalására és felváltására alakított katonai őrségnek az a tagja, aki szolgálatának teljesítésére megittasodással, elalvással, eltávozással, vagy más módon képtelenné teszi magát, vagy a szolgálatára vonatkozó általános vagy különös utasítás mellőzésével hátrányt okoz, vagy háború idején jelentékenyebb veszélyt idéz elő.”¹¹⁰ Ezen cselekmények gondatlan alakzatát is büntetni rendeli a kódex, illetve eltérően szabályozza a parancsnok, a felállított őr és az őrség más tagjának felelősségét, illetve az őrökre általában meghatározottakat kiterjeszti a szolgálati értelemben vett járőrökre és mozgóőrségekre.

Minősítő körülmény a háború idején elkövetett őrszolgálati bűncselekmény; az őr által elkövetett fogolyszöktetés, különösen, ha a fogolyról tudva lévő volt, hogy felségárulás, vagy hűtlenség gyanúja miatt helyezték őrizetbe.

A *gyávaság* bűncselekményének szabályozásánál a kódex törekedett az osztrák minta követésére, azonban igyekezett lényegesen általánosabb, absztraktabb módon szabályozni a büntetni rendelt magatartásokat, melyek közül kiemelt súllyal a parancsnokok által tanúsított gyáva magatartások emelhetők ki. A kódex egyúttal hatályában fenntartja a bátortalan magatartások elkendőzésének kötelezettségét, melynek elmulasztását a kódex büntetni rendeli.

A fegyelem és rend elleni bűncselekmények körében a kódex különösen

1. a jogellenes zsákmányszerzést;
2. a hadizsákmánnyal kapcsolatos szabályellenes magatartásokat;
3. a harctéri, illetve háborús fosztogató magatartásokat;
4. a tiltott harceszköz illetve harcmódor alkalmazását;
5. a vöröskereszt jelvényével ellenségeskedés céljával történő visszaélést;

¹¹⁰ Ktbtk. 102.§

6. a vöröskereszt oltalma alatt álló személlyel szembeni ellenségeskedést, illetve a vöröskereszt oltalma alatt álló anyagok rongálását;
7. a magát megadó ellenfél megsebesítését, megölését;
8. az ellenség békekövete, illetve kíséretének tagjának bántalmazását, szidalmazását, jogtalan visszatartását;
9. a szolgálaton kívüli ittas állapotban elkövetett bűntetteket;
10. illetve az önhibás szolgálatra képtelenné válást rendeli büntetni.

A fegyelem és rend elni cselekményeket a kódex általában vétségnek minősíti, és csak a külön kiemelt magatartásokat minősíti büntettnek, melyek között fentebb láthatóak a nemzetközi kötelemekekből adódó magatartások is.

A kódex büntetni rendeli a gondatlan elkövetést is, és enyhítő szabályként jeleníti meg a szolgálaton kívüli megittasodás alatt elkövetett bűncselekmények enyhébb elbírálását, mely meggyőződésünk szerint már a kódex korában is visszásnak számított.

A szolgálati bűntettek és vétségek körében a Ktbt. a függelemmel és szolgálati hierarchiával kapcsolatos bűnös magatartásokat rendeli büntetni. A kódex e körben fogalmazza meg az alárendeltek védelmét garantáló szabályokat. E körben került különösen szabályozásra

1. az alárendelt tetteges bántalmazása, vagy bántalmaztatása;
2. az alárendelt rágalmozása, becsületében való megsértése;
3. az alárendelt jogellenes elfogátása, elfogása, letartóztatása;
4. az alárendelt jogellenes megfenyítése;
5. az alárendelt elleni jogtalan kényszer gyakorlása annak panasztól való elállása érdekében;
6. az alárendelt illemtényéből, járandóságából való jogellenes levonás.

Ugyancsak a szolgálati bűntettek és vétségek között szabályozta a kódex például a katonai szolgálatra rendelt ingó, vagy ingatlan dolog jogtalan megrongálását, megsemmisítését, használhatatlanná tételét; a kincstári eszközök jogtalan eltulajdonítását; az elöljárói gondosság elmulasztásának alakzatait is.

A szolgálati bűntettek meghatározott büntetései mellett a kódex a hivatalvesztést is kötelező érvénnyel rendeli alkalmazni. Ezen cselekményeknek büntetési és vétségi alakzata is volt a kódexben, valamint a kódex lehetővé tette a fegyelmi vétségnek minősülő szolgálati kihágások szolgálati bűncselekménnyé történő felminősítését is.

A kódex e szabályokat követően az *önconkítás* bűncselekményét szabályozza, mely a katonai büntetőjog egyik legsajátosabb bűncselekménye, ami mögött szabályozásilag a racionalitáshoz kötött magatartások állhatnak csak, azonban melyek büntetése önmagában véve is komoly kérdéseket vet fel, s vetett fel meggyőződésünk szerint a kódex korában is.

Az 1930:2. törvénycikk több tekintetben is figyelemre méltó újításokat hozott. Egyrészt az általános rendelkezések körében már az első szakaszával, melyben rögzítette, hogy „a katonai büntetőbíráskodás alá tartozó egyénekre mind a közönséges bűncselekmények, mind a katonai büntettek és katonai vétségek tekintetében a közönséges büntetőtörvényeket kell alkalmazni, amennyiben ez a törvény - a katonai büntetőtörvénykönyv, rövidítve: Ktbtk. - mást nem rendel.”¹¹¹ „E szabály mögött az a jogelméleti megfontolás állt, hogy addig, amíg a katonai büntetőjogban a polgári büntetőjogszabályoktól való eltérésnek csak annyiban lehet indokoltan helye, amennyiben azt a különleges katonai viszonyok és érdekek valóban megkövetelik, addig a katonai büntető eljárás terén a specialitás elve érvényesül...” – írja Hautzinger a norma eljárásjogi vonatkozásáról. E szakasztól elvonatkoztatva azonban az első rész fontossága abban ragadható meg, hogy az „a polgári büntető törvénykönyv általános részének teljesen megfelelő címekekkel 9 fejezetben, 65 §-ban tárgyalta mindazokat az általános rendelkezéseket, amelyek azt kifejezetten a katonai elvárásoknak megfelelően módosítják, illetve kiegészítik.”¹¹² Ebből pedig az első szakasszal egyetemben teljesen nyilvánvalóan következik, hogy a kódex megalkotásával a jogalkotó igyekezett a haderő érdekei és különleges igényei által meghatározott keretek egészét kihasználva áttörni a katonai büntetőjog és a polgári büntetőjog különállását, felszámolva ezzel a katonai büntetőjog corpus separatum-ként történő jellemzésének jogalapját¹¹³, ami természetesen a kor ellenzékének egyik vesszőparipája volt a törvény Országgyűlési vitája során is.¹¹⁴

Másrészt a kódex számos reformrendelettel bírt, melyek közül fontosnak tartunk, példálózó jelleggel kiemelni néhányat. Ilyen volt például a viszonzosság¹¹⁵, az agyonlövés polgári büntetőtörvénykönyvben ismeretlen halálnemének kizárólag az aljas érzület nélküli katonai bűncselekményekre való korlátozása; a házi fogsága, melyet az országgyűlési vitában a polgári kódexnek történő példamutatásként értékelt több képviselő; a gondatlan

¹¹¹ Ktbtk. 1.§

¹¹² KARDOS Sándor i.m. 2003. 133. o.

¹¹³ Amit azonban még fennmaradt emlékként részben sajnos táplált az a tény, hogy a kódex országgyűlési vitája kapcsán a Magyar Királyi Legfelsőbb Honvéd Törvényszék jogot vindikált a katonai bíróságoknak a polgári bíróságoktól eltérő, vagy akár azokkal ellentétes ítélkezésre is. Ezt a következőképp fogalmazta meg: „...a katonai bíráskodás terén – a katonai szolgálatra és az abból folyó kötelek különleges természetére, úgyszintén az ezekkel kapcsolatban megóvandó jogérdekre figyelemmel, – felsőbb államérdekből mégis egyes esetekben nyitva kell hagyni annak a lehetőségét, hogy a katonai bíróságok bizonyos elvi jelentőségű kérdéseket önállóan, a polgári büntetőbírási joggyakorlatban követett felfogástól függetlenül, sőt a szükséges mértékhez képest attól esetleg eltérően is dönthessenek el.” HM Jogi előkészítő osztály iratai 1929-1930, „A m. kir. Legfelsőbb Honvéd Törvényszék véleménye”, Hadtörténelmi Levéltár és Irattár.

¹¹⁴ „Civil felett ne ítéljen a katonai bíróság, ezt követeljük!” – hangzott Rassay Károly bekiabálása a kódex vitája során. Lásd: Az 1927. évi Január hó 25-ére hirdetett Országgyűlés Képviselőházának Naplója, XXIII. Kötet, Atheneum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság Könyvnyomdája, Budapest, 1929., 187.

¹¹⁵ Ktbtk. 3. §

cselekmények büntetési alakzatának háború idejére való korlátozása; vagy épp az állományban megtartható személyek egy évnél nem hosszabb szabadságvesztés büntetéseinek súlyosításokkal való megrövidíthetőségének ily módon való korlátozása.

A kiragadott példákon felül természetesen az első részben további komoly előrelépést, fejlődést és egyben a polgári társadalomhoz való közeledést jelképező rendelkezés is található, melyekről jelen keretek között nem célunk kimerítően értekezni, ahogy az első rész negatívumairól sem, melyek közül azonban az igazságosság jegyében kötelességünk a bűncselekményeket taglaló második rész jellemzése előtt exemplifikatív képet adni.

Az általános rész bírálható és bírálandó intézkedései közül kell kiemelni például a sokat támadott 4. §-t a különleges felhatalmazásról; a tiszti fegyverhasználat meglehetősen visszaszabályozását; vagy épp a büntetési nemek körében a tisztekkel szembeni kedvezést, mely később egyik kiváló támpontjává vált a fegyverhasználat mellett a korabeli katonai büntetőjog osztályjellegűvé minősítésének. Ezek a példák sajnos szemléltetik, hogy a kódex, ha meggyőződésünk szerint kis mértékben ugyan, de magán viselte a korszak visszas történelmi, hatalmi és társadalmi beidegződéseit, melyek egy részét a kor elvárásai között is tarthatatlannak és a legénységi morál szempontjából ártalmasnak tekintünk.

Jelen munka célja azonban nem általános rendelkezések, hanem a katonai bűncselekmények szabályozásának ismertetése, jellemzése, fejlődésük bemutatása. Ehelyütt tehát a fenti részletező ismertetés tapasztalatait levonandó kell képet adnunk az 1930:2. törvénycikk szabályozási szelleméről a kor és a megelőző kódex viszonyai alapján.

A katonai bűncselekmények szabályozása terén le kell szögeznünk, hogy a kódex címeiben ugyan szinte teljességgel lekövette az osztrák kódexet, a szabályozás jellege és szelleme azonban igyekezett a kor jogtudományi követelményeinek szellemében túllépni azon. Az egyes címek alá tartozó magatartások meggyőződésünk szerint a megfelelő absztrakciós szinten kerültek megfogalmazásra, így azok nem váltak kazuisztikussá, mégis szubszumálhatóak maradtak a szóba jöhető történelmi tényállásokra nézve. A címek alatt tilalmazott magatartások körében egyes speciális kivételektől eltekintve, mint például a gyávaság, a katonai ör elleni cselekmények általában, vagy a függelemsértés alapesetei, azt mondhatjuk, hogy a szabályozás racionalizálódott a kor életviszonyaihoz képest és mellőzte a katonai és függelmi tekintély túlzott és irracionális védelmét, de megadta annak reális és arányos garanciáit.

A szabályozás több ponton semlegesítette a korábbi tiszteknek egyenetlenül kedvező normákat, például a szolgálattal közvetlen kapcsolatban nem álló mesterség gyakorlására adható utasítás megtagadásának esetét, vagy a tisztek szökésére, illetve önkényes eltávozására

vonatkozó külön normákat, azonban megtartotta a szükséges többletterheket racionális módosítások alkalmazásával.¹¹⁶

Az első önálló magyar katonai büntetőkódex tehát a bűncselekmények terén nagyban épített a korábbi hagyományokra és szabályozásra, így prima facie mondhatnánk, hogy „nincsen új a nap alatt”, azonban be kell látnunk a szabályozás lényegét nem a címek, hanem a tartalom adja meg. E megközelítésben pedig a kódex átütő reformként is értelmezhető, mely természetesen nem volt tökéletes és szenvedett hatalmi, társadalmi determináltságú gyermekbetegségektől, mégis összességében komoly előrelépést jelentett. A katonai bűncselekmények szabályozásában ugyanis visszaköszönt ekkor már a jogegyenlőség eszménye, hiszen megszűntek a harcos (combattans) állományra vonatkozó mindent átható megkülönböztetések, illetve több ponton visszaszorultak a tiszti előjogok.

Hasonlóan fontos és újszerű jelenség volt a büntetési tételek racionalizálása, mely a katonai bűncselekmények szabályozásának egyik alapvető fontosságú eleme, hiszen a tilalmazott magatartások jogkövetkezményeinek rendszerével lehet elhatárolni a prevenciót a tiszta megtorlástól, amire a kor katonai elitjének még voltak hajlamai azon meggyőződésükben, hogy „a katonai büntetőjog a fegyelemtartásnak végső eszköze.”¹¹⁷ Meggyőződésünk szerint az 1930:2. törvénycikk esetén már legalább részben prevencióról lehet beszélni, hiszen a büntetési tételek a szükséges szigor megtartása mellett ésszerűsödtek és közeledtek a polgári büntetőjog elvárásrendszeréhez és elveihez.

Amint azonban nem tartjuk elfogadhatónak, hogy minden értelmezhető volna a „fekete vagy fehér” sémában, úgy nem gondoljuk, hogy egy jogi szabályozás lehet egyöntetűen jó, vagy rossz, reformer, vagy anakronisztikus. Igaz ez a Ktbtk. katonai bűncselekmények körében kialakult szabályaira is, melyek között nem lehet említés nélkül hagyni, hogy a halálbüntetés alkalmazásának és elrendelésének száma már a kor mércéjével is magasra rúg, s hogy a bűncselekmények között megmaradt számos az osztrák kódex szélsőséges keménységét idéző norma, különösen a gyávaság körében.

Ami a bűncselekmények minősített alakzatait illeti, szinte általános érvénnyel emelhető ki a háborús időben történő elkövetés, mint súlyos minősítő körülmény. Mai normáinkkal mérve még ez sem elfogadható a halálbüntetés ily sűrű alkalmazásához, azonban tudunk és elfogadnunk kell, hogy történeti elemző értékelő munkában a legnagyobb és legfatálisabb hiba volna majd egy évszázaddal korábbi körülményeket a mai elvárásokkal mérni. Ez a speciális minősítő körülmény ugyanis egy olyan korszak szabályában foglal el oszlopos

¹¹⁶ Például a gyávaság parancsnoki eseteinél.

¹¹⁷ Kiemelés az 1930:2. tc. általános indoklásából.

helyet, melynek közvetlen élménye volt még az első világháború, a trianoni béke, a vörös, majd fehérterror. Ebben a történeti megközelítésben pedig a háború, mint súlyos minősítő körülmény, ha nem is teljességgel menthető, de meggyőződésünk szerint érthető szabályozási elem, ami azonban meggyőződésünk szerint nem ad okot azon értelmezésekre melyek szerint a Kbtvk-val „a büntetőjog [...] igyekezett megfelelni a militarizálódás követelményeinek (1930:2. tc., [...] stb.).”¹¹⁸

Összességében tehát meggyőződésünk, hogy megkésve, de annál szükségszerűbben megalkotott első önálló magyar katonai büntető törvénykönyvet a reformjellel, az újszerűség és korszerűség jellemezte, amit való igaz néhány ponton beárnyékolnak a kor történelmi és társadalmi meghatározottságú torz normái. Ez a kódex azonban úgy véljük tiszteletreméltó és nagy eredménye volt a kodifikációnak, s ekként méltán tekinthető Rákóczi gyűjteményének méltó utódjának, s egyben a magyar katonai büntető kodifikáció példaadó fundamentumának, osztva ezzel Jilly László gondolatait.

„Az új magyar katonai büntetőtörvénykönyv is, mint a világháború és a forradalmak minden szomorú tanulságát szintén a legmesszebbmenően gyümölcsöztető és így a katonai fegyelemnek és rendnek úgy békében, mint háborúban minden körülmények között való biztos megóvására, illetve helyreállítására képes, a katonai szempontok megengedte határokon belül azonban az állampolgári egyenlő elbánást is érvényesítő teljesen modern törvény, egyike az újabb idők legnagyobb szabású és legkiválóbb magyar törvényalkotásainak.”¹¹⁹

A történelmi kor, a második világháború túlkapásai, majd a nagy háború utáni politikai stigmatizáció azonban várható módon lépett fel e kódex ellen, majd pedig az általa megtestesített önálló és elkülönült magyar katonai büntetőjog ellen is.

2.3. AZ 1948. ÉVI KATONAI BÜNTETŐKÓDEX

KATONAI BÜNTETŐJOGUNK A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ UTÁNI ZAVAROS POLITIKAI TÉRBEN

„A II. világháborút követően – még a szocialista államberendezkedést megelőzően – a katonai büntető igazságszolgáltatással kapcsolatosan először alakul ki vita arra vonatkozóan, hogy van-e önálló létjogosultsága a külön katonai büntetőbíráskodásnak.”¹²⁰ A katonai

¹¹⁸ MEZEY Barna (szerk.): Magyar Jogtörténet, Osiris kiadó, Budapest, 2007. 27. o.

¹¹⁹ JILLY László: Az új magyar katonai büntetőtörvénykönyv, Pécsi Irodalmi és Könyvnyomda Rt., Pécs, 1933, 3. o.

¹²⁰ HAUTZINGER Zoltán i.m. 2007. 275. o.

büntetőjoggal kapcsolatos álláspont ugyanis rapszodikusán változott, mikor születtek megszorító, majd megerősítő rendelkezések egyaránt.

Az első ilyen megszorító „rendelkezés volt az 1945. február 5. napján hatályba lépett, a népbíráskodásról szóló 81/1945. (II.5.) ME számú rendelet (Nbr), amely kivonta a katonai bíróságok hatásköréből azoknak a katonáknak az ügyét, akiket háborús vagy népellenes bűntett elkövetésével vádoltak [...].”¹²¹ Ezek a rendelkezések azonban a katonai büntetőjog egésze tekintetében megtalálhatóak voltak, hiszen már 1945-ben megindultak a koncepciók pereket megalapozó intézkedések¹²² e területen is, mely perekről fontos tudni, hogy „kevés kivételtől eltekintve a perekben a politikai vonal mellett mindig szerepelnie kellett katonai személyeknek, a hadsereg aktív, vagy már szolgálaton kívüli tagjainak is.”¹²³

1945 után tehát harc indult a katonai területen, egyrészt a hadsereg birtokbavételéért, másrészt az ideológiai kötelezettség okán, aminek 1945. februárjában a Honvédelmi Miniszter Állandó Igazoló Bizottságának¹²⁴ felállítása lett az egyik első következménye. Ez után az első katonai koncepció per 1945. márciusában a Vörös János miniszter elleni „tisztai összeesküvés”¹²⁵ ügyében valósult meg, illetve 1945. decemberében megtörtént az ún. Szelektálási Bizottság felállítása és Illy Gusztáv HM Személyügyi Osztályvezetővé való kinevezése a tisztikar teljes kommunistáknak is tetsző cseréje érdekében és a haderő demokratizálása jegyében.

„A Vörös János honvédelmi miniszter körül csoportosuló személyek a hadsereg demokratizálását [...] a tisztikar „kasztszellemének” oldásában, a munkás- és paraszt származású legrátermettebb ifjak befogadásában, a nősülési szabályzat, a becsületügyi és fegyverhasználati jogok megszüntetésében, az izraelita tábori lelkesítés létrehozásában, a

¹²¹ FARKAS Gyöngyi i.m. 2003. 62. o.

¹²² Ezek alapját az a kommunista prekonceptió képezte, hogy hiteles szervezkedésként csak az állítható be, mely rendelkezik katonai köteléssel, katonai szárnnyal.

¹²³ ÖTVÖS István: A Vörös János elleni vizsgálatok, 1945-1950., in: OKVÁTH Imre (szerk.): Katonai perek a kommunista diktatúra időszakában 1945-1958., Történelmi Hivatal, Budapest, 2001, 38. o.

¹²⁴ A Bizottság feladata a tisztikar átvilágítása volt és elmondható névsora bizakodásra adott okot, mivel nem mutatott kommunista túlsúlyt, azonban politikailag rizikós volt és kicsinyes ellentétek kísérték a miniszter családi érintettsége miatt. Lásd bővebben: ÖTVÖS István i.m. 2001. 41. oldal

¹²⁵ Az eset lényegét az adta, hogy tisztikar egy csoportja – köztük kommunisták is – egy magánbeszélgetésen azt a megállapítást tették, hogy Vörös János miniszter a fő kerékkötője a hadsereg újraszervezésének és mielőbbi restaurálásának. A beszélgetést követően két kommunista kötődésű tiszt Farkas Mihály és Rákosi Mátyás értesítésével tájékoztatta a politikai érát az elhangzottakról, aminek következménye az lett, hogy Vörös János feljelentést tett és a jelenlévőket a kommunisták kivételével bíróság elé állították. A perben joghatósági viták merültek fel, végül a bíróság felfüggesztett fogházbüntetést szabott ki, utóbb pedig törölték a büntetést. Bővebben lásd: ÖTVÖS István i.m. 2001. 43-44. o.

honvéd eskü és fogadalom szövegének megváltoztatásában, az alárendeltekkel szembeni testi fenytés megtiltásában vélték tovább bővíthetőnek.”¹²⁶

Ezen tendenciákat végül az úgynevezett „Sólyom-per”, vagy „Tábornokok pere” tetőzte be, mely során hatvanhat katonai, rendőri, illetve polgári személyt vettek őrizetbe, s állítottak bíróság elé koncepció eljárás keretei között, mint az újraszabott haderő ellenlbasait.¹²⁷

A koncepció vonal, és a katonai büntetőjogot negatíván érintő hatások mellett azonban megjelentek annak fenntartása felé mutató tendenciák is. 1946-ban sor került a katonai igazságszolgáltatás reformjára. „Az 1740/1946. számú ME rendelet a honvéd kerületi parancsnokságok állomáshelyén honvéd ügyészségek felállítását rendelte el, s megállapította, hogy ezeken a helyeken a honvéd törvényszékek működésüket újra megkezdik.”¹²⁸ Ez a változás azonban nem csak az ügyészi szervezetet érintette, hanem a parancsnokok jogait¹²⁹, valamint a hadbírákat is, egészen a Kúria szintjéig terjedő módosításokkal, például a Legfelsőbb Honvéd Törvényszék megszüntetésével.¹³⁰

A Janus arcú változások sorát időlegesen 1948. zárta le, mikor is a haderő átalakításának és fejlesztésének apropóján végleges döntés született katonai büntetőjog átfogó reformjáról is. Ennek okán reformbizottságot hívtak össze, mely első ülését 1948. márciusában tartotta a Minisztertanács épületében. „A bizottságban a szakmai kiváltsági is részt vettek, így dr. Auer György, dr. Bacsó Ferenc, dr. Rác György, dr. Kádár Miklós, a javaslat szerkesztője pedig maga Schultheisz Emil volt, aki előterjesztésében hivatkozott arra, hogy az ország demokratikus szellemű átalakulásával párhuzamosan indokolt az 1930-ban elfogadott katonai büntető törvénykönyv reformja.”¹³¹ Ezen bizottság munkájának eredményét képezte az 1948-as katonai büntetőkódex melynek javaslatát „az Országgyűlés 1948. december 28-án [...] elfogadta.”¹³² Az új katonai büntetőtörvény ezzel lényegében pontot tett a katonai büntetőjog létjogosultságát megkérdőjelező vita végére, igaz csak rövid időre, mikor indoklásában

¹²⁶ OKVÁTH Imre: A katonai elit metamorfózis, 1945-1950, in: OKVÁTH Imre (szerk.): Katonai perek a kommunista diktatúra időszakában 1945-1958., Történeti Hivatal, Budapest, 2001, 15. o.

¹²⁷ Közülük megalázó kötélt haláltbüntetéssel 1950. augusztus 19-én hajnalban a Margit körüti Katonai Törvényszék és Börtön udvarán kivégezték: Sólyom László altábornagyot, a Honvéd Vezérkar főnökét; Révay Kálmán vezérőrnagyot, a páncélos erők parancsnokát; Belezny István vezérőrnagyot, hadtápfőnököt; Dr. Merényi Gusztáv orvos-vezérőrnagyot, egészségügyi csoportfőnököt; Pórfy György vezérőrnagyot, tüzérparancsnokot; Illy Gusztáv nyugállományú altábornagyot; és Lőrincz Sándor ezredest, anyagtervezési csoportfőnököt. Bővebben lásd: ÖTVÖS István: Katonai főpercek Magyarországon, PhD értekezés, Budapest, 2007. 133-162. o.; SCHUBERT Katalin: A tábornokok pere, PhD értekezés, Szentendre, 2007, 55-85. o.

¹²⁸ FARKAS Gyöngyi i.m. 2003. 63.o.

¹²⁹ A rendelet ugyanis az illetékes parancsnokok teljes büntetőeljárás jogosítvány-készletét megszüntette, és a büntetőeljárás jogosítványokat megosztotta az ügyészek és a bírák között. Bővebben lásd: FARKAS Gyöngyi i.m. 2003. 63-64. o.

¹³⁰ Bővebben lásd: FARKAS Gyöngyi i.m. 2003. 64. o.

¹³¹ KARDOS Sándor i.m. 2003. 160.o.

¹³² FARKAS Gyöngyi i.m. 2003. 65. o.

leszögezte: „a demokrácia már állást foglalt abban a kérdésben, hogy szükség van-e külön katonai büntetőbíraskodásra és a kérdést igenlően döntötte el.”¹³³

1948. ÉVI LXII. TV.: ÚJDONSÁGOK A NAP ALATT

Jelen munka fő kérdésének, nevezetesen, hogy „van-e új a nap alatt” a katonai bűncselekmények XX. századi szabályozása körében, egyik kirívó igenjeként tekinthetünk az 1948. évi katonai büntetőkódexre, melynek egyik fő sajátossága, hogy megalkotása még a Rákos-diktatúra kiépülése előtti szakmai követelmények és álláspontok szerint, hatályba lépése, pontosabban érvényesülése azonban már a kommunista fordulat kritériumai szerint valósult meg.

Vélhetően ez előkészítés időszakának, valamint az előkészítő bizottság szakmai nagyságainak köszönhető, hogy a kódex igenis tudott újdonságot felmutatni, méghozzá úgy, hogy a korábbi kódex reformjaként és nem annak totális felszámolásaként jelent meg a katonai bűncselekmények szabályozása terén.

Ezt az újszerűséget prima facie megmutatja a katonai bűncselekményeket szabályozó fejezetek címeinek sora, melyből láthatjuk, hogy megjelentek új, korábban máshol, illetve korábban más címek alatt szabályozott, illetve korábban más névvel illetett¹³⁴ katonai bűncselekmények, melyekből tizenhét fejezetnyit tartott számon az 1948-as katonai büntetőtörvény. Ez a tizenhét fejezetnyi, hetvenhat tilalmazott magatartás a következő rendszert képi:

I. Zendülés és bujtogató

1. Zendülés
2. Összebeszélés zendülés elkövetésére
3. Felhívás zendülésre
4. Zendülés megakadályozásának elmulasztása
5. Bujtogató

II. Gyáva magatartás és félelemkeltés

6. Gyáva magatartás
7. Félelemkeltés

III. Szökés és önkényes eltávozás, behívóparancs megszegése és kibúvás a szolgálat alól

8. Szökés
9. Önkényes eltávozás

¹³³ Az 1948. évi LXII. törvény általános indoklása.

¹³⁴ Lásd: a gyávaság bevett elnevezésének gyáva magatartásra és félelemkeltésre cserélése, mely mögött nyilvánvaló politikai indokok állottak. Fontos azonban leszögezni, hogy ez nem a katonai büntetőjog sajátossága, mivel más területeken is észlelhető volt, például a társasági jog területén a korábbi hagyományos kereskedelmi társaságok, gazdasági társulásokra nevezésével.

10. Behívó parancs megszegése
 11. Kibúvás a szolgálat teljesítése alól
 12. Fondorlatos kibúvás a szolgálati kötelezettség teljesítése alól
- IV. Öncsonkítás, másnak megcsonkítása*
13. Öncsonkítás
 14. Másnak megcsonkítása
- V. Függelemsértés*
15. Tisztelet mellőzése
 16. Becsületsértés vagy rágalmazás előljárával vagy feljebbvalóval szemben
 17. Hatóság előtti rágalmazás előljárával vagy feljebbvalóval szemben
 18. Hamis vád előljárával vagy feljebbvalóval szemben
 19. Tettes bántalmazás előljárával vagy feljebbvalóval szemben
 20. Előljáró vagy feljebbvaló szándékos megölése
 21. Engedtlenség szolgálati parancssal szemben
 22. Szolgálati parancs nem teljesítése gondatlanságból
 23. Általános hatályú parancs megszegése
- VI. A katonai ör elleni büntettek és vétségek*
24. Tisztelet mellőzése
 25. Becsületsértés vagy rágalmazás örrel szemben
 26. Ör tettes bántalmazása
 27. Ör szándékos megölése
 28. Erőszak vagy veszélyes fenyegetés örrel szemben
 29. Örszolgálat megghiúsítása csalárdsággal
 30. Engedtlenség örrel szemben
 31. Az ör ellen erős felindulásban elkövetett bűncselekmény
 32. Az ör utasításainak gondatlan nem teljesítése
- VII. Visszaélés az előljárái hatalommal, egyéb előljárái büntettek és vétségek*
33. Becsületsértés vagy rágalmazás alárendelttel vagy alattossal szemben
 34. Alárendelt bántalmazása és gyötrése
 35. Alárendelt részrehajló bánásmódban részesítése
 36. Jogosulatlan fegyelmi fenytés
 37. Személyes szabadság megsértése
 38. Panaszjog korlátozása
 39. Alárendelt anyagi megrövidítése
 40. Alárendelt magáncélra felhasználása
 41. Előljárái intézkedés mellőzése
 42. Gondoskodás elmulasztása
 43. Ellenörzés elmulasztása
- VIII. Visszaélés a szolgálati hatalommal*
- IX. Bajtárs elleni büntettek és vétségek*
44. Bajtárs cserbenhagyása
 45. Bajtárs ellen áskálódás
- X. Szolgálati büntettek és vétségek*

- 46. Órutasítás megszegése
- 47. Egyéb szolgálati kötelesség megszegése
- 48. Megittasodás szolgálatban
- 49. Fegyelmi kihágásnak szolgálati vétségge minősítése visszaesés esetén
- XI. Szolgálati okirat meghamisítása*
 - 50. Hamis szolgálati okirat készítése
 - 51. Szolgálati hatáskörben elkövetett hamisítás
- XII. Szolgálati titok megsértése*
 - 52. Titoktartás kötelességének megszegése
 - 53. Szolgálati titok jogosulatlan megszerzése
- XIII. Jelentési és jelentés továbbítási kötelesség megszegése*
 - 54. Valótlan jelentéstétel
 - 55. Jelentéstétel elmulasztása
 - 56. Jelentés továbbításának mellőzése
 - 57. Titkos irat megsemmisítése, elvesztése
- XIV. Kincstári anyag veszélyeztetése és biztosításának elmulasztása*
 - 58. Hadianyag gondozásának elmulasztása
 - 59. Hadianyag veszélyeztetése
 - 60. Haidanyag biztosításának elmulasztása
- XV. Kincstári vagyon ellen elkövetett büntettek és vétségek*
 - 61. Dologrongálás
 - 62. Rendeltetéstől eltérő célra felhasználás
 - 63. Felszerelési tárgy eltulajdonítása
 - 64. Kötelességszegés katonai célt szolgáló vagyon kezelésénél
 - 65. Hadizsákmány eltulajdonítása
- XVI. A nemzetközi hadijogot sértő bűncselekmények*
 - 66. Halottak, sebesültek és betegek kifosztása
 - 67. Elesett katona holttestének megcsonkítása, fegyverét letevő ellenséges katona megölése
 - 68. Visszaélés a Vöröskereszttel
 - 69. Tiltott harceszköz alkalmazása
 - 70. Ellenségeskedés jogellenes folytatása
 - 71. Hadikövettel szemben elkövetett bántalmazás
- XVII. Megszállt terület lakossága elleni büntettek*
 - 72. Fosztogatás
 - 73. Szemérem elleni bűncselekmények
 - 74. Megszállt terület lakosságának bántalmazása
 - 75. Szándékos emberölés

Az egyes változások alaposabb áttekintése előtt fontos megjegyezni, hogy az új kódex, megfelelően a modern és közeledve a mai elvárásokhoz is, az egyes fejezetcímek alatt, elődeitől eltérve, külön alcímekkel tagolta az egyes (mondhatni kirívóan nagy számban megjelenő) magatartásokat, és azokat meggyőződésünk szerint a mai büntetőjogi

elvárásoknak is megfelelő tömörséggel és érthetőséggel, de néhol a nullum crimen sine lege elvéből adódó határok elmosására alkalmas módon szövegezte meg. Fontos továbbá, hogy a tilalmazott magatartások meghatározása mellett a kódexre továbbra is jellemző volt, hogy néhol negatív fogalmaz meg cselekvési kötelezettségeket a klasszikus katonai bűncselekmények körén túl.¹³⁵ Sajátos változásként ragadható meg még az egyes fejezetekhez tartozó mellékbüntetések taglaló, vagy épp általános részi karakterű¹³⁶ rendelkezések beiktatása

A kódex szövegének további, meggyőződésünk szerint a nem jogászi megismerést és értelmezést jelentősen megnehezítő sajátossága a néhol megjelenő utalási rendszere a büntetések tekintetében, melyet akár az 1930:2. törvénycikkhez mért visszalépésként is értelmezhetünk, s egyúttal az ahhoz mért előrelépések lerontójaként.

Ezen általános jellemzők azonban csak a szabályozott bűncselekmények áttekintésével együttesen adhatnak átfogó képet az 1948-as kódex szabályozási jellegéről, illetve alapot annak megítéléséhez. Ennek okán a következőkben áttekintjük a fent ismertetett tizenhét fejezet által hozott változásokat.

A *zendülés és bujtogató* cím alatt szabályozott cselekmények kapcsán azt kell mondanunk, hogy azok újdonsággal nem szolgálnak, csupán megfogalmazásuk vált letisztultabbá, rövidebbé, közérthetőbbé a korábbi időkhez mérten, igaz ehelyütt meg kell jegyeznünk, hogy az 1930. évi kódex szövege is megfelelt már a kor érthetőségi kritériumainak.

A gyávaság helyét átvevő *gyáva magatartás és félelemkeltés* fejezetben szabályozott cselekmények között érdemi változásként emelhető ki, hogy bár fő vonalaiban, különösen a veszélyességre mutató büntetési tételek tekintetében, a gyávaság korábbi szabályozását látjuk visszaköszönni, mégis átláthatóbbá, racionálisabbá és enyhébbé vált a szabályozás úgy a parancsnokokra nézve, mint a katonákra általában véve, hiszen megszűnt a félelem el nem kendőzésének súlyos büntetése.

A *szökés, önkényes eltávozás, behívóparancs megszegése, kibívás a szolgálat alól* fejezet kettős képet mutat. A szökés és önkényes eltávozás szabályozása lényegében azonos a korábbival úgy a magatartások, mint a súlyosító és enyhítő rendelkezések tekintetében,

¹³⁵ Erre kiváló példa a kódex 34.§-ában szabályozott zendülés megakadályozásának elmulasztása, mikor is a kódex a szolgálati kötelezettség ellen közvetlen irányuló cselekménnyel szembeni fellépés elmaradását rendeli büntetni, aminek mint fentebb láthatjuk, komoly hagyományai voltak a katonai büntetőjog területén, hiszen az ilyen „kötelmek” szélesebb körű alkalmazása az egyik sajátos ismérve a katonai büntetőjognak.

¹³⁶ Erre példa a visszaesésre vonatkozó különös részi rendelkezés.

azonban a fejezet másik részébe korábban ott nem szabályozott cselekmények kerültek beemelésre.

A behívó parancs megszegését korábban nem klasszikus katonai bűncselekményként, hanem az állam hadereje és a hadkötelezettség elleni bűncselekményként tartottak számon, s ezt a sajátosságot megerősíti a kódex is, mikor azt mondja „Azt a nem tényleges katonát, aki a behívó parancs teljesítését elmulasztja, behívó parancs megszegése miatt két évig, súlyos esetben öt évig terjedhető börtönnel kell büntetni.”¹³⁷ A kódex ezzel ugyanis a különös rész rendelkezésével terjeszti ki a katonai büntetőjog hatályát a nem tényleges katonai egyénre, sajátosan törve át ezzel a katona büntetőjogi fogalmának határait.

Ami a kibúvás a szolgálat alól bűncselekményét illeti, ott lényegében egy új sui generis cselekményt hozott létre a jogalkotó, mely lényegében a korábbi szökés és az önkényes eltávozás között helyezkedik el, mondhatni az ilyen kategóriájú cselekmények közepesen súlyos magatartását határozza meg. Ez a cselekmény ugyanis magán hordozza a szolgálat alóli kibúvás szándékát egy szűkebb értelmű „fontos szolgálat”¹³⁸ vonatkozásában, így súlyosabb az önkényes eltávozásnál, de hiányzik belőle a tág értelemben vett szolgálat alóli végleges kibúvás szándéka, amivel viszont a szökésnél enyhébben ítélandó meg. Természetszerű, hogy a cselekménynek van minősített alakzata, és hogy a parancsnokokra nézve a speciális személyi kvalifikáltság okán másként (súlyosabban) minősül, valamint önálló magatartásként került szabályozásra ennek fondorlatosan elkövetett variánsa.

Az öncsonkítás, másnak megcsonkítása; a függelemsértés és a katonai őr elleni büntettek és vétségek fejezetek szabályozása körében érdemi változás nem figyelhető meg, eltekintve attól, hogy a függelemsértés körében önálló alcímként szerepel a becsület védelméről szóló 1914. évi törvényre való utalás, valamint, hogy az őr fogalmát a kódex már csak az őrszolgálatra szűkítve adja meg, lezárva ezzel egy három kódexen átívelő szűkítési folyamatot.

A visszaélés előjárói hatalommal, egyéb előjárói büntettek és vétségek fejezetben a korábbi folyamatoknak megfelelő bővülés észlelhető, mivel a korábbi alárendettekkel szembeni garanciális szabályok megtartása mellett megjelent az alárendelt részrehajló bánásmódban részesítése, mint büntetendő cselekmény, mellyel az alárendettek jogegyenlősége felé történt meg egy újabb lépés.

E fejezeten belül további előrelépés az előjárói kötelmek differenciálásában az ellenőrzés elmulasztásának önálló alcímként való büntetése, ami mellett mai szemmel nézve talán

¹³⁷ 1948. évi LXII. tv. 46.§ (1)

¹³⁸ 1948. évi LXII. tv. 47.§

sajátos, a már említett, megoldás, vagyis a visszaesés bűncselekmények közti értelmező szabályozása.

A kódex egyik, nem gyökerek nélküli, de önálló fejezetként szabályozva kiemelendő újítása a *szolgálati hatalommal visszaélés* büntetésre rendelése, mely lényegében a mai hivatali visszaélés speciális katonai alakzatát jelenítette meg.

Szintén új, sajátos és a katonai szervezetre, bajtársiasságra és szolidaritásra nézve előnyös rendelkezésként jelent meg az önálló fejezetet alkotó *bajtárs ellen elkövetett bűntettek és vétségek* bűncselekményi csoport, melyben a bajtárs cserbenhagyását és a bajtárs elleni áskálódást rendelte büntetni a jogalkotó. E fejezet kapcsán kiemelendő, hogy a korábbi büntetőkódexek ezeket a magatartásokat nem, vagy csak áttétesen rendelték katonai büntetőjogi hatály alá, holott az emberi viszonyok természetéből kiindulva talán mondhatjuk, hogy az előjárói hatalommal való visszaélés mellett ezek a magatartások azok, melyek leginkább kártékonyak lehettek a katonai szervezet tagjainak összetartására, a testületi, bajtársi szemléletre.

Meggyőződésünk szerint szellemében és tartalmában nem jelent érdemi változást a *szolgálati bűntettek és vétségek* fejezetében szabályozott cselekmények alrendszeré, hiszen ezeket közel azonosan fellelhetjük az első önálló magyar katonai büntetőkódexben is.

Ennél jelentősebb változásként értelmezhető viszont a *szolgálati okirat meghamisítása*, illetve a *szolgálati titok megsértése* fejezetek beiktatása, mivel előbbi lényegében egy sui generis katonai okirat hamisítási cselekményt iktatott a katonai bűncselekmények közé, utóbbi pedig egy érintőlegesen szabályozott – mai szemmel nézve szintén sui generis – cselekményt emelt önálló bűncselekményi rangra, kiterjesztve ezzel a szolgálati rend védelmét az egyes korábban büntetőjogilag alulszabályozott adminisztratív és információs kérdésekre is.

A *jelentési és jelentéstovábbítási kötelezettség megszegése* fejezet bár újdonság a katonai bűncselekmények körében, meggyőződésünk, hogy felesleges duplumot volt a büntetőtörvény szabályai között, hiszen a jelentési és jelentéstovábbítási kötelezettség az általában vett szolgálati köteleességek, illetve a parancsteljesítési kötelezettségek részét képezik, melyek vonatkozásában a büntetendő magatartásokat a kódex kimerítően szabályozta.

A *kincstári anyag veszélyeztetése és biztosításának elmulasztása*, valamint a *kincstári vagyon ellen elkövetett bűntettek* fejezetei két okból is újdonságként állhatnak előttünk. Egyrészt az új, Schultheisz nevével fémjelzett kódexben a korábbi szolgálati rend elleni cselekmények között szereplő magatartások e fejezetekben önállóságot nyertek, másrészt kiegészültek olyan korábban bűncselekményként nem szabályozott és ezért hiányzó

magatartásokkal, mint a rendeltetésellenes használat, vagy a katonai célra felhasználandó vagyon körében tanúsított kötelességszegés.

A *nemzetközi hadijogot sértő bűncselekmények* önálló fejezetként való, tagolt szabályozása álláspontunk szerint az 1930. évi kódexben megkezdett nemzetközi jogi jogharmonizációs folyamat beteljesítését valósította meg a kor elvárásainak megfelelően, kiegészítve, differenciálva az alárendelt cselekményeket például a kegyeletet sértő, vagy a háború tapasztalataiból kreált továbbharcoló tevékenységekkel.

Szintén háborús és nemzetközi karakterű a katonai bűncselekmények sorát záró *megszállt terület lakossága elleni büntettek* fejezet, melyben a korábbi normákon felül szabályozásra került önállóan a szemérem elleni bűncselekmények, illetve a meghatározott személyek sérelmére elkövetett emberölés büntette, így tanúsítva a világháború során elkövetett lakosság elleni bűncselekmények, túlkapások és barbár portyázások bűnös jellegét.

A PERMANENS FEJLŐDÉS VÉGNAPJAI, VAGYIS AZ 1948. ÉVI KÓDEX RÖVID UTÓÉLETE

A katonai bűncselekmények áttekintése és összességében való értékelése előtt fontos kiemelni, hogy az 1948. évi kódex, nem követi a korábbi két nagy részre tagolható 1930. évi katonai büntetőtörvény szerkezetét a részek tekintetében, hiszen a katonai bűncselekményeket taglaló második (különös) rész után, a harmadik részben fejt ki, hogy a kódex rendelkezései miként vonatkoznak a rendőrökre, amivel a katona büntetőjogi fogalmának kiterjesztéséhez kiegészítő rendelkezéseket csatol.

Ami a katonai bűncselekmények szabályozása körében bekövetkezett változás létének, vagy nem létének kérdését illeti, úgy gondoljuk, hogy a fenti áttekintésből méltán kiszüremlik az a következtetés, hogy néhány a háború miatti, illetve a kényes politikai helyzetből következő árnya mellett az 1948. évi kódex a fejlődő, újszerű, átgondolt és rendezett szabályozás, valamint a katonai bűncselekmények szabályozásának történelmi kihívásokra reagáló jellege által határozható meg a legjobban és a legkövetkezetesebben. E jellemzésből a történelmi körülmények és az érvényesülésekor már kiteljesedő politikai rendszer figyelmen kívül hagyása esetén nyilvánvalóan a következetes és társadalmi szempontból elfogadható önálló, elkülönült katonai büntetőjog végleges meggyökeresedése következett volna.

Az 1948. évi kódex katonai bűncselekményeket szabályozó rendelkezéseinek összképe ugyanis egy olyan katonai bűncselekmény-katalógust tár elénk, melyben a fegyelem és szolgálati rend ellen ható legtöbb büntetőjogilag releváns cselekmény bűncselekményként jelenik meg, azonban a büntetések terén a kódex már lényegesen racionálisabb, emberségesebb és összességében nézve hiányában van a társadalmi rétegek közti

feszültségeknek táptalajt adó egyoldalú rendelkezéseknek. Azt is mondhatnánk, hogy a '48-as büntetőtörvény egyes felesleges szabályai és néhol zavarólag ható büntetés-hivatkozási rendszere ellenére az önálló és elkülönült katonai büntetőkódex mintájának tekinthető a kor elvárásai szerint, melyből már csak a demokratikus jogállamiság kritériumai szerint szükséges polgári büntetőjoghoz csatoló hídfők hiányoznak, amelyek azonban az adott történelmi kor vonatkozásában nem képezhetik kritika alapját.

A katonai bűncselekmények szabályozása ebben a kódexben, követve az 1930. évi törvény hagyományait és reformtörekvéseit, de levetkőzve annak társadalmi és hatalmi karakterű túlkapasainak zömét, a korszerűség és ésszerűség követelményeinek, valamint a valódi szervezeti elvárásoknak felel meg, melyekre nem vethet józan és racionális elemzés keretei között árnyékot a politikai perek lefolytatása.

Sajnos az utókor szemével már a Rákosi-, majd Kádár-korszakról rendelkezésünkre álló általános ismeretek alapján is tudhatjuk, hogy a '48-as kódex eredményei nem lehettek a történelmi és jogtörténelmi változások erőterében hosszú életűek a szocialista ember- és egyenlőségeszmény populista demagógiájával szemben, mondhatni a történelmi fejlemények kötelező érvénnyel kódolták jogtörténetünk szövedékébe az önálló, elkülönült magyar katonai büntetőjog fejlődésének megtorpedózását.

2.4. A MAGYAR NÉPKÖZTÁRSASÁG BÜNTETŐ TÖRVÉNYKÖNYVE

AZ EGYSÉGES SZABÁLYOZÁSHOZ VEZETŐ ÚT

A Rákosi-éra hatalmi csúcspontja, majd az '56-os szabadságharc és az azt követő megtorlások felé haladó Magyarországon óhatatlanul felerősödtek azok a hangok, melyek már korábban említésre kerültek az 1948. évi LXIII. tv. indoklásában, melyek szerint a katonai igazságszolgáltatásban „bizonyos mértékig osztálybíraskodást véltek felismerni”¹³⁹, valamint amelyek szerint a Visinszkij által megalapozott szovjet jogfelfogással¹⁴⁰ ez az elkülönül jogterület a fennálló hatalom ideológiájával nem összeegyeztethető. Ezen nézetek térnyerése azonban nem egyik pillanatról a másikra, hanem átmenetszerűen történt. Ennek vélelmezhető oka, hogy a hatalom birtokosai el voltak foglalva a rákosi-terror kivitelezésével és nem

¹³⁹ Az 1948. évi LXII. törvény általános indoklása.

¹⁴⁰ „»A szovjet szocialista jog a szovjet szocialista állam által megállapított vagy szankcionált olyan magatartási szabályok (jogszabályok) összessége, amelyek a szovjet nép akaratát fejezik ki, amelyek alkalmazását a szovjet szocialista állam kényszerítő ereje biztosítja, céljuk, hogy a munkásosztálynak és minden dolgozónak hasznos és előnyös rendet és viszonyokat védjék, megszilárdítsák és továbbfejlesszék; további céljuk, hogy a gazdasági rendszerben, az emberek életmódjában és tudatában a kapitalizmus csökevényeit teljesen és véglegesen megsemmisítsék, és a kommunista társadalom fölépítését szolgálják.«” – SZILÁGYI Péter: Szabó Imre szocialista normativizmusa, <http://jesz.ajk.elte.hu/szilagyi16.html>, (letöltés ideje: 2011. március 08.)

szerepelt elsődleges prioritásaik között a katonai büntetőjoggal való leszámolás, már csak azért sem, mert magát a katonai igazságszolgáltatási szervezetet (is) eszközként használták hosszú éveken át, ami „azonban nem lehetett elég indok arra, hogy a katonai büntető-igazságszolgáltatás külön jogforrása továbbra is hatályban maradjon.”¹⁴¹

A folyamat egy Janus arcú intézkedés sorozattal kezdődött, mikor is az 1950. évi 38. sz. törvényerejű rendelettel tovább bővítették a katonai büntetőeljárás hatálya alá tartozók körét, majd „1952-ben a Honvédelmi Minisztérium Igazságügyi Osztályából Igazságügyi Csoportfőnökség lett, s az élére kinevezett új csoportfőnök egyidejűleg a katonai főügyészi teendőket is ellátta.”¹⁴² Még 1952-ben törvényerejű rendelettel terjesztették ki az 1948-as Kbtbk. hatályát a pénzügyőrség tagjaira és egyéb alkalmazottaira. Ekkor, az 1953-as, politikailag is kritikus év kezdetén, érezhető jelentős fordulat a katonai büntetőjog megítélésében, melyről az 1953. évi 13. sz. törvényerejű rendelet tett tanúbizonyságot azzal, hogy a katonai ügyészségeket az egységes ügyészségbe integrálta az 1949-es alkotmánynak megfelelően. Ez volt a különállás felszámolásának előszele, amit aztán szervezeti és jogi értelemben a forradalom és szabadságharc, illetve a megtorlások szakítottak meg, mivel a hatalomnak színes eszköztárra volt szüksége.

Az eszközként való felhasználás a rögtönbíráskodás elrendelésével, majd a megtorlás koncepciók pereivel meg is történt. „Egy 1969. november 11-én, az Igazságügyi Minisztériumban készült statisztika szerint 1956. október 23 – 1958. december 31 között 10.016 személyt ítétek el a polgári és katonai bíróságok politikai okokból. A halálraítéltek száma e szerint 259. volt. De Zinner Tibor történész kutatásai szerint ez utóbbi adat nem pontos, mert a halálra ítétek száma 367 volt, akik közül 152 személyt a katonai bíróságok ítétek halálra.”¹⁴³

Ezt követően a Forradalmi Mukás-Paraszt Kormány 14/1957. sz. rendelete elkezdte a katonai bíróságok számának drasztikus csökkentését, valamint a katonai ügyészségek szabályozásának átalakítását, amivel párhuzamosan a szovjet jogelmélet hatása is egyre meghatározóbbá vált a katonai büntetőjog terén. Ennek szellemében vallotta a kor, hogy „a szocialista katonai büntetőjog osztályjellegéből adódó tartalmát illetően, alapvetően különbözik a burzsoá katonai büntetőjogtól, mivel a dolgozó osztályok érdekeinek és

¹⁴¹ HAUTZINGER Zoltán i.m. 2007. 275. o.

¹⁴² FARKAS Gyöngyi i.m. 2003. 72. o.

¹⁴³ FARKAS Gyöngyi i.m. 2003. 75. o.

akarátának kifejezője, s a szocialista fegyveres erők forradalmi jellegét és rendeltetését védi[...].”¹⁴⁴

A fenti hatásoktól már csak egyetlen lépés választotta el a jogalkotást az elkülönült katonai büntetőjogi jogforrásrendszer felszámolásától. Ez a lépés pedig két tételnek a szintetizálása volt, nevezetesen, hogy a katonai büntetőjog „elkülönített szabályozásának célja [...] a hadsereg szembeállítás a dolgozó néppel”, valamint, hogy „a szocialista jogfelfogás, az egész jogrendszer egységére hivatkozva, átfogó és lehetőleg egységes kódexben történő szabályozást” kívánt meg a dolgozó nép és a szocialista egység és egyenlőség megteremtése érdekében. Ezt a lépést az is indokolta, hogy „az 1950-es évtizedben az akkori büntetőjogi szabályokat az jellemezte, hogy létezett a „szocialista” elveken nyugvó általános rész, [...] továbbá voltak egyrészt a nagyszámú új, az 1945 után alkotott különös részhez tartozó rendelkezések, másrészt a Csemegi-kódex különös részéből még mindig nagy számban hatályban lévő bűncselekményei szabályok.”¹⁴⁵

Ezen szintézis pediglen 1961-re, a Magyar Népköztársaság büntető törvénykönyvének megalkotásával jött létre, mely egységesen szabályozta a polgári és katonai büntetőjogot „arra hivatkozva, hogy a katonákra vonatkozó anyagi büntetőjogi rendelkezések az általánoshoz képest »csak részlegesen eltérő vagy kiegészítő szabályozást igényelnek«, így az »általánostól való mesterkélt különtartása többé nem indokolt.«”.¹⁴⁶ Mindezeket azonban a népi nyilvánosság felé másként képviselte a kor jogászsága és társadalomtudós közössége, egyebek mellett¹⁴⁷ annyiban értelmezve, hogy „a katonákra vonatkozó külön rendelkezések felvételét az indokolja, hogy a fegyveres erők és testületek fegyelmének, harckészültségének erősítése érdekében a polgári életben nem megvalósítható, a társadalomra mégis veszélyesnek minősülő magatartásokat is büntetni kell.”¹⁴⁸

KATONAI BŰNCSELEKMÉNYEK A NÉPKÖZTÁRSASÁG EGYSÉGES KÓDEXÉBEN

Az 1961. évi egységes kódex meglehetősen meglepő és vegyes érzéseket keltő változásokat hozott a katonai bűncselekmények szabályozásában. A Btá. szellemiségét

¹⁴⁴ KOVÁCS Zoltán: A katonai büntetőjog kézikönyve, Zrínyi kiadó, Budapest, 1958, 36.o.

¹⁴⁵ NAGY Ferenc: A magyar büntetőjog általános része, HVG Orac kiadó, Budapest, 2008, 41. o.

¹⁴⁶ KARDOS Sándor i.m. 2003. 168. o.

¹⁴⁷ A társadalomtudomány egy másik területének képviselői a hadsereg és társadalom viszonyáról így írtak az új, egységes kódex hatálybalépése után alig több mint tíz évvel: „Szocializmust építő társadalmunkban a forradalmi átalakulás eredményeként megszűnt a hadseregnek – az antagonisztikus osztálytársadalmakra jellemző – elkülönültsége és zártsága; s a párt közvetlen irányító, ellenőrző szerepe, a hadsereg egyes rétegei alapvető érdekeinek megegyezése; a politikai és szociális antagonizmus hiánya; [...]; a katonai vezetők politikai elkötelezettsége, magatartásuk és vezetési stílusok szigorú politikai, erkölcsi és jogi ellenőrzése kizárják, hogy a katonai szervezet és intézmények öncélúan, bürokratikus funkcionáljanak [...]” MOLNÁR Károly (szerk.): Az egyén és a hadsereg, Zrínyi kiadó, 1975. 5.o.

¹⁴⁸ HABONY János: A katonai bíróság előtt, Zrínyi kiadó, Budapest, 1977. 15.o.

követve számos általános részi változtatás történt, melyek közül talán a legjelentősebb, hogy „kimaradt a törvényből a súlyos eset, mint általános minősítő körülmény, mivel az egységes törvényben az egyes bűncselekmények minősített esetei akár az alanyi, akár a tárgyi oldalon jelentkező konkrét esetek kiemelésével kerültek meghatározásra.”¹⁴⁹ Fontos emellett, hogy fegyelmi kihágás büntetőeljárás során történő elbírálását az új egységes kódex kizárta, míg „az egy évnél nem súlyosabb szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekmények fegyelmi jogkörben történő elbírálását tette lehetővé, ha a büntetés célja ez úton is elérhető.”¹⁵⁰ A mellékbüntetések terén a polgári és katonai mellékbüntetések közti átfedések okán kikerült a rend és díszjelek elvesztése.

Ami a szabályozást általában illeti két meglehetősen érdekes és egyben visszás dolog figyelhető meg. Egyrészt az, hogy a kódex az 1948-as, kissé valóban terjedelmes, szabályozáshoz képest drasztikusan csökkentette a katonai bűncselekmények számát (1948-ban hetvenhat bűncselekményt szabályoztak katonai körben, míg 1961-ben már csak huszonnyolcat). Másrészt az, hogy a kódex az általános részi rendelkezések miatt csak és kizárólag katonai büntettekről szól, vagyis úgy a polgári, mint a katonai büntetőjogban megszüntette a vétségi alakzatot és azokat a katonai büntetőjog vonatkozásában a fegyelmi vétségek csoportjába helyezte át, ami vélelmezhetően egyik oka a katonai bűncselekmények körében történt számaránybeli változásnak.

Mindezeket figyelembe véve kell, hogy áttekintsük a katonai büntettek szabályozását a Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvében, mely a következő rendszert alkotta meg XVII. fejezetében:

I. Cím A katonai szolgálati kötelezettség elleni büntettek

1. Szökés
2. Külföldre szökés
3. Önkényes eltávozás
4. Kibúvás a katonai szolgálat teljesítése alól

II. Cím A függelemsértés

5. Zendülés
6. Parancs iránti engedetlenség
7. Előljáró és szolgálati közeg elleni erőszak
8. Szolgálati tekintély megsértése
9. Bujtogatás

III. Cím Az előljárói büntettek

10. Alárendelt megsértése

¹⁴⁹ KARDOS Sándor i.m. 2003. 168-169. o.

¹⁵⁰ KARDOS Sándor i.m. 2003. 169. o.

11. Visszaélés előjárói hatalommal
 12. Előjárói gondoskodás elmulasztása
 13. Előjárói intézkedés elmulasztása
 14. Ellenőrzés elmulasztása
- IV. Cím A szolgálati büntettek
15. Őrutasítás megszegése
 16. Készenléti szolgálat szabályainak megszegése
 17. Kibúvás a szolgálati feladat ellátása alól
 18. Jelentési kötelezettség megszegése
 19. Visszaélés a szolgálati hatalommal
- V. Cím A harcképességet veszélyeztető büntettek
20. Harchelyzetben elkövetett parancsnoki kötelességszegés
 21. Kibúvás a harci kötelesség teljesítése alól
 22. Harci szellem bomlasztása
 23. Harckészültség veszélyeztetése
- VI. Cím A nemzetközi hadijogot sértő büntettek
24. Polgári lakosság elleni erőszak
 25. Harctéri fosztogatás
 26. Fegyverszünet megszegése
 27. Hadikövet elleni erőszak
 28. Durva bánásmód hadifogollyal szemben

Ami a rendszert egészében illeti, azt mondhatjuk, hogy a cselekmények számának csökkenését egyrészt a vétségi alakzat megszüntetése, másrészt a máshol szabályozandó cselekmények eredeti szabályozási körükbe való visszatétele, harmadrészt a duplumok megszüntetése, negyedrészt pedig az egyes cizellált szabályozások (kincstári anyaggal kapcsolatos cselekmények) felszámolása idézte elő.

Az egyes már ismert cselekmények szabályozásában a változások messze nem tekinthetők forradalminak, csupán a jogalkotó igyekezett több cselekményt egyes hasonlóságai okán egy-egy büntettbe tömöríteni, aminek az eredménye meggyőződésünk szerint a katonai büntetőjog 1948-ra megtapasztalt cizellált és kiforrott szabályozásának elhagyása, illetve egyes normák összetéveszthetőségének előidézése¹⁵¹ lett.

Jól látható, hogy csorbát szenvedtek például az alárendeltek számára garanciát biztosító normák, valamint hogy összeolvasztották a nemzetközi hadijogot sértő cselekményeket és a megszállt terület lakossága ellen elkövetett cselekményeket, illetve sutba dobták több cselekmény kimunkált szabályozását (például zendülés) és helyette a hidegháború ideologizált

¹⁵¹ Lásd bővebben: Kibúvás a szolgálati feladat ellátása alól, in: MÁTYÁS Miklós (szerk.): Katonai büntetőjogi döntvénytár, bírósági határozatok 1973. január – 1978. október, Közgazdasági és jogi könyvkiadó, Budapest, 1979. 321-322. o.

követelményeinek megfelelő címek alá tömörítettek egyes cselekményeket (harcképességet veszélyeztető büntettek).

Nyilván nem állítható egyoldalúan, hogy a kódex valamiféle ideológiai kényszer okán effektíve lerombolta a katonai büncselekmények kiforrott szabályozási rendszerét, hiszen lehetséges például, hogy a zendülés szabályainak leépítése mögött az a tényszerűség állt, hogy a zendüléssel kapcsolatos esetek száma minimalizálódott. Azt azonban ezek kapcsán mindenképp elmondhatjuk, hogy a vétségi alakzatok megszüntetésével a széles spektrumú fegyelmi hatáskörbe utalást valósították meg, mely messzemenőig ellene hatott a szolgálati rend bírói úton történő megvédésének, s teret engedett a parancsnoki önkénynek, illetve a bűnös magatartások alakulati és testületi presztízs okán történő elkendőzésének.

Mindezek mellett fontos kiemelni, hogy bár a megmaradt büncselekmények szabályozása körében nem észlelhetünk jelentős, fordulatszerű változást, illetve újítást, a büntetések terén szigorodás tapasztalható, hiszen a megközelítőleg harmadára csökkent büntetendő magatartás körében a halálbüntetések száma közel azonos maradt, míg a szabadságvesztés büntetések mértéke rendre megnövekedett. A büntetési tételek megváltozása mellett az egyes passzusok gyakorlati érvényesülése, elvi értelmezése is meglehetősen szigorrról tanúskodik¹⁵². Ezen változások pedig messzemenőig visszalépésként értékelhetők, hiszen akár az '56-ban átállta katonai alakulatok, akár a szocialista rend lehető leghathatósabb védelmének ideologizált taktusa indokolta, paradox módon bontotta meg a polgári büntetőjoghoz való közeledést az attól való büntetések körében érezhető anakronisztikus eltávolodással.

Ugyancsak anakronisztikusnak tűnik a harci szellem bomlasztása körében a „kishitűséget szít” megfogalmazással az 1855. évi kódexből ismert elkendőzési kötelezettség visszacsempészése, ami élesen ellene hat az egyenlőség, illetve a kizárólag a katonai szolgálat különlegességei okán szükséges mértékű eltérés koncepciójának, ahogyan a büntetési tételek körében tapasztalható túlzó eltávolodás is, hiszen a katonai büntettek körében előirányzott büntetési tételek az esetek többségében csak a legsúlyosabb polgári büncselekményeknél merültek fel ebben a kódexben.

Összességében tehát azt kell mondanunk, hogy az első egységesítő kódex meglehetősen kártékony volt a katonai büntetőjogra, illetve a katonai büncselekmények szabályozására nézve, aminek egyik alapját a kódex egészére kiható kizárólagosan büntetési alakzatot ismerő

¹⁵² Lásd például a zendülés szabályaihoz fűzött Legfelsőbb Bírósági elvi határozatokat, miszerint (1) a zendülés büntette ellenséges célzat nélkül is megvalósítható, (2) bármely szolgálati kötelességet megállapító norma Btk 316. § szerinti áthágása megvalósíthatja a zendülést, (3) a szolgálati rend ellen irányuló ellenszegülés nyílt, ha azt akár egyetlen katonai is érzékeli, aki nem kell, hogy előjáró, vagy feljebbvaló legyen. Bővebben: Zendülés in: SZIJARTÓ Károly (szerk.): Katonai Büntetőjogi Döntvénytár, bírósági határozatok, Táncsics kiadó, Budapest, 1973, 157-158. o.

szemlélet, másik alapját pedig ezzel párhuzamban a fegyelmi elbírálási kör szinte maximalizált kiterjesztése képezte. Ezen elhibázott alapra aztán a részben bevált és kiforrott, de számos helyen megbontott felépítményt olyan büntetési tételekkel egészítették ki, illetve olyan részletnek tűnő módosításokkal látták el, melyek újabb csapást mértek a polgári büntetőjog felé történő ésszerű közeledésre, s nem hogy enyhítették volna a még enyhíthető különbségeket, inkább súlyosították azokat. Ilyen jellegkép mellett nyilván várható volt, hogy az 1961. évi kódex messze nem válhatott olyan hosszú életűvé, mint például a Csemegi-kódex.

2.5. MÁIG HATÓ SZABÁLYOZÁS: AZ 1978. ÉVI IV. TÖRVÉNY

AZOK A HETVENES ÉVEK, AVAGY ÚJ BÜNTETŐJOGI MECHANIZMUS?

A szocialista berendezkedés konszolidációja, valamint a társadalomban és gazdaságban is végbemenő változások a büntetőjog területét sem kerülték el, amit meggyőződésünk szerint különösen indokolt az 1961. évi kódex hiányosságainak és kritizált megoldásainak sora.

„A büntetőjog korszerűsítésére irányuló törekvések szükségessé tették az addigi jogfejlődést összegző és továbbfejlesztő új Btk. megalkotását. E cél realizálása érdekében 1974. őszén indult meg az új kódex előkészítése[...].”¹⁵³ Nyilván ekkor már elkendőzhetetlen volt annak felismerése, hogy „az 1961. évi Btk. ellentétes tendenciákat hordozott. Egyrészt bizonyos területeken növelte a büntetőjogi repressziót, másrészt [...] a történelmi és jogalkalmazási tapasztalatok egyaránt az egyes jogintézményeket túlzottan leegyszerűsítő megoldások ellen, a differenciáló szemlélet mellett szóltak.”¹⁵⁴

Az előkészületek során tehát a túlzó leegyszerűsítés és az önellentmondások felszámolása, az egységes tendencia szerinti, differenciált és letisztult szabályozás óhaja került a szocialista büntető jogalkotás középpontjába. E törekvést tovább erősítették a '70-es évek bűnözés szerkezetében beállt változások, melyekre akkor csak időleges és hiánypótlónak szánt válaszokat tudott adni a jogalkotás például a „különösen veszélyes visszaeső”, vagy a „szigorított őrizet” 1920-as évek szigorított dologházára némileg emlékeztető intézményének büntetőjogba történt iktatásával.

Az új Btk. megalkotásához vezető út következő lépése a politikai vezetői szint azon véleményváltása volt, mellyel lényegében elismerték az újabb tudományos koncepciókat és belátták, hogy a bűnözés olyan komplex társadalmi jelenség, melynek kezeléséhez komplex, tehát büntetőjogi és szociálpolitikai és szervezeti válaszokat kell egységes koncepció mentén adni.

Ezen egységes koncepció részévé vált az 1978. évi IV. törvény, mely kapcsán a kor szakirodalma lejegyzí, hogy „a kodifikáció hasznosította mindazokat a tapasztalatokat és eredményeket, amelyeket a jogalkalmazói gyakorlatból, valamint a hazai és a külföldi jogtudományból meríteni lehetett.”¹⁵⁵

KATONAI BŰNCSELEKMÉNYEK SZABÁLYOZÁSA 1978-BAN

Az 1978-as Btk. katonai bűncselekményeket szabályozó XX. fejezetéről első megközelítésben azt lehet elmondani, hogy tovább erősítette a büntetni rendelt magatartások számának csökkentését. Ez az állítás azonban csak a címek száma alapján helytálló. Egyrészt azért, mert a kódex visszavezette a

¹⁵³ NAGY Ferenc i.m. 2008. 42. o.

¹⁵⁴ GÖRGÉNYI Ilona, GULA József, HORVÁTH Tibor, JACSÓ Judit, LÉVAY Miklós, SÁNTHA Ferenc, VÁRADI Erika: Magyar büntetőjog általános rész, Complex kiadó, Budapest, 2007, 57. o.

¹⁵⁵ BÉKÉS Imre, FÖLDVÁRI József, GÁSPÁR Gyula, TOKAJI Géza: Magyar büntetőjog általános rész, BM könyvkiadó, Budapest, 1980, 48. o.

vétségi alakzatot, másrészt mert az egyes címek alá tartozó konkrét normák szabályozási megoldásai révén a magatartások spektruma növekedett az 1961-es kódex szabályaihoz mérten.

Nem mondhatjuk azonban azt, hogy a cselekmények illetően szabályozási tendenciája a fegyelmi hatáskör keskenyebbé, korlátozottabbá tételét eredményezte volna. A kódex hatása pontosan ellentétes volt ezzel az elvárással és tovább szélesített a parancsnokok fegyelmi hatáskörét, kiterjesztve azt a három évet meg nem haladó szabadságvesztéssel büntetendő büntettek némelyikére és a vétségekre úgy köztörvényes, mint katonai bűncselekmények tekintetben.

Amit a kódexről pozitíve mindenképp el kell mondani, az a szabályozás letisztultsága, következetessége és az általános és különös rész tagolásnak megfelelő felosztása, melyben következetesen az egyes részek utolsó szegmensében kerültek elhelyezésre a katonákra vonatkozó szabályozások.

Az 1978. évi büntető törvény a következő rendszerben szabályozta a katonai bűncselekményeket.

I. cím A szolgálati bűncselekmények

1. Szökés
2. Önkényes eltávozás
3. Kibúvás a szolgálat alól
4. A szolgálat megtagadása
5. Kötelességzegés szolgálatban
6. Szolgálati feladat ellátása alóli kibúvás
7. Jelentési kötelezettség megszegése
8. Szolgálati visszaélés

II. cím A függelemsértés

9. Zendülés
10. Zendülés megakadályozásának elmulasztása
11. Parancs iránti engedetlenség
12. Elöljáró vagy szolgálati közeg elleni erőszak
13. Szolgálati tekintély megsértése
14. Bujtogatás

III. cím Az előjárói bűncselekmények

15. Alárendelt megsértése
16. Elöljárói hatalommal visszaélés
17. Elöljárói gondoskodás elmulasztása
18. Elöljárói intézkedés elmulasztása
19. Ellenőrzés elmulasztása

IV. cím A harcképességet veszélyeztető bűncselekmények

20. Harckészültség veszélyeztetése
21. Parancsnoki kötelességzegés
22. Kibúvás a harci kötelesség teljesítése alól
23. Harci szellem bomlasztása

A szabályozás rendszeréből és az egyes bűncselekmények megnevezéséből már jól érezhető, hogy az első megközelítésben negatívan jellemezhető kódex mégis jelentős változásokat idézett elő 1961-hez képest és talán mondhatjuk – a szocialista jogi gondolkodás viszonylatában – hogy a katonai bűncselekmények szabályozásának szekerét újra a fejlődés és racionalitás irányába fordította.

Jól láthatjuk, hogy a nemzetközi hadijog megsértéséből adódó cselekmények teljes egészükben kikerültek a katonai bűncselekmények köréből, ahogy azt is láthatjuk, hogy komoly változások történtek még a döntően ideológiai meghatározottságú harcképességet veszélyeztető bűncselekmények körében is, ahogy szinte minden más cím alatt.

Megalkotásra került a kódexben például a kötelességzegés szolgálatban bűncselekménye, mely az 1948-as szabályozási séma elhagyása után hiánypótlónak tekinthető, valamint fontos leszögezni, hogy az egyes cselekmények körében is érezhető az ideológiai meghatározottság enyhülése. (Megszűnt például önálló cselekményként a külföldre szökés, mely nyilván a megtorlások időszakának dezertálási hullámai okán vált önállóvá 1961-ben, és a szökés körében került szabályozásra, mint annak egy esete.)

Ami a büntetési tételeket illeti, a kódex közeledett a polgári büntetések felé, nyilván megtartva a katonai körülményekből adódó többlétszorigot a büntetési tételek szélső értékeinek meghatározásánál. Kiemelendő e körben, hogy a kódex közel egy ötöddel csökkentette a halálbüntetés kiszabhatóságának eseteit 1961-hez képest, ami nyilván a politikai helyzet konszolidálódására is visszavezethető.

Összességében a kódexről azt kell és lehet elmondani, hogy bár meggyőződésünk szerint nem a megfelelő (1948-as) mintához tért vissza fejlesztő szándékkal, mégis az újszerű szabályozási koncepció és szellem elvárásainak megfelelően egy racionálisabb és elfogadhatóbb szabályozást teremtett. A katonai bűncselekmények szabályozása ezzel egy elfogadható, bár véleményünk szerint több ponton hiányos rendszerbe került. Elfogadhatatlan sajátossága volt azonban az 1978. évi IV. törvénynek a fegyelmi hatáskör alig korlátozottá szélesítése, mely nyilván a Néphadsereg kötelékében elkövetett cselekmények „házon belüli”, „csendes” elintézése miatt volt szükséges ezzel erősítendő a Néphadsereg ázsióját. A kódexről alkotott összkép a katonai bűncselekmények tekintetében tehát az, hogy egy ilyen szabályozás csak a jogállamiságot érvényre nem juttató pártállam idején volt elfogadható.

Az 1978-ban megalkotott kódex az 1989-es átmenet hatásait nem kerülhette el, különös tekintettel a fentebb tett kritikus pontokra tekintettel. Ezek a változások több lépcsőben érték el a kódexet, melyet számos alkalommal módosítottak napjainkig.

„Az 1989. évi XXV. törvény alkotmányos elvekre hivatkozva megszüntette a köztörvényi vétség fegyelmi jogkörben történő elbírálásának lehetőségét, és a Btk. 18. §-át is hatályon kívül helyezte, így ezt követően megrovás helyett sem lehetett fegyelmi eljárást lefolytatni.”¹⁵⁶ Ezt követően 1995-ben a katonai bűncselekmények tekintetében is visszavágták a parancsnoki jogköröket.

1978-tól lényegében éveken át változások követték egymást a katona fogalmát és a katonai eljárás hatályát illetően¹⁵⁷, majd a kilencvenes évektől fokozatosan visszaszorításra került a katonai igazságszolgáltatás ügyészi¹⁵⁸ és bírói¹⁵⁹ ága is. Vissza-visszatérő vita tárgyát képezte a katona fogalmának kérdése, valamint a 2000-es évek második felétől egy esetleges újbóli elkülönült katonai büntetőjogi szabályozás kialakítása¹⁶⁰, mely kérdés azonban máig nem jutott nyugvópontra, sőt a katonai büntetőjog és igazságszolgáltatás kérdése kapcsán a legszélsőségesebb koncepciókról lehet időről-időre hallani.

Mindezek ellenére célszerű a XX. századi szabályozás áttekintésének zárásaként áttekintést adni a katonai bűncselekmények hatályos szabályozásáról, megalapozandó egy generális értékelést az elmúlt hosszú évszázad változásairól. A jelenlegi szabályozási rendszer a következők szerint épül fel:

I. cím A szolgálati bűncselekmények

1. Szökés
2. Önkényes eltávozás
3. Kibúvás a szolgálat alól
4. A szolgálat megtagadása
5. Kötelességszegés szolgálatban
6. Szolgálati feladat ellátása alóli kibúvás
7. Jelentési kötelezettség megszegése
8. Szolgálati visszaélés

II. cím A függelemsértés

¹⁵⁶ KARDOS Sándor i.m. 2003. 172. o.

¹⁵⁷ Bővebben lásd: MÉSZÁROS László: A katonai büntetőeljárás hatásköri szabályainak változásai, *Ügyészek lapja*, 2006. 6. szám. 13-18. o.

¹⁵⁸ Bővebben lásd: ETTIG Antal: A katonai ügyészi szervezetről, *Ügyészek lapja*, 2006.6. szám, 5-12. o.

¹⁵⁹ Bővebben lásd: HAUTZINGER Zoltán i.m. 2010. 156-159. o.

¹⁶⁰ Lásd: KONDOROSI Ferenc: A büntetőjogi kodifikáció és a börtönügy időszerű kérdései, <http://www.bvop.hu/download/bsz0602-kodifikacio.pdf/bsz0602-kodifikacio.pdf>, (letöltés ideje: 2010.12.09.)

9. Zendülés
10. Zendülés megakadályozásának elmulasztása
11. Parancs iránti engedetlenség
12. Előjáró vagy szolgálati közeg elleni erőszak
13. Szolgálati tekintély megsértése
14. Bujtogatás

III. cím Az előjárói bűncselekmények

15. Alárendelt megsértése
16. Előjárói hatalommal visszaélés
17. Előjárói gondoskodás elmulasztása
18. Előjárói intézkedés elmulasztása
19. Ellenőrzés elmulasztása

IV. cím A harcképességet veszélyeztető bűncselekmények

20. Harckészültség veszélyeztetése
21. Parancsnoki kötelességszegés
22. Kibúvás a harci kötelesség teljesítése alól
23. Harci szellem bomlasztása

A rendszer áttekintéséből jól láthatjuk, hogy az az 1978-as szabályozás cselekményeit tartotta meg, ami azért is furcsa, mert 1978 óta megszűnt a sorkötelességen alapuló hadsereg és végbe ment haderőreformmal átalakult egy önkéntességen nyugvó kisebb haderővé. Furcsa a szabályozás jellege azért is, mert időközben újfajta bűnös magatartásokkal kellett szembenézni, melyek a pártállami időszakban nem kerültek ki a köztudatba. Ilyen például az egymást érő korrupciós és hivatali státusszal való visszaélések szervezeten megvalósított jelensége. S mindezen elgondolkodtató jellemzőket csak tovább erősíti, hogy a normaszövegben is kis számú változás történt, eltekintve a büntetési tételek általános megváltoztatásával járó büntetésekben történt változásoktól.

Ami az egyes cselekmények szabályozását illeti a változás példáiként felhozható cselekményeknél tapasztalhatjuk a demokratikus berendezkedés és az alkotmányos büntetőjog által indokolt enyhébb rendelkezéseket, illetve módosításokat, így például az önkényes eltávozás szabályainál a távollét idejének megnövelését, illetve a fenyítés és a büntetőjog viszonyának beiktatását az önkényes eltávozás szabályai közé.

A kötelességszegés szolgálatban eseténél észlelhetjük, hogy a normaszöveg kiegészítésre került a legjellemzőbb bűnös magatartásokkal, így az elalvással és ittas állapotba kerüléssel, mely nyilvánvalóan a norma címzettjei felé tett rejtett értelmező gesztus volt a jogalkotó részéről, mely a joggyakorlat egységességére is hatást gyakorolt.

Ezen példákön felül azonban a mai szabályozás a bñncselekmények tekintetében nem mutat fel érdemi újítást 1978-hoz képest, ami azonban nem azt jelenti, hogy nincs szükség érdemi módosításra, inkább azt, hogy a jogalkotók jogpolitikai prioritásaik közül kivették a katonai büntetőjog kérdését, melyet aztán részben idejétmúltsága miatt támadnak.

3. FEJEZET

A JÖVŐ LEHETSÉGES ÚTJA KATONAI BÜNTETŐJOGUNK XX. SZÁZADI FEJLŐDÉSÉNEK ÁTTEKINTÉSE ALAPJÁN

A katonai bűncselekmények szabályozástörténetének fenti végigkísérése után azt a következtetést vonhatjuk le, hogy hazánk katonai büntetőjogának önállósodásával előbb 1930-ban, majd 1948-ban egy permanens fejlődési folyamat valósult meg, mely az adott kor követelményeinek egyre nagyobb mértékben megfelelvén, a polgári büntetőjog elveihez és elvárásaihoz közeledve teljesítette ki a katonai bűncselekmények szabályozását oly módon, hogy abban megtartotta a szükséges specialitásokat és igyekezett valóban a megcélzott szervek rendjének, fegyelmének és működésének fenntartását garantálni.

Sajnálatos persze, hogy az 1930-as kódexet nagyobb, míg az 1948-as szabályozást már csak kisebb mértékben, de mégis terhelték a kor katonai körök által kiváltott túlzó rendelkezései, büntetési tételei, melyekkel kapcsolatban le kell szögezni, hogy azok részben a polgári büntetőjog tendenciáin, részben pedig a megélt háborúk élményein alapultak.

Ezen kódexeket követően a szovjet típusú szabályozás következett, mely egyrészt háttér fordított a korábbi fejlődés átütő sikereinek, másrészt pedig ideológiai okokból felszámolta a szabályozás különállóságát és politikai okokból lerontotta azt, hiszen egyre szélesebb körben adott teret a bűncselekmények igazságszolgáltatás elől való elkendőzhetőségének, illetve az igazságszolgáltatás és büntetőjog szovjet típusú eszközként történő felhasználásának.

Jól láthatjuk tehát, hogy az 1961-es, majd 1978-as szabályozás nem valamiféle fejlődési szint okán egységesítette a büntetőjogot, hanem ideológiai okokból, a szocialista egyenlőség és az osztályjellegűség felszámolásának propagálására, amivel párhuzamban talán kasztosabbá és osztályjellegében erősebbé tette a haderőt, mint az valaha is volt a büntetőjog tekintetében.

Ami mindebből napjainkig hatóan következik, az az, hogy a katonai büntetőjog szabályozásának reformja, a katonai bűncselekmények szabályozásának szükséges revíziója kellő mértékben nem történt meg 1989 után. Helyette a katonai büntetőjog és büntető igazságszolgáltatás megbélyegzése, a pártállami időkben történt torziók miatti okolása és megítélése valósult meg, aminek következménye – akárcsak a rendőrség és a hadsereg tekintetében – az intézményi rendszer leépítése és a populista politikai támadások sorozata lett, meggyengítve ezzel a társadalmi megítélést és egyben az állam funkcionalitásának biztosítását, kiváló táptalajt teremtve egyúttal az új típusú, szervezett korrupciós bűncselekményeknek.

A rendszerváltozás óta tehát az ideologizált és politikailag determinált szabályozási séma helybenhagyása zajlik, illetve a katonai bűncselekmények szabályozásának oly módon való figyelmen kívül hagyása, melynek eredménye, hogy 1978 óta jelentékeny változás nem tapasztalható, valamint az, hogy a szabályozás nem reagált sem a sorkötelesség megszűnésére, sem a haderőreformra, sem pedig a büntetőjogi értelemben vett katonák körében egyre-másra felszínre törő és a polgári büntetőjog eszközeivel már kordában nem tartható bűncselekményeire, túlkapásaira.

A jövő útja tehát meggyőződésünk szerint a katonai büntetőjogi szabályozás Hautzinger Zoltán által is vallott elkülönült de integrált Katonai Büntetőkódexben való szabályozása, valamint a katonai bűncselekmények szabályozásának újra gondolása, korszerűvé tétele.

E körben szükségesnek tartjuk, hogy a katonai bűncselekményeket két nagy csoportba soroljuk, a békeidőben, jelenlegi szervezeti keretekben elkövethető bűncselekményekre és a harci zónában, háborúban, illetve rendkívüli jogrendben elkövethető, mondhatni „rendkívüli” katonai bűncselekményekre.

Utóbbi csoportban számos a jelenlegi szabályozásban fellelhető és a Néphadsereg méreteire szabott norma helyet kapna, különösen a harci szellemre és harckészültségre vonatkozó szabályok, a szökéssel és a sorozással szükségessé váló egyéb klasszikus szabályok, valamint a nemzetközi kötelmekből adódó speciális missziós igények szerinti normák.

Az előbbi kategóriába viszont szükségszerű lenne egyrészt a szolgálati, illetve hivatali hatalommal való visszaélés, másrészt a korrupciós cselekmények, harmadrészt pedig a professzionális és modern katonai hivatásokból fakadó kötelezettségekkel és elvárásokkal kapcsolatos újszerű bűncselekmények szabályozása, melyek többsége jelenleg a polgári bűncselekmények körében, mint hivatali cselekmények vannak szabályozva. Meggyőződésünk szerint azonban a korrupció elharapódzása, a hivatali hatalommal való visszaélés és a további újszerű, vagy korábban a nyilvánosság részéről meg nem szokott cselekmények nem kezelhetők pusztán a felderítő és elhárító szervek intézményi fejlesztésével. Az eredményes fellépéshez szükséges egy a rendszer egészét lefedő szabályozást kialakítani.

Akkor tehát, amikor korrupcióellenes intézkedéseket, illetve a Rendőrség, Honvédség és más fegyveres testületek presztízsének helyreállítását határozza el Magyarország, szükségszerű elgondolkodni azon, hogy a felderítés és elhárítás intézményein túl, végre a történelmi tapasztalatokat és hagyományokat is figyelembe véve, úgy az anyagi jogi, mint az eljárásjogi és szervezeti keretek tekintetében megerősítésre kerüljenek azok a speciális –

katonai – intézmények, melyek megfelelő hatáskörök, források és szabályozók birtokában többletgaranciát biztosítanak az állam és a társadalom, de a terheltek számára is.

Meggyőződésünk tehát, hogy az a felfogás, miszerint a szolgálattal összefüggésben megvalósított korrupciós, vagy korrupciós jellegű, illetve hatalmi visszaélésen és többletjogosítványok jogellenes gyakorlásán alapuló bűncselekményekre nézve elégségesek a polgári bűncselekményekre alkotott szabályok, téves. Ennek oka egyrészt a fegyveres testületek speciális funkcióiban és többletjogosítványaiban, másrészt ezek állami és társadalmi jelentőségében, illetve az e jelentőséghez kapcsolódó felelősségben ragadható meg. Úgy véljük a jövő útja ezért az 1948-as kódex racionális, korszerűsített és több ponton felülvizsgált szabályozási szellemének, illetve a hasonló külföldi tapasztalatok felhasználásának érvényesítésében rejlik, lehetőség szerint egy önálló, integrált ágazati kódex keretei között, mely magában foglalja a sajátos anyagi, eljárásjogi és végrehajtási normákat is.

Ezt a koncepciót meggyőződésünk szerint a nemzetközi kitekintés is megerősíti, hiszen Kovács Tamás akkor katonai főügyész, későbbi Legfőbb Ügyész már 1998-ban rögzítette körültekintő kutatómunka eredményeként, hogy „téves alapfeltevés az, hogy a jogfejlődés a katonai igazságszolgáltatás megszüntetéséhez vezet, ilyen fejlődési tendencia ui. nem mutatható ki. Ezzel szemben az állapítható meg, hogy történelmi, politikai okok játszottak döntő szerepet abban, hogy bizonyos európai országokban nincs, vagy nem a mi fogalmaink szerinti formában van katonai igazságszolgáltatás.”¹⁶¹ Fontos e körben még figyelembe venni, hogy az idézett munkában az is ismertetésre került, hogy ahol megszüntették a katonai bíraskodást, ott is felemás módon tették ezt, mivel e cselekmény

- (a.) háború idejére nem terjedt ki,
- (b.) nem járt a katonai bírósági szervezet teljes felszámolásával,
- (c.) a rendes bíróságoknál szakosodást idézett elő a speciális kérdések és viszonyok okán,
- (d.) a katonai bíraskodási szervezet megszüntetésével a parancsnoki jogkör jogállamiságot sértő mértékű kiterjedésének veszélye került látótérbe.

Hasonlóan fontos nemzetközi tapasztalat, hogy a Magyarország által rendre példaadónak tekintett nyugati államok közül többnek van saját katonai igazságszolgáltatási szervezete és katonai büntetőjogi kódexei,¹⁶² melyek közül különösen kiemelendőnek tartjuk például a német Wehrstrafgesetz létét, melyhez elkülönült eljárásjog nem, sajátos szervezeti

¹⁶¹ KOVÁCS Tamás: A katonai igazságszolgáltatás szervezeti és eljárásjogi megoldásaival kapcsolatos nemzetközi tapasztalatok, in: Kriminológiai és kriminalisztikai tanulmányok XXXV., Országos Kriminológiai és Kriminalisztikai Intézet, Budapest, 1998, 382. o.

¹⁶² Bővebben lásd: KARDOS Sándor: Kitekintés a katonai büntetőjog nemzetközi szabályozására, <http://www.debreceniitlotabla.hu/doc/bunteto/Kardos/KatonaiBuntetojogNemzetkoziVonatokozasai.pdf> (letöltés ideje: 2011.02.13.)

megoldások pedig a bírósági rendszer egészével összhangban társulnak. Hasonlóan fontos az önálló svájci Militärstrafgesetz¹⁶³, valamint az amerikai Uniform Code Military Justice (UCMJ) melyhez talán a világ egyik legsajátosabb katonai igazságszolgáltatási struktúrája párosul¹⁶⁴, amit természetesen meghatároz az amerikai haderő jellege, feladatai és mérete is, de jelentős mértékben a társadalmi, történeti hagyományok is.

Ha mindezen áttekintéseket és észrevételeket, illetve az integrált, különálló katonai büntetőkódex gondolatára tett indítványt a jövőben szabályozandó katonai bűncselekmények felsorolásával kívánjuk lezárni, a magunk részéről a következőket javasolnánk átgondolásra amerikai, német és svájci mintákat, valamint hazánk katonai büntetőjogi hagyományait figyelembe véve.

1. Szökés
2. Feljelentés elmulasztása
3. Önkényes eltávozás
4. Kibúvás a szolgálat alól
5. A szolgálat megtagadása
6. Kötelességszegés szolgálatban
7. Szolgálati feladat ellátása alóli kibúvás
8. Öncsonkítás
9. Jelentési kötelezettség megszegése
10. Igaztalan szolgálati jelentés tétele
11. Zendülés
12. Zendülés megakadályozásának elmulasztása
13. Parancsmegtagadás
14. Parancs teljesítésének elmulasztása
15. Együttműködés függelemsértés elkövetésére
16. Elöljáró vagy szolgálati közeg elleni erőszak
17. Elöljáró vagy szolgálati közeg fenyegetése
18. Szolgálati tekintély megsértése
19. Bujtogatás
20. Bántalmazás előljáróként
21. Alárendelttel szembeni megalázó bánásmód
22. Utasítási joggal való visszaélés

¹⁶³ Mellyel kapcsolatban kiemelendő, hogy a svájci katonai büntetőjogi szabályozás már az 1930:2. törvénycikk megalkotásánál is példaként állt a magyar jogalkotás előtt, ahogy az is, hogy köztudomású Svájc semlegessége és közismert ennek okán katonai szervezetének jellege is, mégis tart fenn önálló kódexet a kérdés rendezésére, melyet főként hagyományainak tudhatunk be és a józan jogalkotói észrevételnek, miszerint a speciális viszonyokhoz ilyen szabályozás szükséges, mely a társadalom történeti szövedékének is megfelel és a hagyományok tiszteletének és megidézésének egyik alapját is adja.

¹⁶⁴ Bővebben lásd: HAUTZINGER Zoltán: Katonai jogászok képzése és működése az Amerikai Egyesült Államokban, http://www.hm.gov.hu/hirek/kiadvanyok/kutatas/doktorandusz/dr._hautzinger_zoltan_hataror_alezredes, (letöltés ideje: 2005.09.21.)

23. Jogellenes cselekményre rábírás
24. Szolgálati panasz elnyomása
25. Visszaélés fegyelmi jogosítványokkal
26. Szolgálati tekintéllyel visszaélés szexuális cézzattal
27. Szolgálati felügyelet körében elkövetett mulasztás
28. Szolgálati visszaélés
29. Szolgálati viszonyból származó befolyással üzérkedés
30. Szolgálatlall összefüggő vesztegetés
31. Szolgálatlall összefüggő vesztegetés feljelentésének elmulasztása
32. Visszaélés szolgálatlall összefüggő korlátozott terjesztésű, bizalmas, titkos, szigorúan titkos adattal
33. Az igazságszolgáltatás befolyásolása szolgálati viszony igénybevéttelével
34. Az igazságszolgáltatási tevékenység akadályozása, megnehezítése
35. Utasítási jogkörrel kapcsolatos megtévesztés, illetve annak jogtalan megszerzése, vagy gyakorlása
36. Büntetőeljárásban közreműködés elmulasztása
37. Feladatellátással összefüggésben álló személy sérelmére elkövetett bűncselekmények (e körben többek között: Bántalmazás szolgálat teljesítése körében, Becsület csorbítása szolgálat teljesítése során, Kényszerítés szolgálati feladat ellátása idején, Kényszervallatás szolgálati feladat teljesítése körében, stb.)
38. Jogtalan fegyverhasználat
39. Harckészültség veszélyeztetése
40. Mozgósítás akadályozása
41. Parancsnoki kötelesség szegés
42. Kibúvás harci kötelesség teljesítése alól
43. Harci szellem bomlasztása

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. BÉKÉS Imre, FÖLDVÁRI József, GÁSPÁR Gyula, TOKAJI Géza: Magyar büntetőjog általános rész, BM könyvkiadó, Budapest, 1980.
2. BONTS Gyula: A katonai büntető törvénykönyv és eljárás revisiójának kérdéshez, Magyar Jogászegyleti Értekezések VII. kötet 9. füzet, Budapest, 1891.
3. CZIÁKY Ferenc: A magyar katonai büntető és fegyelmi jog ezeréves története, Dunántúl Kiadó, Budapest, 1924. 7.
4. DANSBY Mickey R., STEWART James B., WEBB Schuler C.: Managing diversity in the military, Transaction Publisher, New Brunswick (U.S.A.) – London (U.K.), 2001, 393. o. (saját fordítás alapján)
5. ETTIG Antal: A katonai ügyészi szervezetről, Ügyészek lapja, 2006.6. szám
6. FARKAS Ádám: Az első önálló magyar katonai büntető törvénykönyv megalkotásának története, in: Optimi Nostri, Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar, (Universitas-Győr Nonprofit Kht.) Győr 2009. 114.
7. FARKAS Gyöngyi (szerk.): A Hadtörténelmi Levéltár katonai igazságügyi szerveinek, iratainak repertórium 1802-1991, Hadtörténelmi Levéltár, 2003, Budapest.
8. FINKEY Ferenc: A magyar anyagi büntetőjog jelen állapota, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1923.
9. FISICHELLA Domenico: A politikatudomány alapvonalai, Osiris kiadó, Bp., 2004., 47.
10. FÖLDVÁRI József: Magyar büntetőjog általános rész, Osiris Kiadó Bp. 2002.
11. GÖRGÉNYI Ilona, GULA József, HORVÁTH Tibor, JACSÓ Judit, LÉVAY Miklós, SÁNTHA Ferenc, VÁRADI Erika: Magyar büntetőjog általános rész, Complex kiadó, Budapest, 2007.
12. GUILD Elspeth: Mikor bűncselekmény a háború, L'Harmattan kiadó, Budapest, 2009.
13. HABONY János: A katonai bíróság előtt, Zrínyi kiadó, Budapest, 1977.
14. HAUTZINGER Zoltán: A büntető eljárásjog alapelveinek hatása a katonai büntetőeljárásra, Miskolci Jogi Szemle 4. évfolyam (2009.) 1. szám, 43-62. o.; HAUTZINGER Zoltán i.m. 2010. 21-36.
15. HAUTZINGER Zoltán: A katonai büntetőjog fogalma és forrásai, Hadtudomány, 2008. elektronikus szám, http://mhtt.eu/hadtudomany/2008/2008_elektronikus/2008_e_3.pdf (letöltés ideje: 2009.09.12.)
16. HAUTZINGER Zoltán: A katonai büntetőjog határterületei, Jogelméleti Szemle 2009/2. szám, <http://jesz.ajk.elte.hu/hautzinger38.mht> (letöltés ideje: 2010. 12. 09.)
17. HAUTZINGER Zoltán: A katonai büntetőjog rendszertana, AndAnn, 2010, Pécs.
18. HAUTZINGER Zoltán: A magyar katonai büntető igazságszolgáltatás története, Jogtudományi Közlöny 2007/6. szám, 263.
19. HAUTZINGER Zoltán: Katonai jogászok képzése és működése az Amerikai Egyesült Államokban,

- http://www.hm.gov.hu/hirek/kiadvanyok/kutatas/doktorandusz/dr._hautzinger_zoltan_hataror_alezredes, (letöltés ideje: 2005.09.21.)
20. HUNTINGTON Samuel P.: A katona és az állam, Zrínyi Kiadó, Budapest, 1994.
 21. JILLY László: Az új magyar katonai büntető törvénykönyv, Pécsi Irodalmi és Könyvnyomda Rt., Pécs, 1933.
 22. KARDOS Sándor: A magyar katonai büntetőjog múltja és jelene, PhD értekezés, Debrecen, 2003. <http://www.debreceniiteltotabla.hu/doc/bunteto/Kardos/MagyarKatonaiBuntetojog.pdf> (letöltés ideje: 2010. 02.14.)
 23. KARDOS Sándor: Az első magyar katonai büntető törvénykönyv, <http://www.debreceniiteltotabla.hu/doc/bunteto/Kardos/1MagyarKatonaiBtk.pdf>, (letöltés ideje: 2010.11.25.)
 24. KARDOS Sándor: Kitekintés a katonai büntetőjog nemzetközi szabályozására, <http://www.debreceniiteltotabla.hu/doc/bunteto/Kardos/KatonaiBuntetojogNemzetkoziVonatkozasai.pdf> (letöltés ideje: 2011.02.13.)
 25. KONDOROSI Ferenc: A büntetőjogi kodifikáció és a börtönügy időszerű kérdései, <http://www.bvop.hu/download/bsz0602-kodifikacio.pdf/bsz0602-kodifikacio.pdf>, (letöltés ideje: 2010.12.09.)
 26. KOVÁCS Tamás: A katonai igazságszolgáltatás szervezeti és eljárásjogi megoldásaival kapcsolatos nemzetközi tapasztalatok, in: Kriminológiai és kriminalisztikai tanulmányok XXXV., Országos Kriminológiai és Kriminalisztikai Intézet, Budapest, 1998.
 27. Magyar Themis, a Magyar Jogászegyesülés Napilapja, 1878. augusztus 29.
 28. Magyar Themis, a Magyar Jogászegyesülés Napilapja, 1878. október 24.
 29. MÁTYÁS Miklós (szerk.): Katonai büntetőjogi döntvénytár, bírósági határozatok 1973. január – 1978. október, Közgazdasági és jogi könyvkiadó, Budapest, 1979.
 30. MÉSZÁROS László: A katonai büntetőeljárás hatásköri szabályainak változásai, *Ügyészek lapja*, 2006. 6. szám.
 31. MEZEY Barna (szerk.): Magyar alkotmánytörténet, Osiris kiadó, Budapest, 2003.
 32. MEZEY Barna (szerk.): Magyar Jogtörténet, Osiris kiadó, Budapest, 2007.
 33. MOLNÁR Károly (szerk.): Az egyén és a hadsereg, Zrínyi kiadó, 1975.
 34. NAGY Ferenc: A magyar büntetőjog általános része, HVG Orac kiadó, Budapest, 2008.
 35. OKVÁTH Imre: A katonai elit metamorfózisa, 1945-1950, in: OKVÁTH Imre (szerk.): Katonai perek a kommunista diktatúra időszakában 1945-1958., Történeti Hivatal, Budapest, 2001.
 36. OSVÁRTH Ferenc: Katonai Büntető törvénykönyv, in: ANGYAL Pál, ISAÁK Gyula: Büntető Törvénykönyv, Grill Károly Kiadóvállalata, Budapest, 1941.
 37. ÖTVÖS István: A Vörös János elleni vizsgálatok, 1945-1950., in: OKVÁTH Imre (szerk.): Katonai perek a kommunista diktatúra időszakában 1945-1958., Történeti Hivatal, Budapest, 2001.
 38. ÖTVÖS István: Katonai főperek Magyarországon, PhD értekezés, Budapest, 2007. <http://doktori.btk.elte.hu/hist/otvos/disszert.pdf> (letöltés ideje: 2011.03.02.)

39. PAP Kálmán: Adatok a katonai büntető igazságszolgáltatás reformjához, az Atheneum társulat könyvnyomdája, Budapest, 1890.
40. SCHUBERT Katalin: A tábormokok pere, PhD értekezés, Szentendre, 2007. http://phd.okm.gov.hu/disszertaciok/ertekezesek/2008/de_3913.pdf (letöltés ideje: 2011.03.02.)
41. SCHULTHEISZ Emil: A katonai büntető törvény magyarázata, Politzer Zsigmond és fia kiadása, Budapest, 1931.
42. SCHULTHEISZ Emil: A katonai büntetőtörvény zsebkönyve, Politzer Zsigmond és fia kiadása, Budapest, 1943.
43. SZIJÁRTÓ Károly (szerk.): Katonai Büntetőjogi Döntvénytár, bírósági határozatok, Táncsics kiadó, Budapest, 1973.
44. SZILÁGYI Péter: Szabó Imre szocialista normativizmusa, <http://jesz.ajk.elte.hu/szilagyi16.html>, (letöltés ideje: 2011. március 08.)
45. Takács Péter (szerk.): Államtan, Előadások az államelmélet és az állambölcselet köréből, Bíbor kiadó, Miskolc, 2001.
46. TRÓCSÁNYI László, BADÓ Attila (szerk.): Nemzeti alkotmányok az Európai Unióban, KJK-Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó, Budapest, 2005.
47. VARGA Péter: De re militari, Acta Juridicata et politica, József Attila Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának tudományos bizottsága, Szeged, 1999.
48. VINCZE Miklós: A katonai büntetőjog kétezer éves tükre (De re militari), Ügyészek lapja, 2006/6. szám

FELHASZNÁLT JOGFORRÁSOK ÉS IRATOK

1. A honvédelemről szóló 1939:2. törvénycikk
2. A honvédelemről szóló 1939:2. törvénycikk indoklása
3. A honvédelmi miniszternek honvéd ügyészségek felállítása és megszüntetése tekintetében adott felhatalmazásról szóló 1948. évi XLVI. törvény
4. A honvédelmi miniszternek honvéd ügyészségek felállítása és megszüntetése tekintetében adott felhatalmazásról szóló 1948. évi XLVI. törvény indoklása
5. A honvédség igazságügyi szervezetének módosításáról szóló 1925:13. törvénycikk
6. A honvédség igazságügyi szervezetének módosításáról szóló 1925:13. törvénycikk indoklása
7. A honvédség katonai bünvádi perrendtartásáról szóló 1912. évi XXXIII. törvénycikk 67. §-ának helyébe lépő rendelkezésekről szóló 1940. évi VIII. törvénycikk
8. A honvédség katonai bünvádi perrendtartásáról szóló 1912. évi XXXIII. törvénycikk 67. §-ának helyébe lépő rendelkezésekről szóló 1940. évi VIII. törvénycikk indoklása
9. A Honvédség katonai bünvádi perrendtartásáról szóló 1923:33. törvénycikk
10. A Honvédség katonai bünvádi perrendtartásáról szóló 1923:33. törvénycikk indoklása
11. A hűtlenség szigorúbb büntetéséről szóló 1934:18. törvénycikk
12. A hűtlenség szigorúbb büntetéséről szóló 1934:18. törvénycikk indoklása

13. A katonai büntető törvénykönyvről szóló 1930:2. törvénycikk indoklása
14. A katonai büntető törvénykönyvről szóló 1930:2. törvénycikk
15. A katonai büntető törvénykönyv életbeléptetéséről és a közönséges büntető törvények egyes rendelkezéseinek ezzel kapcsolatos módosításáról és kiegészítéséről 1930:3. törvénycikk
16. A katonai büntető törvénykönyv életbeléptetéséről és a közönséges büntető törvények egyes rendelkezéseinek ezzel kapcsolatos módosításáról és kiegészítéséről 1930:3. törvénycikk indoklása
17. A katonai büntető törvénykönyv fordítása, Légrády Testvérek, Budapest, 1878.
18. A katonai büntető törvénykönyvről szóló 1948. évi LXII. törvény
19. A katonai büntető törvénykönyvről szóló 1948. évi LXII. törvény indoklása
20. A katonai igazságügyi szervezet, valamint a katonai büntető bírászkodásban a fellebbvitel módosításáról szóló 1948. évi LXIII. törvény
21. A katonai igazságügyi szervezet, valamint a katonai büntető bírászkodásban a fellebbvitel módosításáról szóló 1948. évi LXIII. törvény indoklása
22. A katonai titok tekintetében elkövetett hűtlenségre vonatkozó hatásköri rendelkezésekről szóló 1948. évi XLVII. törvény
23. A katonai titok tekintetében elkövetett hűtlenségre vonatkozó hatásköri rendelkezésekről szóló 1948. évi XLVII. törvény indoklása
24. A közös haderő katonai bünvádi perrendtartásáról szóló 1912:32. törvénycikk
25. A közös haderő katonai bünvádi perrendtartásáról szóló 1912:32. törvénycikk indoklása
26. A m. kir. Honvédségről szóló 1921:49. törvénycikk
27. A m. kir. Honvédségről szóló 1921:49. törvénycikk indoklása
28. HM Jogi előkészítő osztály iratai 1929-1930, „A m. kir. Legfelsőbb Honvéd Törvényszék véleménye”, Hadtörténelmi Levéltár és Irattár.